

Hanna Raitakari

”JOTENKI KAIKIL OLI AIKA SAMANLAINEN TILANNE”

1990-luvun laman vaikutukset vuonna 1987 syntyneiden
satakuntalaisten elämäntilanteeseen ja kulutukseen

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2022

TIIVISTELMÄ

Hanna Raitakari: ”*Jotenki kaikil oli aika samanlainen tilanne*”. 1990-luvun laman vaikutukset vuonna 1987 syntyneiden satakuntalaisten elämänselämään ja kulutukseen

Pro gradu -tutkielma, 87 sivua, 1 liite

Tampereen yliopisto, Porin yliopistokeskus

Hyvinvointipolitiikan ja yhteiskuntatutkimuksen maisteriohjelma

Huhtikuu 2022

Tämän pro gradu -tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten 1990-luvun lama vaikutti vuonna 1987 syntyneiden satakuntalaisten elämään ja elämänselämään. Tutkimusta varten keräsin muistoja ja kokemuksia tutkittavien lapsuudesta ja lapsuudenperheen rahankäytöstä. Lisäksi tavoitteena oli selvittää, oliko lama vaikuttanut tutkittavien rahankäyttöön nuorena aikuisena.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on toteuttanut kansallisen syntymäkohorttitutkimuksen vuonna 1987 syntyneistä. Syntymäkohortin lapsuus osuu 1990-luvun laman aikaan, jolloin mm. lapsiperheiden ja kouluterveydenhuollon palveluita karsittiin. Tämän tutkimuksen pohjalta haastateltavaksi valittiin kahdeksan juuri tuona vuonna syntyntä satakuntalaista. Haastattelut toteutettiin syksyllä 2021. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin, ja niiden sisältö analysoitiin aineistolähtöisesti kvalitatiivisella sisällönanalyysillä ja muistitietotutkimuksen metodein. Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut siitä, miten lama on vaikuttanut vuonna 1987 syntyneiden lapsuuteen, nuoruuteen ja elämänselämään, ja mitä heille kuuluu tänä päivänä.

Jokaisen haastateltavan elämään lama vaikutti jollakin tavoin. Kahdeksasta haastateltavasta kuuden perheessä esiintyi työttömyyttä ja kotiäitiyttä laman aikaan. Lähipiirissä oli sukulaisia ja ystävien perheitä, jotka joutuivat työttömäksi tai kokivat konkurssin. Säästäväisyyden periaate ja minimaalinen kuluttaminen olivat osa jokaisen haastateltavan lapsuudenperheen arkea, ja nämä olivat omiaan vaikuttamaan haastateltavien rahankäyttöön nuorena aikuisena. Aineistosta nousi esille paljon myönteisiä asioita elämänselämästä ja silloisesta lapsuus- ja nuoruusajasta. Koti, lähiympäristö ja harrastukset koettiin turvallisiksi ja suojaaviksi tekijöiksi, ja erityisesti perheen ja vanhempien rooli nousi tuloksissa merkittävään asemaan.

25 vuotta kestänyt syntymäkohorttitutkimus vuonna 1987 syntyneistä osoitti, että erityisesti perheen taloudelliset ongelmat ovat heikentäneet jälkikasvun itsenäistä taloudellista pärjäämistä. Lisäksi vähäinen koulutus ja toimeentulotuella eläminen ovat altistaneet nämä kohortin jäsenet mm. mielenterveysongelmille. Pro gradu -tutkimukseni tutkittavat olivat kouluttautuneet ja heistä jokainen oli työelämässä. Heillä oli järkevä suhtautuminen rahaan ja myönteinen usko tulevaisuuteen. Haastateltavien muistot ja kokemukset eivät olleet yhteneväiset syntymäkohorttitutkimuksen kanssa, vaan tulokset olivat selkeästi positiivisemmat.

Avainsanat: elämänselämä, muistot, kokemukset, lama, raha, syntymäkohorttitutkimus, hyvinvointi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SUMMARY

Hanna Raitakari: *"Somehow everyone had a pretty similar situation". The effects of the recession of the 1990s on the lifecourse and consumption of the people of Satakunta born in 1987*

Master's thesis, 87 pages, 1 appendix

University of Tampere, Faculty of Social Sciences, unit of Pori

Master's Program in Welfare Policy and Social Research

April 2022

The aim of this master's thesis was to find out how the recession of the 1990s affected the lives and lifecourse of the people of Satakunta born in 1987. For the research, I collected memories and experiences of the subjects childhood and childhood family spending. In addition, the aim was to find out whether the recession had affected the subjects' use of money as a young adult.

The Department of Health and Welfare conducted a national birth cohort survey of those born in 1987. The childhood of the birth cohort coincides with the recession of the 1990s, when e.g. services for families with children and school health care were cut. Based on this study, eight people from Satakunta who were born that year were selected for interview. The interviews were conducted in the autumn 2021. The interviews were recorded and transcribed, and their content was analyzed in a data-driven manner using qualitative content analysis and memory data research methods. In this study, I am interested in how the recession has affected the childhood, youth, and lifecourse of those born in 1987, and how they are today.

The life of each interviewee was affected in some way by the recession. Of the eight interviewees, six of them families had unemployment or their mom were housewives during the recession. There were relatives and friends families who became unemployed or went bankrupt during the recession. The principle of frugality and minimal consumption were part of the daily life of each of the interviewed childhood families, and these were also likely to affect the use of some of the interviewees' moneyhabits as a young adult. Lots of positive things about the lifecourse and the childhood and adolescence at that time emerged from the material. Home, surroundings, and hobbies were perceived as safe and protective factors, and the role of family and parents in particular rose to prominence in the results.

A 25-year study of birth cohort born in 1987 showed that the financial problems of the family in particular have impaired the independent economic success of the offspring. In addition, the low education and income support of this age group have exposed these cohort members to e.g. mental health problems. My master's thesis interviewees were educated and each of them had a regular job. They had a reasonable attitude towards money and a positive belief in the future. The memories and experiences of the interviewees were not consistent with the birth cohort study, but the results were clearly more positive.

Keywords: life course, memories, experiences, recession, money, birth cohort study, well-being

Sisällys

1 JOHDANTO.....	1
2 1990-LUVUN LAMA SUOMESSA JA SATAKUNNASSA	3
2.1 Tarkastelussa Satakunta ja laman vaikutukset Satakuntaan	6
2.2 Laman vaikutukset lapsiin ja lapsiperheisiin.....	12
3 LAMA-AJAN LAPSUUS – AIEMPI TUTKIMUS.....	16
3.1 Syntymäkohorttitutkimus vuonna 1987-syntyneistä ja tulokset Satakunnassa ja muissa maakunnissa	19
4 ELÄMÄNKULKU	23
4.1 Elämänkulun määritelmä.....	24
4.2 Sosiaalisatio elämänkulussa	26
4.3 Elämänkulku ja ikä.....	28
4.3.1 Lapsuus.....	29
4.3.2 Nuoruus	31
4.3.3 Nuori aikuinen.....	33
5 TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄT	35
5.1 Lähestymistapana laadullinen tutkimus	35
5.2 Muistitietotutkimus	36
5.3 Tutkimusaineisto	37
5.4 Sisällönanalyysi.....	41
5.5 Eettisyys tutkimuksessa.....	42
6 LAMA-AJAN LAPSUUSMUISTOJA JA ELÄMÄÄ LAMAN JÄLKEEN.....	45
6.1 Elinpiiri ja tilat	45
6.1.1 Koti ja asuinalue	46
6.1.2 Koulu.....	50
6.1.3 Harrastukset.....	53
6.2 Ihmiset ja lama	55
6.2.1 Muistot laman vaikutuksista perheessä ja lähipiirissä.....	57
6.2.2 Muistot laman vaikutuksista ystäväpiirissä	61
6.3 Raha.....	63
6.3.1 Rahan rooli lapsuudenperheessä.....	64
6.3.2 Nuoren aikuisen suhde rahaan ja kuluttamiseen.....	71
6.4 Mitä kuuluu nyt?	74

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	78
LÄHTEET	88
LIITE	104

1 JOHDANTO

Elämäntilanteitamme muovaavat erilaiset tapahtumat elämässämme. Meillä kaikilla on muistoja Suomea ja maailmaa koskettavista tragedioista, ja ne ovat vaikuttaneet meihin jokaiseen jollakin tavalla. Ihmiset muistavat ja kokevat samat tapahtumat kuitenkin eri tavoin. Suomalaiset kokivat kollektiivisen kriisin 1990-luvulla, jolloin vakava taloudellinen ahdinko rantautui maahan. Laman onkin sanottu olevan sodanjälkeisen Suomen yksi suurimmista kriiseistä (Kiander 2001, 5). Tämä kriisi kosketti Suomessa useita perheitä ja jätti myös laman aikana kasvaneille lapsille ja nuorille kokemuksia mm. työttömyydestä, perheen taloudellisista vaikeuksista, arjen hallinnan problematiikasta ja mielenterveysongelmista (Kajander-Ruuth 2021, 108–109). Suomen taloustilanne ja talouskurimuksen myötä syntynyt henkinen apatia heijastui monen perheen elämään erilaisin tavoin myös Satakunnassa. Suomessa oli myös paljon perheitä, joissa lama ei saanut aikaiseksi juuri minkäänlaisia muutoksia. Näissä perheissä vanhemmat saivat käydä töissä, rahaa oli riittävästi elämiseen ja tulevaisuudenkuva oli myönteinen.

Lamaa on yleensä tutkittu aikuisten näkökulmista käsin, mutta viime aikoina kiinnostus lama-ajan lapsien muistoihin ja kokemuksiin on kasvanut. Nämä muistot ovat ensiarvoisen tärkeitä erityisesti nyt, kun kansakuntaamme on kohdannut globaali pandemia, joka on tuonut mukanaan samankaltaisia sosiaalisia, inhimillisiä ja taloudellisia vaikutuksia, mitä lama aikoinaan toi.

Tutkimukseni lähtökohta oli se, että olen kiinnostunut satakuntalaisten vuonna 1987 syntyneiden lapsuusmuistoista 1990-luvun laman aikana. Kiinnostukseni vuonna 1987 syntyneisiin nousee syntymäkohorttitutkimuksesta, joka on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tuottama 25 vuoden seurantatutkimus suomalaisista vuonna 1987 syntyneistä. Tutkimus tuotti tärkeää, laajamittaista ja perusteellista tietoa näiden nyt yli kolmikymmppisten nuorten aikuisten terveydestä, hyvinvoinnista ja palvelujen käytöstä. (THL 2021.) Nämä kohortin jäsenet elivät lapsuuttaan lama-ajan Suomessa ja kokivat erilaisia tapahtumia lähipiirissään, joista osaa väritti laman tuomat haasteet. Tutkimuksessani paneudun samana vuonna syntyneiden satakuntalaisten omakohtaisiin muistoihin ja kokemuksiin lama-ajan Suomessa ja sen jälkeen. Tutkimuksen kohderyhmän valikoituminen perustuu henkilökohtaiseen kiinnostukseeni omaa kotimaakuntaa ja sen ihmisiä kohtaan.

Tutkimukseni on elämänkulututkimus. Olen kerännyt haastateltavilta muistoja ja muistikuvia heidän lapsuus- ja nuoruusajoistaan laman aikana ja sen jälkeen. Tässä tutkimuksessa selvitän, onko lama-ajan Suomessa lapsuutta elänyt kokenut laman vaikuttaneen heidän elämäänsä ja onko se vaikuttanut heidän rahankäyttöön nuorena aikuisena. Tutkimuksessa selvitän myös laman taloudellisia vaikutuksia haastateltavien lapsuudenperheissä, koska ne tuovat merkittävän kontekstin lama-ajan muisteloille.

Ihmisten elämää hallitsee raha ja lapset tunnistavat jo pienenä kulutuskulttuurin jännitteisen luonteen (Ruckenstein 2013, 158). Kulutukseen osallistumista on pidetty tärkeänä sosiaalisena käytäntönä, joka auttaa kiinnittymään yhteiskuntaan (Niemelä & Raijas 2010, 118). Yleisesti Suomessa on edelleen vallalla ilmapiiiri, ettei omista raha-asioista puhuta, eikä läheisten taloustilanteista kovinkaan paljoa tiedetä. Raha ja sen riittävyys on teema, joka dominoi jokapäiväistä elämäämme ja määrittelee arkeamme. Se on myös tekijä, jonka uskotaan määrittelevän hyvinvointiamme, vaikka tutkimuksessani nouseekin esille, että vähäinen raha lapsuudenperheessä ei ole ollut onnen ja menestymisen esteenä.

Myös THL:n syntymäkohorttitutkimus osoittaa lapsuuden olosuhteilla olevan selkeä yhteys myöhempään hyvinvointiin. 25 vuoden tutkimus osoitti, että erityisesti perheen taloudelliset ongelmat ovat heikentäneet jälkikasvun itsenäistä taloudellista pärjäämistä. Tutkimus osoitti, että vanhempien pitkittynyt toimeentuloasiakkuus on lisännyt heidän jälkikasvunsa todennäköisyyttä saada myös toimeentulotukea. (Ristikari ym. 2016, 97–98.)

Tutkielmani johdantoluvussa esittelen tutkimusaihetta ja syitä sen tekemiselle. Toisessa luvussa taustoitan 1990-luvun lamaa ilmiönä ja nostan esiin sen syntyyn liittyviä syitä ja seuraamuksia. Lisäksi tässä luvussa taustoitan Satakuntaan liittyviä tekijöitä ja laman vaikutuksia maakuntaan, ja vertailen näitä lukuja kansallisiin tuloksiin. Luvussa käydään läpi myös laman vaikutuksia lapsiin ja lapsiperheisiin. Kolmannessa luvussa esittelen aiempia lapsuustutkimuksia, joissa on tutkittu laman ja taloudellisten vaikutusten merkityksiä lasten hyvinvointiin. Tässä luvussa avaatan vielä tarkemmin syntymäkohorttitutkimusta ja tarkastelen kohorttitutkimuksen tuloksia Satakunnassa ja muissa maakunnissa. Neljännessä luvussa kerron elämänkulusta, joka on tutkimukseni teoreettinen viitekehys. Viidennessä luvussa käsittelen tutkimusaineistoa, menetelmiä ja tutkimuseettisiä asioita. Kuudennessä luvussa analysoin aineistoa ja vertailen tuloksia joihinkin syntymäkohorttitutkimuksen tuloksiin. Seitsemännessä luvussa pohdin tutkimuksen keskeisiä tuloksia ja tuon esille ajatuksiani jatkotutkimuksesta.

2 1990-LUVUN LAMA SUOMESSA JA SATAKUNNASSA

1990-luvulla esiintyi taluskriisejä myös muualla Euroopassa, kuten Ruotsissa ja Britanniassa, mutta Suomen kaltaista kriisiä ei muissa Euroopan maissa koettu (Kiander 2002, 56). Suomen lama oli vakavampaa muihin maihin verrattuna, koska Suomessa yksityisen sektorin velkaantuneisuuden kasvu oli nopeampaa. Samankaltaisuutta on löytynyt vuoden 1994 Meksikon kriisistä ja ennen 2000-lukua esiintyneestä Aasian maiden taluskriisistä. (Kiander 2001, 69.)

Suomessa 1980-luvulla vallinneen vakaan taloudellisen kasvun aikana, tuotanto kasvoi ja taloudellinen hyvinvointi parani tasaisesti kaikissa väestöryhmissä (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 1994, 1). Vuonna 1980 bruttokansantuote oli vajaa 23 000 euroa ja vuonna 1989 se oli jo lähes 30 000 euroa (Tilastokeskus 2022). Suomessa vallinneen pitkän ja vakaan taloudellisen kasvun kaudella kuluttaminen, investoinnit ja kokonaistuotanto kiihtyivät. Luotonantoa lisättiin, ja kotitaloudet ja yritykset alkoivat velkaantua huolestuttavasti. Tällöin myös Suomen ulkomaan velka kasvoi. (Ruuskanen 2009, 55.)

Suomessa luotettiin myönteisen talouskasvun jatkumiseen ja reaalityulojen kasvuun ja kuluttajat ottivat asuntolainoja rohkeasti. Tulot kääntyivätkin laskuun ja Suomen kansantalous ajautui ikäviin vaikeuksiin. (Kiander & Vartia 1998, 17.) Lama rantautui myös Satakuntaan, joka näkyi mm. teollisuuden työpaikkojen menetyksinä. Esimerkiksi Porissa teollisia työpaikkoja oli vielä vuonna 1974 yli 16 000, kun vuonna 1995 teollisia työpaikkoja oli enää vajaa 7500. (Koivuniemi 2006, 96.)

Jälkikäteen on pohdittu, miksi Suomi ajautui sellaiseen talouskurimukseen, ja onkin viitattu huonoon onneen, pankkitoimintaan ja politiikkaan (Kiander 2002, 47). Finanssikriisissä pankkisektori joutui suoritustilaan ja Suomen kansantalous laski 80-luvun vuosista toistakymmentä prosenttia. Pankkien pelastus oli julkisen talouden antamat suuret subventiot, joka tarkoitti heikennystä monen suomalaisen elämään. (Kangas 2003, 13.)

Neuvostoliiton romahdus vuosien 1990–1991 aikana johti tärkeän idän vientikaupan pysähtymiseen. Tämän ja kotimaisen kustannustason nousun vuoksi vienti joutui huonoon kilpailu- ja kannattavuuskriisiin. (Kiander 2001, 23.)

Talouden vaikeudet alkoivat kasaantua vuonna 1991 ja alkuvuonna 1993 tilanne oli jo huono. Pankit olivat ottaneet liikaa lainaa ulkomailta. Laina-ajat lyhenivät dramaattisesti, ja rahaa sai enää, jos siitä oli varaa maksaa. Samalla kansantalouden kestävyys alkoi olla kovilla. Luottamus Suomen markkaa kohtaan heikkeni ja vuonna 1992 markka annettiin vapaasti devalvoitua markkinoilla. (Ruuskanen 2009, 54–58.) Sekä hallitus että Suomen pankki kokivat devalvaation vakavana arvovaltatappiona. Devalvaatio ei myöskään tuonut ratkaisua talouskriisiin Suomessa. (Kiander 2001, 28.)

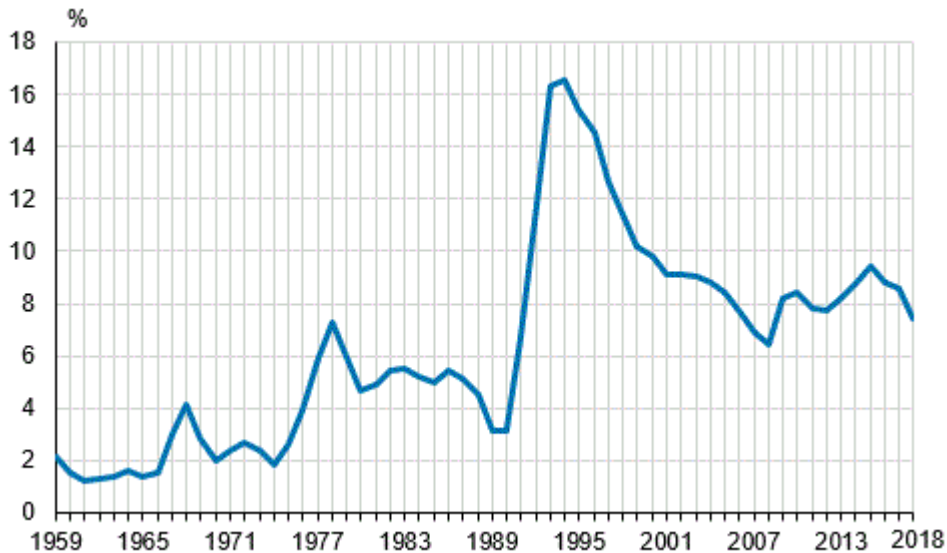
Alkusyöksystä vuonna 1992 Suomen hallitusta valistettiin tulevasta rahoituskriisistä, mutta kaikki eivät ottaneet tilannetta sillä vakavuudella mitä olisi pitänyt. Eduskunta kuitenkin äänesti vakuutusrahastolain ”lepäämään” tammikuussa 1993. Suomalaisesta systeemistä löytyi ”vaarallisia valuvikoja”, joista yksi oli se, että yritysten oli edullisempaa ottaa velkaa kuin kasvattaa omia pääomia. (Kulha 2000, 9–14.)

Olellinen osa suomalaista lamapolitiikkaa 1990-luvulla oli julkisten menojen leikkaukset ja hyvinvointivaltion palvelujen ja etuuksien karsinta. Laman aikana tehtiin säästöratkaisuja, jotka jatkuivat vielä muutaman vuoden laman jälkeenkin. 1980-luvun loppupuolella oli tehty uudistuksia, joissa oli nostettu etuuksien tasoa ja lisätty palvelutuotantoa. Nämä uudistukset johtivat julkisten menojen kasvuun vuosina 1990–1991. (Kiander 2001, 86–87.) Sosiaalipoliittisissa leikkauksissa hallituksen ja eduskunnan roolit olivat merkittäviä (Sinclair 2016, 3).

1990-luvun lama kosketti yhteiskuntaamme hyvin laajasti ja syvästi, koska tuotanto väheni, konkurssit lisääntyivät ja työttömyys kasvoi. Julkinen talous oli pulassa, sillä työttömyyden myötä verotulot vähenivät, ja kuten edellä viittasin, työttömyysmenot kasvoivat. (Blomberg & Hannikainen & Kettunen 2002, 7.) Työttömyyden kerrannaisvaikutukset olivat valtavat. Työttömyyden aiheuttamat taloudelliset, henkiset ja sosiaaliset haasteet koskettivat kaikkia työttömän perheenjäsenen läheisiä, ei vain sitä, joka jäi vaille töitä. Laman myötä leipäjonot ja soppatykit ilmestyivät katukuvaan ja Suomesta tuli EU:n ruoka-apua vastaanottava maa. 1990-luvun lamaa kuvataankin demokraattiseksi tapahtumaksi, koska useimpien suomalaisten tulot laskivat, mutta tulonerot eivät Suomessa kasvaneet merkittävästi. (Kangas 2003, 13.)

Kuten kuvio 1 osoittaa, työttömyys kasvoi jyrkästi 1990-luvun alusta aina vuosikymmenen puoliväliin asti ja se ei ole laskenut sen jälkeen 1980-luvun tasolle.

Kuvio 1: Työttömyysaste vuosina 1959–2018, 15–74-vuotiaat (Tilastokeskus 2019)

Työttömyys on yksi keskeisimmistä asioista, joka liitetään 1990-luvun lamaan (Kiiski 2002, 58). Työttömyys tuotti ihmisille monenlaisia haasteita. Työttömyyden myötä yhteisöllinen kannattelu ja ankkuroituminen vähenivät ja nämä tekijät vaikuttivat ihmisten hyvinvointiin (Sorri 2001, 133). Toisaalta kaikki tutkimustulokset työttömyyden vaikutuksista eivät ole negatiivisia. Kortteisen ja Tuomikosken tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä antaa yllättävän tuloksen: yksilöllisen selviytymisen ja sosiaalisen integraation kannalta palkkatyö ei ole välttämätöntä, jos työttömän ystävyys- ja yhteisölliset suhteet ja talous pysyvät kunnossa (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 169).

Kontula ja kumppanit tutkimuksessaan 'Köyhiä ja kipeitä' kuitenkin kirjoittavat, että taloudelliset lamat ympäri maailman ovat aikaisempien tutkimusten perusteella aiheuttaneet suurelle osalle perheitä taloudellisia haasteita ja vaikuttaneet puolisoiden välisiin suhteisiin. Lamalla on välittömiä ja lyhytaikaisia, mutta myös välillisiä ja pitkäaikaisia vaikutuksia. (Kontula & Viinamäki & Koskela 1998, 127.)

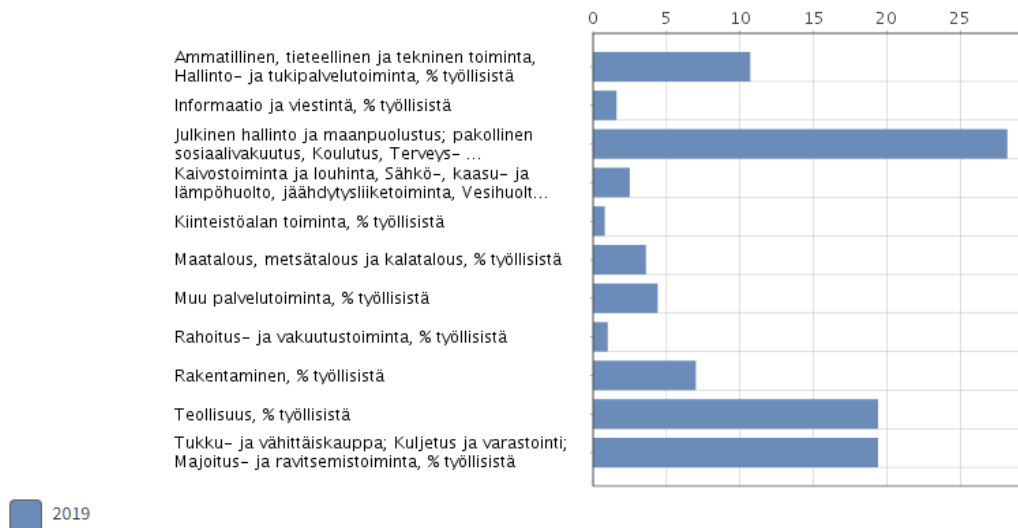
2.1 Tarkastelussa Satakunta ja laman vaikutukset Satakuntaan

Satakunnan maakunnan muodostavat Porin, Rauman ja Pohjois-Satakunnan seutukunnat. Pori on Satakunnan suurin kaupunki. Satakunnan väkiluku vuoden 2018 lopussa oli 218 624 asukasta. (Satakunta.fi 2022.)

Satakunnassa väestö on vähentynyt 8,7 % vuosina 1993–2018. Merkittävin syy väestön vähenemiseen on syntyvyyden pientyminen. Samalla kun väki on vähentynyt, ikääntyneiden ihmisten määrä on kasvanut ja lasten ja nuorten määrä vähentynyt. (Satakunta.fi 2022.) Muuttoliikkeen myötä Satakunta kuuluu Pohjanmaan ja Kymenlaakson ohella muuttotappiomaakuntiin (Tilastokeskus 2021).

Satakunta on Suomen teollistuneimpia maakuntia. Vuonna 2013 teollisuuden osuus elinkeinorakenteesta oli 25 %. Satakunnassa on vahvasti edustettuna kaikki Suomen kansantalouden kannalta tärkeät teollisuudenalat, kuten teknologia-, metalli- ja kone-, elintarvike-, energia- ja metsäteollisuus. (Satakunta.fi 2020.)

Kuvio 2: Satakunnan elinkeinorakenne vuonna 2019 (Sotkanet 2022)

Vuonna 2019 teollisuuden osuus Satakunnan elinkeinosta oli 19,4 % eli laskua viittaamaan vuoteen 2013 oli yli 5 %. Tukku- ja vähittäiskauppa, johon on laskettu mukaan myös kuljetus ja varastointi sekä majoitus- ja ravitsemistoiminta oli prosenttiarvoltaan täysin sama.

Elinkeinorakenteessa suurin voittaja on sektori, johon sisältyy mm. julkinen hallinto, koulutus, terveys jne. (28,2 %). (Sotkanet 2022.)

Työllisiä Satakunnassa oli vuonna 2019 lähes 40 % väestöstä, kun vuonna 1990 luku oli 44,6 %. Suurtyöttömyysvuonna 1994 luku notkahti 36,4 prosenttiin. (Sotkanet 2022.)

Tarkasteltaessa Tilastokeskuksen tilastoa satakuntalaisista 30–34-vuotiaista ja heidän koulutusrakenteestaan, ilmenee, että Satakunnassa on tuohon ikähaarukkaan sopivia nuoria aikuisia 11 591, joista 9739:llä on perusasteen tutkinto. Alemman korkeakouluasteen omaavia on tästä ikäluokasta 2545 ja ylempi korkeakoulutus on 898 satakuntalaisella 30–34-vuotiaalla. (Tilastokeskus 2022.)

Satakunnassa oli vuosina 1998–2017 tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä koko maata hieman alempi. Porin seutukunnassa tutkinnon suorittaneiden osuus on korkein ja Pohjois-Satakunnassa matalin. Toisen asteen tutkinnon suorittaneiden määrä on kuitenkin kasvanut tasaisesti niin Satakunnassa kuin koko maassa. Satakunnassa lukema on vielä yli maan keskiarvon ja ero johtuu mm. teollisuuspainotteisesta elinkeinorakenteesta ja korkeakoulututkintojen matalasta osuudesta. (Satamittari 2018.)

Korkea-asteen koulutuksen saaneita 20 vuotta täyttäneitä oli vuonna 2020 Satakunnassa 26,5 %. Koko maassa korkea-asteen koulutuksen saaneita 20 vuotta täyttäneitä oli 32,6 %. Keskiasteen koulutuksen saaneita 20 vuotta täyttäneitä vuonna 2020 Satakunnassa oli 45,0 % ja koko maassa 41,6 %. (Sotkanet 2022.)

Koulutuksen ulkopuolelle jääneiden 17–24-vuotiaiden prosenttiosuus vastaavan ikäisestä väestöstä parani vuodesta 1995 vuoteen 2019 mennessä lähes puolella. Vuonna 1995 heitä oli 13,3 % satakuntalaisista 17–24-vuotiaista, kun vuonna 2019 luku oli 7,7, %. Lukemat olivat hyvin samankaltaiset myös koko maassa. (Sotkanet 2022.)

Satakunnan matalasta koulutustasosta ja koulutettujen asukkaiden poislähtemisestä maakunnasta käydään keskustelua mm. maakuntalehti Satakunnan Kansassa. Satakunnan koulutusmahdollisuudet ovat hyvät, mutta alueella koulutettujen pitovoima heikkoa. Satakunnassa toimii kaksi korkeakoulutusta tarjoavaa koulutusorganisaatiota. Porissa sijaitseva yliopistokeskus, jonka toiminta käynnistyi vuonna 2003, tarjoaa kahden yliopiston, Tampereen yliopiston ja Turun yliopiston koulutusta ja tutkimusta. Opiskelijoita Yliopistokeskuksessa on 1400. (Yliopistokeskus 2022.) Satakunnan ammattikorkeakoulu on näistä koulutuksen tarjoajista toinen. Tämän toiminta alkoi vuonna 1992. Koulutusta toteutetaan Porissa,

Raumalla, Huittisissa ja Kankaanpäässä. Vuonna 2020 tutkinto-opiskelijoita oli SAMK:ssa 6 171. (SAMK 2022.)

Lama aiheutti rakennemuutoksen, jonka myötä hävisi työpaikkoja ja toimeentulo kotitalouksilla heikkeni. Alla olen tarkastellut työhön ja elintason liittyviä tekijöitä Satakunnassa. Vertailen näitä maakunnallisia tilastoja kansallisiin tilastoihin. Tarkastelen työttömyyttä, mukaan lukien pitkäaikais- ja nuorisotyöttömyyttä, ja niiden kehitystä lamavuosina, ja sen jälkeen kotitalouksien käytettävissä olevia tuloja, jotka on kuvattu Gini-kertoimella. Tällä kertoimella kuvataan tuloeroja.

Tarkastelin työttömyysprosenttimääriä vuosina 1991–2012 kolmen vuoden välein (taulukko 1). Vuodesta 1990 ja vanhemmista vuosista ei ollut Sotkanetissä tilastoja, siksi ensimmäiseksi tarkasteluvuodeksi valitsin vuoden 1991 ja viimeiseksi tarkasteluvuodeksi valitsin vuoden 2012, jolloin myös syntymäkohortin 25-vuotinen tarkastelujakso päättyi.

TYÖTTÖMYYS	Satakunta	Koko maa
1991	10,8 %	8,6 %
1994	22,1 %	20,1 %
1997	18,9 %	17,0 %
2000	16,1 %	12,8 %
2003	13,9 %	11,3 %
2006	11,5 %	9,7 %
2009	11,0 %	10,3 %
2012	10,5 %	9,8 %

Taulukko 1. Työttömyys Satakunnassa ja koko maassa (Sotkanet 2022)

Satakunta ei säästynyt laman työttömyysvaikutuksilta. Koko maan ja Satakunnan työttömyysosuuksien vertailussa Satakunnan työttömyysprosentit olivat tarkastelujakson vuosien 1991–2012 aikana korkeammat kuin koko maassa. (Sotkanet 2022.)

Vuosien 1991 ja 1994 välillä on valtava ero. Prosentuaalisesti työttömyyden kasvu sekä Satakunnassa (11,3 %) että koko maassa (11,5 %) oli lähes samaa luokkaa. Taulukossa esiintyvistä tuloksista voi kuitenkin päätellä, että Satakunnassa työttömyysprosentit olivat koko tarkasteltavalta ajanjaksolta korkeammat kuin koko maassa. (Sotkanet 2022.)

Työttömyysaste, joka lasketaan työttömien työnhakijoiden prosenttiosuutena työvoimasta, oli Satakunnassa vuonna 2012 suurin Pomarkussa ja pienin Säkylässä. Pori sijoittui tuolloin työttömyysasteeltaan Satakunnassa viidenneksi suurimman kunnan joukkoon. (Tilastokeskus 2012, 105–106.)

Porissa massatyöttömyyteen ajaututtiin juuri 1990-luvun laman vuoksi. Vuoden 1995 lopulla kaupungissa oli 9265 työtöntä. Työttömänä oli tuolloin joka neljäs porilainen ja lomautetut mukaan laskien useampikin. Työttömyysluvut olivat Porissa 1970-luvun jälkipuolelta lähtien selkeästi korkeampia kuin koko maassa, ja kuten yllä viittasin, myös koko Satakunnassa työttömyysluvut olivat suurempia kuin koko maassa. (Koivuniemi 2006, 98.)

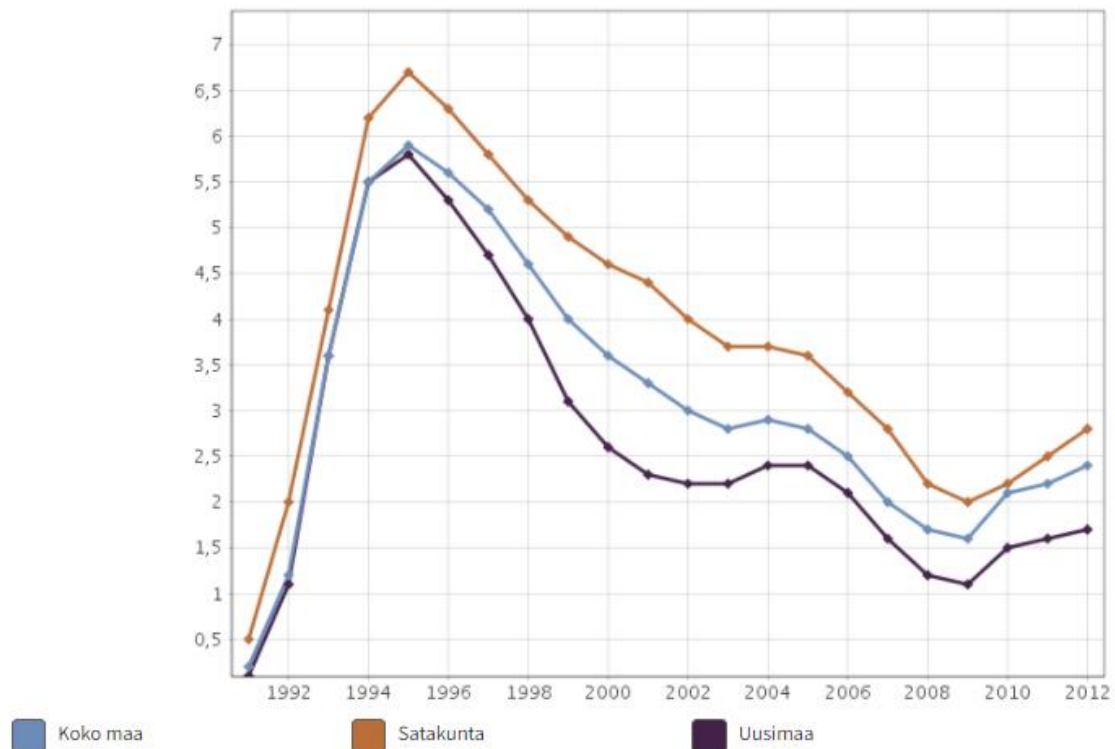
Nuorisotyöttömien määrän kehitys Satakunnassa oli myös erityisen huolestuttavaa vuosien 1990–1994 välillä (taulukko 2). Kautta linjan tarkasteltuna, Satakunnassa nuorisotyöttömien määrä oli suurempaa kuin muualla maassa. (Sotkanet 2022.)

NUORISOTYÖTTÖMYYS	Satakunta	Koko maa
18–24-vuotiaasta työvoimasta		
1991	20,7 %	15,8 %
1994	38,7 %	35,6 %
1997	26,0 %	24,1 %
2000	20,6 %	15,3 %
2003	18,4 %	13,4 %
2006	12,9 %	10,2 %
2009	15,6 %	13,8 %
2012	14,3 %	12,4 %

Taulukko 2. Nuorisotyöttömyys Satakunnassa ja koko maassa (Sotkanet 2022)

Lama kymmenkertaisti pitkäaikaistyöttömyyden Suomessa vuosina 1985–1997. Suurtyöttömyysvuoden 1994 jälkeen kokonaistyöttömyys kääntyi laskuun, mutta pitkäaikaistyöttömien määrässä ei juurikaan tapahtunut tuolloin suurta laskua. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 11.) Pitkäaikaistyöttömyys merkitsi myös toimeentulon pitkäaikaisasiakkuutta. Tämän seurauksena syntyi väestöryhmä, joka oli pakotetusti riippuvainen sosiaalihuollosta. (Ritakallio 1994, 37.) Vuonna 1991 pitkäaikaistyöttömien määrä Satakunnassa oli 0,5 % ja koko maassa 0,2 %, kun jo vuonna 1995 Satakunnan lukema oli 6,7 % ja koko maan lukema oli 5,9 %. Samoin pitkäaikaistyöttömien määrä Satakunnassa

oli hieman suurempi kuin koko maassa. Vertailuksi voisi ottaa Uusimaan, jossa vastaavat luvut vuonna 1991 oli 0,1 % ja vuonna 1995 5,8 %. (Sotkanet 2022.)

Kuvio 3: Pitkäaikaistyöttömät, % työvoimasta (Sotkanet 2022)

Satakunnan elinkeinorakenne oli vielä muutama vuosikymmen sitten vahvasti teollinen ja esimerkiksi Satakunnan suurin kaupunki Pori nojautui vielä 1970-jälkipuolella voimakkaasti suurteollisuuteen. Porin elinkeinoelämää rikastutti metalli- ja konepajateollisuus sekä tekstiili- ja metsäteollisuus. Myös elintarvike-, kemian- ja graafisen teollisuuden alat vaikuttivat vahvasti alueella. Pahiten niin paikallinen kuin kansallinen rakennemuutos vaikutti näiden alojen merkittävään vähenemiseen. (Koivuniemi 2006, 95.)

Porissa teollisuus oli vientiteollisuusvaltaista, ja kun idänkauppa romahti 1980-luvun lopulla, heijastui se väistämättä myös Porin teolliseen liike-elämään. Idänkaupan loppuminen ajoittuikin hyvin samalle aikajanelle 1990-luvun alun laman kanssa. Heikentyneestä idänkaupasta ja rakennemuutoksesta aiheutui monelle porilaiselle tehtaalle merkittäviä vaikeuksia. (Em. 106.)

Rajut muutokset rakennemuutoksessa näkyi tehtaiden lopettamisina. Tekstiiliteollisuuden toimintaedellytykset alkoivat heikkenemään jo 1970-luvulta lähtien, kun halpatuonti

maailmalta kasvoi. Esimerkiksi Porissa toimineen puuvillatehtaan kaikki tuotanto loppui lopullisesti 1990-luvulla ja lähes 3000 työntekijää jäi sieltä työttömäksi. Idänkaupan hiipuminen ja romahdus olivat viimeiset iskut tekstiilitehtaille. (Koivuniemi 2006, 101.)

Tässä luvussa tarkastelin myös kotitalouksien käytettävissä olevia tuloja Satakunnassa ja koko maassa. Tosin tilastoja ei löytynyt vuosilta 1990–1994, joten tarkastelujakso sijoittuu aikaväliin 1995–2012. On kuitenkin tarpeellista kuvata kotitalouksien käytettävissä olevia tuloja laman ajan jälkeen.

Työllisyys ja työttömyys ovat keskeisimmät tuloeroihin vaikuttavat tekijät. Jos tuloerot ovat suuria, sen katsotaan heikentävän sosiaalista koheesiota ja luottamusta. Lisäksi sen katsotaan heikentävän liikkuvuutta, jonka heikkenemisellä on kielteisiä vaikutuksia väestön talouteen ja hyvinvointiin. (Sotkanet 2022.) Laman alusta alkanut kova tuloerojen kasvu on näkynyt mm. terveyseroissa (Leppo 2013, 100).

Taulukko 3. Kotitalouksien käytettävissä olevat tulot esitettynä Gini-kertoimilla Satakunnassa ja koko maassa (Sotkanet 2021)

KOTITALOUKSIEN KÄYTETTÄVISSÄ OLEVAT TULOT	Satakunta	Koko maa
1995	21,1 %	22,2 %
1998	23,6 %	25,2 %
2001	24,7 %	26,9 %
2004	26,2 %	28,2 %
2007	27,2 %	29,5 %
2010	25,9 %	27,9 %
2012	24,9 %	26,9 %

Suhteellisia tuloeroja kuvataan yleisimmin tunnusluvulla, jota kutsutaan Gini-kertoimeksi. Mitä suuremman arvon Gini-kerroin saa, sitä epätasaisemmin tulot ovat jakautuneet. Suurin mahdollinen arvo on yksi ja tällöin suurin tulonsaaja saisi kaikki tulot. Pienin arvo on 0. Tällöin kaikkien tulonsaajien tulot olisivat yhtä suuret. Yleensä Gini-kertoimet esitetään aina prosentteina. (Tilastokeskus 2022.)

Tämän perusteella voi päätellä, että kotitalouksien koko maan suhteelliset tuloerot ovat koko tarkastelujaksolta suurempia kuin Satakunnassa. Voisiko tällä selittää sitä mielenkiintoista tulosta THL:n vuoden 2013 tutkimusjulkaisusta, jossa todettiin, että Porissa asuu onnellisempia asukkaita verrattuna maan suurimpien kaupunkien asukkaihin nähden? (Yle uutiset 2014).

Vaikka Pori ei edusta koko Satakuntaa, kattaa sen väestöpohja kuitenkin merkittävän osan maakunnan väestöstä. Kun tuloerot ihmisten välillä eivät ole liian suuria, taloudellinen tilanne useammalla kotitalouksella on samanlainen ja silloin myöskään taloudellinen eriarvoisuus ei nouse merkittäväksi tekijäksi väestön keskuudessa.

2.2 Laman vaikutukset lapsiin ja lapsiperheisiin

1990-luvun lama vaikutti lapsiperheiden ja lasten arkeen monin eri tavoin. Minna Salmen, Jouko Huttusen ja Päivi Yli-Pietilän mukaan laman vaikutukset voivat olla ”suoria ja epäsuoria, näkyviä ja piiloon jääviä, rationaalisia ja irrationaalisia, materiaalisia ja henkisiä, henkilökohtaisia ja kollektiivisia”. (Salmi, Huttunen & Yli-Pietilä 1996, 12.) Hyvinvointivaltio Suomen sosiaalipoliittiset ratkaisut olivat vaikuttamassa yhteiskunnassa esiintyvään köyhyyteen (Ritakallio 1994, 1).

Laman vaikutukset eivät olleet perheissä vain taloudellisia. Laman aika ja sen seuraukset vaikuttivat sekä perheen yleiseen hyvinvointiin, että vanhempien mielialan laskuun. Muutoksia hyvinvoinnissa ja vanhempien mielialassa tavattiin noin puolessa ”Lapset ja lama” - tutkimuksen tutkittavissa perheissä. Myös vanhempien keskinäinen suhde oli huonontunut monissa lapsiperheissä. (Salmi ym. 1996, 35–36, 39–41.)

Lamavuosina noin puoli miljoonaa suomalaista jäi vaille työtä ja tämä tapahtui sängen lyhyessä ajassa. Pahimpien lamavuosien jälkeen työttömyys lähti laskuun, mutta työttömien määrä ei laskenut sillä tasolle, jossa se oli ennen lamaa. (Ylikännö 2017, 155.) Erityisesti työttömyyden on katsottu koetelleen lapsiperheitä, ja erityisesti pienlapsiperheitä, enemmän kuin Suomen väestöä keskimäärin. Noin kolmanneksessa lapsiperheistä oli vuoteen 1996 koettu työttömyyttä ja vuoden 1993 lopussa neljänneksessä perheistä ainakin toinen vanhempi oli työttömänä. Eli noin joka neljäs alle 18-vuotias lapsi eli työttömyyttä kokeneessa taloudessa. (Salmi ym. 1996, 13.) Keskeisin köyhyyttä selittävä tekijä onkin pitkittynyt työttömyys. Tämä taas voi johtaa erilaisiin sosiaalisiin ongelmiin perheessä ja perheen lapsissa. (Isola & Suominen 2016, 196.)

Vuonna 1987 syntyneet elivät lapsuuttaan 1990-luvun laman aikana. Laman aikana lasten ja nuorten peruspalveluista karsittiin voimakkaasti esimerkiksi päivähoidosta, äitiys- ja lastenneuvolasta sekä kouluterveydenhuollosta. Koululaisten terveystarkastuksia ja neuvolan perhevalmennuksia vähennettiin ja lapsiperheiden koteihin tuodut palvelut hävisivät suurelta

osin. (Paananen ym. 2012, 42.) Silloisen markkavaluutan aikana erityisesti päivähoitoon kohdistui suurimmat säästöt, ja ehkäisevä ja hyvinvointia tukeva työ ei ollut enää entisenlaista (Ristikari ym. 2016, 4).

Valtiontalouden säästöjen takia leikattiin kotiin vietävät yhteiskunnan palvelut, kuten kunnalliset kodinhoitajat. Kouluissa kiertäneet hammashoitajat ja koulujen omat hammaslääkäripalvelut katosivat. Tällaisia ennalta ehkäiseviä ja kustannustehokkaita palveluja ei ole vielä kukaan kyettä palauttamaan lamaa edeltäneelle tasolle. Samaan aikaan kun yhteiskunnan rahaa syydettiin tukemaan pankkeja, tavalliset palkansaaja- ja yrittäjäperheet kärsivät. (Kajander-Ruuth 2021, 114–115.)

Kouluissa ja päivähoitossa suurennettiin ryhmäkokoja ja vapaaehtoinen kerhotoiminta lopetettiin. Erityisesti opetusryhmien kasvattaminen heikensi enemmän tukea tarvitsevien oppilaiden asemaa. Perheneuvoloiden henkilökuntaa vähennettiin ja kouluilta siirrettiin koululääkäreiden työpanosta lasten tavoittamattomiin. (Taskinen 2005, 28.)

Vielä 1980-luvulla peruskoulujen käyttömenoja kasvatettiin joka vuosi runsaalla prosentilla, kun vuonna 1994 oppilaskohtaisia menoja pienennettiin 9 % kaksi vuotta aikaisempaan käyttömenomäärään verrattuna. Tuntikehystä pienennettiin vuosien 1992–1994 välillä 7 % oppilasta kohti. Oppilailta oli silloin vähemmän oppitunteja ja yhtä päätoimista opettajaa kohden oli aiempaa enemmän oppilaita. (Salmi ym. 1996, 104–105.)

Poliittisten päätösten seurauksena syntyi eriarvoistumista ja lasten ja nuorten syrjäytymistä. Tämä on heijastunut monissa indikaattoreissa, kuten lastensuojelun- ja nuorisopsykiatrian asiakasmäärien kasvussa. Lyhyen tähtäimen säästöratkaisut 1990-luvun laman aikaan johtivat siihen, että korjaavat palvelut lisääntyivät ja niin myös lisääntyivät taloudelliset ja inhimilliset kustannukset. (Salmi 2020, 68.)

Vuosien 1989 ja 1994 välillä kaksinkertaistui toimeentulotukea saavien lapsiperheiden määrä (Salmi ym. 1996, 15). Vuonna 1994 toimeentulotukea saavissa lapsiperheissä asui 13,5 prosenttia lapsista. Satakunnassa vuonna 1994 toimeentulotukea saaneiden lapsiperheiden osuus oli 12,2 prosenttia. (Sotkanet 2022.) Lapsiköyhyys kolminkertaistui Suomessa vuosina 1995–2007. Köyhyys toi laman jälkeen, ja tuo edelleen mukanaan erilaista syrjäytymistä yhteiskunnasta. THL:n syntymäkohorttitutkimuksen mukaan toimeentulo-ongelmat lapsuuden perheessä lisäävät lasten ja nuorten syrjäytymisriskiä. Tutkimuksen mukaan niiden perheiden

lapsilla, joiden vanhemmilla oli ollut pitkään toimeentulo-ongelmia, oli verrokkiryhmiä useammin vähän ja puutteellista koulutusta, ongelmia mielenterveyden kanssa, kokemuksia huostaanotosta sekä toimeentulo-ongelmia myös aikuisena. Vielä tutkimuksen päätyttyäkin, kun tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat jo täyttäneet 25 vuotta, lapsuuden toimeentulovaikeudet näkyivät mm. lyhyempänä koulutuspolkuna, koska näillä lapsilla ja nuorilla oli jo peruskoulussa ollut koulumenestys heikkoa. (Salmi 2020, 38–39.)

Pitkäaikainen työttömyys ja ylivelkaantuminen merkitsee usein sitä, että ihminen köyhtyy. Köyhyys taas altistaa erilaisille haasteille. Eri tutkimuksissa on todettu köyhyyden ja mielenterveysongelmien välillä yhteyksiä. On todettu, että mielenterveysongelmia esiintyy enemmän pienituloisilla ja niillä, jotka kuuluvat alempaan sosiaaliryhmään. Huonot elinolot ja ruokailutottumukset edistävät sairauksia, mutta on myös todettu, että elintason noustessa, myös kansalaisten terveys on parantunut. (Kontula ym. 1998, 9.) Stressi ja taloudelliset vaikeudet purkautuvat pahimmillaan psyykkisinä haasteina ja päihdeongelmina (Isola & Suominen 2016, 37).

Köyhyydellä on merkitystä lasten hyvinvointiin. Vanhempien työttömyys ja köyhyys vaikuttavat kaksin- tai kolminkertaisesti lapsen emotionaalisiin ja käyttäytymiseen liittyviin riskeihin. Köyhimmillä lapsilla on mm. korkeammat kuolleisuusluvut ja he ovat myös sairaampia. Köyhien perheiden lapset ovat kognitiivisilta ja sosiaalisilta taidoiltaan usein heikompia kuin ne lapset, joita köyhyys ei kosketa. (Larkin 2013, 49–51.)

Tänä päivänä Suomessa noin kymmenesosa lapsista elää pienituloisissa perheissä (Tilastokeskus 2017). Yksinhuoltajaperheissä pienituloisuus on yleisempää kuin lapsiperheissä keskimäärin (Salmi 2020, 58). Ne kotitaloudet, joissa käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohden ovat alle 60 % kansallisesta mediaanitulosta, määritellään pienituloisiksi perheiksi. Tarkasteltaessa Tilastokeskuksen tilastointia pienituloisuudesta vuosina 1966–2017, voi päätellä, että tarkasteluajankohdan alussa pienituloisuus oli tilastollisesti suurinta (18 %) ja vuonna 1993 pienintä. Tuolloin pienituloisia oli 7 %, joka kuvastaa sitä, miten 1980-luvun nousukausi vaikutti vielä perheiden tuloihin. Tosin vuoden 1994 jälkeen alkoi pienituloisuuden kasvun kiihkeä nousu. Korkeimmillaan se oli vuonna 2008, jolloin määrä oli korkeimmillaan 13,9 prosenttia väestöstä. (Tilastokeskus 2017.)

Lapsuuden olosuhteilla, kuten perheen taloudellisella tilanteella tai vanhempien mielenterveysongelmilla on vaikutusta lasten myöhempään elämään (Paananen ym. 2012, 7).

Vuonna 1987 syntyneiden vanhemmilla noin joka viidennellä oli kokemusta psykiatrisen erikoissairaanhoidon psykiatrian poliklinikan käynneistä vuosina 1998–2008 ja noin joka kymmenennen lapsen vanhempi oli ollut psykiatrian osastolla vuosina 1986–2008. Merkittävää on myös se, että syntymäkohortin henkilöiden vanhemmista 17,3 % oli saanut psykiatrisen diagnoosin. (Ristikari ym. 2016, 89.)

Laman vuodet olivat raskasta aikaa monelle perheelle ja joskus helpotusta haettiin alkoholista. Työttömyys ja velkaantuminen saattoivat johtaa päihteiden käyttöön, ja tämä taas aiheutti perhe-elämään lisähaasteita, kuten riitelyä ja perheväkivaltaa. (Kajander-Ruuth 2021, 90.) Lapset, jotka varttuvat paljon päihteitä käyttävissä perheissä, tarvitsevat erityistä tukea, koska heidän saamansa tuki ja hoito vanhemmiltaan on puutteellista. Myös mielenterveyden häiriöistä kärsivät vanhemmat eivät välttämättä kykene stabiiliin vanhemmuuteen. (Saari & Eskelinen & Björklund 2020, 131.)

1980-luku oli lasten ja nuorten psykiatrian nopean kehityksen aikaa. 1990-luvun laman tuottama taloudellinen ahdinko perheissä lisäsi psykiatristen palvelujen tarvetta ja erikoissairaanhoidon tarjoamat palvelut tukkeutuivat. Tätä myötä myös valitettavasti lastensuojelulliset toimenpiteet, kuten huostaanotot lisääntyivät. (Solantaus & Santalahti 2013, 310–311.) 1987 syntymäkohortista kodin ulkopuolelle sijoitettuja koko maassa oli 1900 lasta ja nuorta. Tämä oli 3,2 % kohortista. Satakunnan määrä oli lähes kansallista tasoa, 3,3 %. (Ristikari ym. 2016, 68.)

Tänä päivänä noin neljännes alaikäisistä lapsista elää perheessä, jossa toisella vanhemmista tai molemmilla on hoitoa vaativa psykiatrinen häiriö tai päihderiippuvuus, joka edellyttää hoitoa. Jos vanhempi on depressiivinen, vanhemman voimavarat ovat vähäisemmät ja kyky huolehtia lapsesta on heikompi. Vanhemman mielenterveysongelmat altistavat myös lapsen erilaisille mielenterveyden häiriöille. (Saari ym. 2020, 87–88.)

Pahoinvointi kasaantuu ja Suomestakin löytyy sukupolvien välisiä osattomuuden ketjuja. Syntymäkohorttitutkimuksessa nousi esiin, että ne nuoret, joille oli rekisteröity ensimmäisen 25 ikävuoden aikana erilaisia hyvinvointia haastavia tekijöitä, niiden perheitä on kuormittanut joko taloudelliset tai terveydelliset tekijät. (Ristikari ym. 2016, 97.)

3 LAMA-AJAN LAPSUUS – AIEMPI TUTKIMUS

Lamaa ja taloudellisia kriisejä on tutkittu paljon ja sitä on tutkittu erityisesti aikuisväestön näkökulmasta. Vähemmän kokemuksellista tietoa löytyy lapsista ja lama-ajasta. Koska tutkimukseni keskittyy lama-ajan lapsuusmuistoihin, ja laman ja taloudellisten vaikutusten merkitykseen haastateltaville tänä päivänä, tarkastelen tässä luvussa aiempia tutkimuksia lamasta lasten ja nuorten näkökulmasta. Aikaisemmista tutkimuksista pääpaino on Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen tuottamassa syntymäkohorttitutkimuksessa vuonna 1987 syntyneistä, jota avaan tässä luvussa tarkemmin omassa alakappaleessaan.

Lapsuus kulttuurisesti on aina mm. yhteiskunnallisten ja yksilöllisten kehityskulkujen tuotos. Modernissa lapsuuskäsityksessä perustana on käsitys lapsesta, joka tarvitsee tukea ja hoivaa, ja jolla huomioidaan ikä, oppiminen ja kehityshistoria. Lasta ei tulisi tarkastella maailmasta irrallisena, koska niin lapset kuin aikuisetkin elävät erilaisten vastavuoroisuuksien verkostoissa. Kuten aikuisilla, niin lapsillakin on monia taloudellisia sidoksia. Myös lapset kuluttavat, säästävät ja velkaantuvat. (Ruckenstein 2013, 15–17.)

Lama-aikaa ja sen vaikutuksia lapsiin ja lapsiperheisiin on tutkittu Salmen, Huttusen ja Yli-Pietilän tutkimuksessa 'Lama ja lapset'. Tutkijat selvittivät kyselyaineistossaan perustuvassa tutkimuksessaan, miten 1990-luvun lama ja sen tuoma säästöpolitiikka vaikuttivat lasten ja heidän perheidensä arkeen. Tutkimuksen tavoitteena oli myös selvittää, miten lama vaikutti lasten kokemusmaailmaan ja lapsille suunnattuihin julkisiin palveluihin. (Salmi ym. 1996, 7.) Tutkimus osoitti, että lasten ja lapsiperheiden laman kokemukset olivat jakautuneita. Aineellisia ja henkisiä vaikeuksia kokeneiden määrä oli suurempi kuin niiden määrä, joilla ei ollut elämässä juurikaan tapahtunut laman aikana muutoksia. (Em. 188.)

'Laman lapset - Mitä meille tapahtui' -kirja (Kajander-Ruuth 2021), ei perustu tieteelliseen tutkimukseen, mutta kuvaa hyvin lama-ajalla eläneiden lasten kokemuksia. Kajander-Ruuth oli haastatellut lama-ajalla eläneitä eri-ikäisiä lapsia, tämän päivän aikuisia, ja saanut heiltä arvokasta muistitietoa lama-ajan kokemuksista. Erilaisten näkökulmien esiin tuomiseksi oli haastateltu myös kolmea kirjailijaa ja yhtä poliitikkoa. Kirjassa kerrottiin, miten lapset ja nuoret kokivat perheen taloudellisen kriisin ja sen tuoman sosioekonomisen aseman muutoksen. Pääsääntöisesti haastateltavilla oli kipeitä muistoja lama-ajoilta ja heille se tarkoitti mm. konkurssseja, avioeroja ja menetettyjä koteja. Kirja kuvasi myös sitä, miten paljon haastateltavat

ymmärsivät laman aikaista yhteiskunnallista tilannetta, mitä jälkiä lama jätti ja miltä mennyt aika näytti nyt 2020-luvulla, kun he tarkastelivat sitä aikuisena. (Kajander-Ruuth 2021, 10–12.)

1990-luvun laman vaikutuksista on tehty myös laajaa lastenpsykiatrista tutkimusta, jossa tutkijat pääsivät tutkimaan lasten hyvinvointia ennen ja jälkeen laman. Tutkimukseen osallistui 1320 vuonna 1981 syntynyttä lasta. Tutkimuksen mukaan lama lisäsi lasten tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmia. Tutkimuksessa viitattiin myös ydinperheen haavoittuvuuteen, sekä sen rooliin sekä suhde- että taloudellisena yksikkönä. Vanhemmat antavat perheelle taloudellisen turvan ja kun talous romahtaa, myös suhteet perheessä ovat vaarassa haavoittua. Tutkimus osoitti, ettei edes vanhempien koulutus tai aineelliset resurssit näyttäneet suojaavan perhesuhteita talouden romahtaessa. (Solantaus, Leinonen & Punamäki 2004.)

Lama-ajan tutkimusta on tehty myös perheiden pärjäämisen näkökulmasta. Yhteiskuntatieteiden tohtori Eriikka Oinonen kirjoitti perheestä ja pärjäämisestä, ja lapsiperheiden taloudellisen tilanteen heikentymisestä laman aikana. Työttömyys ja erilaiset poliittiset päätökset, ja vuonna 1994 voimaan tullut perhetukiuudistus heikensivät monien lapsiperheiden toimeentuloa, kun lapsi- ja lapsenhoitovähennys sekä yksinhuoltaja- ja elatusvelvollisuusvähennykset poistuiivat. Lisäksi äitiys-, isyys- ja vanhempainrahan sekä lasten kotihoidontuen määrää vähennettiin. Tuolloin päätettiin myös alle kolmivuotiaista lapsista maksetun lapsilisän korotuksen poistosta. Tilannetta ei helpottanut myöskään se, että samaan aikaan ehdot työttömyyspäivärahan ja asumistuen saamiseksi tiukkenivat. (Oinonen 1999, 169–170.)

Lasten hyvinvoinnista ja syrjäytymisriskeistä vuonna 1998 teki empiiristä tutkimusta yhteiskuntatieteiden tohtori Irmeli Järventie. Tulokset olivat Järventien mukaan synkkää luettavaa. Monet lapset näyttivät voivan huonosti. Järventietä kiinnosti tutkimuksessa erityisesti se kontrasti, joka oli todella hyvin ja todella huonosti voivien lasten välillä. Fokus oli eriarvoisen lapsuuden äärimuodoissa. Hänen empiirisen tutkimuksensa lähtökohtana oli se, että hän halusi käyttää pääasiassa lasten antamaa tietoa itsestään. Lisäksi hänen oletuksenaan oli, että lasten hyvinvointiin vaikutti lasten elinympäristö. Eräs lähtökohta oli myös se, että hän halusi saada monipuolista tietoa lasten tilanteesta yksinkertaisilla keinoilla. Tutkimuksesta nousi mm. se, että hänen oletuksensa elinympäristön vaikuttavuudesta oli väärä; syrjäytymisriskin kannalta lapsen asuinalueella ei näyttänyt olevan oleellista merkitystä. (Järventie 2001, 83–85.)

Lasten hyvinvointia ennen ja jälkeen laman on seurattu 26 vuotta kestäneessä tutkimuksessa, jossa seurattiin noin 2200 tamperelaiskoululaisen elämäntilannetta ja hyvinvointia. Tutkimuksessa seurattiin keväällä 1983 yhdeksättä luokkaa käyviä nuoria ja ensimmäinen seuranta tutkimus tehtiin heidän ollessa 22-vuotiaita. Seuraava kysely toteutettiin tutkittavien ollessa 32-vuotiaita. Uusin aineisto kerättiin vuonna 2009, jolloin tutkittavat olivat 42-vuotiaita. Keskeisiä aihealueita kaikissa vaiheissa olivat mm. tutkittavien fyysinen ja psyykinen terveys, sosiaaliset suhteet ja elämäntilanne. Tulokset osoittivat, että valtaosa tutkittavista selvisi kehitystehtävistä ja elämän haasteista hyvin. Tosin perheen matala sosioekonominen asema oli tutkimustulosten mukaan vaikuttamassa tutkittavien alempaan koulutustasoon ja epäterveellisiin elämäntapoihin. 1990-luvun lama osui juuri aikaan, jolloin suurin osa tutkittavista opiskeli eikä ollut vielä työelämässä. Tutkimuksesta nousi esiin, että lama vaikutti enemmän niihin henkilöihin, joiden koulutus oli lyhyempi. Heikoimmin koulutetut joutuivat työttömäksi ensimmäisinä. (Mustonen ym. 2013, 3, 15–16.)

Lama-ajan lapsuudesta ja kokemuksista on tehty joitakin pro gradu tutkielmia. Helsingin yliopiston valtiotieteen maisteri Karoliina Johnsson teki hiljattain pro gradu -tutkielman pääkaupunkiseudun lasten ja nuorten 1990-luvun laman kokemuksista. Tutkielmassa 'Lapsuuteni lama: Pääkaupunkiseudun lasten ja nuorten kokemuksia 1990-luvun lamasta' teoreettinen viitekehys liittyy muistitietokokemuksen lisäksi identiteettiin, huono-osaisuuden ylisukupolvisuuteen sekä lapsudentutkimuksen perinteeseen. Johnssonin aineiston perusteella iällä, perheen lamaa edeltäneillä olosuhteilla, muutosten syvyydellä ja perheen kyvyllä mukautua tilanteeseen, oli merkitystä tutkittavien lama-ajan kokemuksiin. Tutkittavilla lama näkyi taloudellisena niukkuutena, vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmien lisääntymisenä ja perhesuhdeongelmina. (Johnsson 2001.)

Minna Ruckensteinin 'Lapsuus ja talous' -teos tarkastelee lapsia muuttuvissa taloudellisissa toimintaympäristöissä. Ruckensteinin mukaan lasten arkisissa tekemisissä tapahtuu taloudellista arvonluontia, vaikka se ei kirjaudukaan koskaan kansantalouden tilinpitoon. Hän toteaa, että arkisen talouskasvatuksen antaminen voi olla jatkuvaa dialogia, koska lapset ovat kiinnostuneita keskustelemaan peleistä ja leluista. Teoksessa muistutettiin myös siitä, että lapset joutuvat kohtaamaan erilaisia ennakoimattomia tapahtumakulkuja. Tässä teoksessa oli viitattu ilmastokatastrofien lisääntymiseen. (Ruckenstein 2013, 11, 164–165.) 1990-luvulla tällainen ennakoimaton tapahtumakulku oli lama.

Lapsuutta tutkittaessa fokukseen nousee usein lasten pahoinvointiin ja vinoutuneeseen kehitykseen liittyviä teemoja. Jo lähes kliseeksi noussut lausahdus ”Hyvinvoinnin perusta luodaan lapsuudessa” (Paananen ym. 2012, 38), saa vahvistusta lukuisista lapsuudenajan tutkimuksista. Vankka ja turvallinen perusta lapsen elämän alkujuurilla on kehityksen ja kasvun kannalta ideaalia. Mielestäni lapsuudentutkimuksista tehdään kuitenkin liian usein negatiivisia nostoja, eikä anneta merkitystä sille, miten moni lapsi ja nuori voi ihan hyvin. Olisiko joskus hyödyllistä tehdä lapsitutkimusta niin, että fokus pysyisi lasten hyvinvoinnissa eikä vain pahoinvoinnissa? Polarisaatioajattelussa tyydymme tarkastelemaan sen väestönosan problematiikkaa, joka on sijoittunut marginaaliin, vaikka majoriteetti väestämme voi ja pärjää kuitenkin suhteellisen hyvin. Ehkä siinä piileekin tutkimuksellisen periaatteen ydin; kaikki lähtee liikkeelle aina ongelmasta.

3.1 Syntymäkohorttitutkimus vuonna 1987-syntyneistä ja tulokset Satakunnassa ja muissa maakunnissa

Duodecimin terveyskirjaston verkkosivuilla luonnehditaan kohorttitutkimusta tutkimusyksikkönä, jotka ovat syntyneet tiettyinä ajanjaksona. Kohorttitutkimus voi olla myös muussa epidemiologisessa tutkimuksessa seurattu ja tarkkaan rajattu ja määritelty ihmisjoukko, jolla on jokin yhteinen ominaisuus. (Duodecim 2016.) Kohortit eli ikäluokat ovat myös kokeneet joitain tapahtumia samalla aikavälillä ja nämä kokemukset ovat voineet vaikuttaa heidän elämänsä kuluunsa. Laman kokeminen tai sen aikana eläminen erottaa heidät muista kohorteista, ja siksi reagointi näihin tapahtumiin voi olla erilainen mitä muilla ennemmin tai myöhemmin syntyneillä ja tutkituilla. (Alanen 2008, 99–100.)

Syntymäkohorttitutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä antaa kuvan ikäluokasta, joka on syntynyt juuri ennen 90-luvun lamaa. Tutkimus tuo esiin olennaisia asioita suomalaisten nuorten elämänsä kuluusta ja ongelmista, joita he ovat elämänsä aikana kohdanneet. Luotettaviksi määritellyt aineistot perustuvat viranomaisilta saatuihin tietoihin. Kohorttitutkimuksessa seurattiin noin 60 000 Suomessa syntynyttä henkilöä sikiökaudelta 31.12.2012 asti. Kohorttilaiset olivat tutkimuksen päätyttyä 25-vuotiaita nuoria aikuisia. Tutkimuksen kohteena olivat myös kohortin jäsenten biologiset vanhemmat, joiden mm. taloudellinen ja mielenterveydellinen tilanne olivat tutkimuksen kohteena. (Ristikari ym. 2016, 3–5, 12.)

Syntymäkohorttitutkimuksen raportti 'Suomi nuorten kasvuympäristönä', on kuvaus vuonna 1987 syntyneiden suomalaisten hyvinvoinnin tilasta ja riskitekijöistä kansallisella tasolla. Tutkimus on kvantitatiivinen tutkimus ja sillä saatiin ensimmäistä kertaa sellaista tietoa, joka liittyy koulutukseen, työelämään siirtymiseen ja muuttoliikkeen aiheuttamiin vaikutuksiin yksilön elämänsä aikana. Lisäksi siinä tarkasteltiin mm. nuorten fyysistä ja psyykkistä terveyttä, työllisyyttä ja rikollisuutta. Mielenkiintoista tutkimuksessa on myös se, että siinä raportoitiin alueellisia eroja kohortin hyvinvoinnissa. Syntymäkohorttitutkimus vuonna 1987 syntyneistä on ainutlaatuinen tietopaketti, joka antaa sängen kattavan kuvan heidän ikäistään. (Ristikari ym. 2016, 3–5.)

THL:n tutkimus on tuottanut perusteellista tietoa näiden nyt yli kolmikymppisten nuorten aikuisten terveydestä, hyvinvoinnista ja palvelujen käytöstä. Tietoa on tuotettu tämän alan tutkijoille, toimijoille ja poliittisille luottamushenkilöille päätöksenteon tueksi. Lapsuuden ajan olosuhteet, koulutuksen ja osallisuuden ja ylisukupolvisten vaikutusten merkitykset ovat olleet tässä tutkimuksessa selvityksen alla. (THL 2020.)

Syntymäkohorttitutkimuksen mukaan 1990-luvun laman lapsista osa joutui kansallisen talouskriisin maksumiehiksi. Joka kuudennelta kohortin tytöltä ja pojalta puuttui peruskoulun jälkeinen tutkinto. (Kajander-Ruuth 2021, 112.) Mielenterveysongelmia esiintyi 20 prosentilla, ja merkintöjä rikkeistä ja tuomioista oli saanut 26 % ikäkohortista (Siltala 2013, 28).

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, periytyykö huono-osaisuus. Tulokset puhuivat karua kieltä; kyllä se periytyy. Vanhempien pitkittynyt toimeentulotuen saaminen oli merkittävä syy heidän jälkikasvunsa pahoinvoinnille. Mitä pidempään vanhemmat saivat toimeentulotukea, sitä enemmän heidän lapsensa söivät mielialalääkkeitä, käyttivät mielenterveyspalveluita, syyllistyivät rikoksiin ja tulivat otetuksi huostaan. (Kajander-Ruuth 2021, 113.) Kohorttilaisista 23 % oli myös joutunut turvautumaan toimeentulotukeen (Siltala 2013, 28).

1990-luvun alkupuolen laman vaikutukset eivät voineet olla vaikuttamatta lapsiin, koska talouksista 70 % koki aineellisen elämänsä tiukentuneen. Jopa viidennellä perheistä talous heikkeni huomattavasti. (Em. 2013, 26.) Vaikutukset näkyvät edelleen. Yle uutisoi vuonna 2019, että jopa 150 000 lasta elää köyhydessä. Lapsiperheiden köyhyys on ollut tilastojen mukaan kasvussa vuodesta 2012 lähtien. Ylen verkkouutisissa THL:n tutkimuspäällikkö Minna Salmi kertoi, että lapsiperheköyhyys on kasvanut viidessä vuodessa 22 %. Luvut pohjautuvat tulonjakomittariin, joka perustuu Salmen mukaan Tilastokeskuksen

tulonjakotilastoon. Laskennassa on otettu huomioon myös asumiseen liittyvät kustannukset, koska nämä menot ovat lapsiperheille iso kuluerä. (Yle uutiset 2019.)

Laman vaikutusta syntymäkohortin elämään on myös kritisoitu. Suomen Kuvalehti julkaisi vuonna 2013 blogikirjoituksen, jossa filosofian tohtori ja kirjailija Tiina Raevaara kritisoi sitä, että on ollut mahdotonta tehdä vertailua siitä, onko lama ollut syynä pahoinvoinnin, kuten mielenterveysongelmien, lisääntymiseen. Syntymäkohorttitutkimus oli kuitenkin vasta kansallisesti ensimmäinen laaja kohorttitutkimus, jossa dataa kerättiin näin kattavasti. Suomessa ei ollut siis aiempaa vertailupohjaa tämänkaltaiselle tutkimukselle. (Raevaara 2013.)

Kaiken kaikkiaan syntymäkohortin tutkimustuloksista voi päätellä, että kun perheessä pärjätään huonosti, haasteet kasautuvat ja ongelmat siirtyvät vanhemmilta heidän jälkikasvuun. Tutkimuksen perusteella erityisesti ilman peruskoulun jälkeistä tutkintoa jääneet nuoret kokivat ongelmia hyvinvoinnissaan. Kouluttamattomuus, toimeentulo-ongelmat ja mielenterveyshaasteet kasautuvat, kun hyvinvointi eriytyy. (Ristikari ym. 2016, 97.)

Syntymäkohorttitutkimuksessa on tarkasteltu 19 maakuntaa ja niissä asuvia vuonna 1987 syntyneitä lapsia ja nuoria. Kohortin henkilöt on raportissa sijoitettu sen mukaan, missä kunnassa he ovat asuneet tutkimusjakson päättyessä. Luonnollisesti on tarkasteltu myös sitä, mihin maakuntaan kunta on silloin kuulunut. Kohorttitutkimuksen aikana vuosina 1987–2012 Suomi on väestörakenteeltaan ikääntynyt ja maakuntien välillä onkin ollut isojakin eroja lasten ja nuorten osuuksissa maakunnissa asuvista. Myös palvelujen saatavuudessa on ollut alueellisia eroja. Palvelujen vähäinen saatavuus on väistämättä johtanut kasvuympäristön kykyyn tarjota tukipalveluja lapsille ja nuorille. (Em. 66.)

Kohorttitutkimuksessa on tarkasteltu erilaisia hyvinvointiin ja sen heikkenemiseen liittyviä tekijöitä. Tulokset on tilastoitu koko kohortin osalta, sekä myös eriteltynä sukupuolten mukaan. Alla olen tarkastellut maakunnallisia tuloksia eri indikaattoreista käsin. Tarkastelen koulupudokkuuteen, työttömyyteen, toimeentulotukeen ja mielenterveyteen liittyviä tuloksia Satakunnassa, muissa maakunnissa ja koko maassa.

Satakunnassa koulupudokkaiden määrä kohortista oli 15,2 %. Koko maassa määrä oli 13,7 %. Maakunnista Ahvenmaalla on esiintynyt suhteellisesti eniten koulupudokkuutta (19,1 %) ja vähiten Keski-Pohjanmaalla (8,5 %). Toisaalta Ahvenmaan tilasto ei puhu koko totuutta. Monet nuoret ovat raportin mukaan lähteneet Ahvenanmaalta opiskelemaan Ruotsiin, ja eivät siksi näy tilastoissa, joissa tarkastellaan peruskoulun oppimäärän suorittamista loppuun. (em. 66.)

Satakunnassa työttömänä puoli vuotta olleita oli 31,0 % kohortin jäsenistä. Koko maassa puoli vuotta työttömänä olleita oli 25,1 %. Vuoden työttömyysjakso oli 2,7 %:lla koko maassa, kun lukema Satakunnassa oli 3,4 %. (Ristikari ym. 2016, 68.) Koko maassa vuonna 1987 syntyneistä yli puolet oli jossakin vaiheessa elämäänsä ilmoittautunut työttömäksi työnhakijaksi. Näistä naisia oli 57,3 % ja miehiä 58,3 %. Tosin tilastoa saattaa vääristää se, että seuranta-ajan loppuvaiheessa kohortissa oli paljon opiskelijoita ja vasta työelämää aloittelevia nuoria aikuisia. (Em. 32.)

1990-luvun laman jälkeen rakenteellinen työttömyys jäi aiempaa korkeammalle tasolle ja kaikkein köyhimmät alkoivat erottua omaksi ryhmäkseen. Suomessa alettiin harjoittamaan aktiivisempaa työllistämispolitiikkaa. (Isola & Suominen 2016, 22–23.) Suomessa alkoi kasvamaan laaja nuorisotyöttömien joukko. 18–24-vuotiaista satakuntalaisista vuonna 1994 oli työttömänä 38,7 %, kun koko maassa lukema oli 35,6 % (Sotkanet 2022). Nuorisotyöttömyys on kovasti sekä yksilön että yhteiskunnan ongelma ja myönteinen talouskasvu olisi omiaan parantamaan sen tilaa. (Hämäläinen & Tuomala 2013.)

Tänä päivänä nuorisotyöttömien määrä on onneksi vähäisempi. Joulukuussa 2021 julkaistussa tilastossa 15–24-vuotiaiden työttömyysaste oli saman vuoden marraskuussa 12,1 %. Tämä oli 4,5 % vähemmän kuin vuotta aiemmin. (Tilastokeskus 2021.) Kuitenkin tarkasteltaessa Tilastokeskuksen elinolotilastoa vuodelta 2019, ikäryhmästä 25–34-vuotiaat, johon sisältyvät juuri kohorttitutkimuksenkin henkilöt, köyhyys- ja syrjäytymisriskissä olevien osuus oli yhteensä 16,5 %. (Tilastokeskus 2021.)

Satakunnassa toimeentulotukea on nostanut 33,5 % kohortin jäsenistä. Koko maan keskimääräinen toimeentulotuen saajien määrä oli 29,6 % kohortista, joten Satakunnassa toimeentulotukea nosti keskimääräistä useampi kohortin jäsen. Toimeentulotuen tarkastelussa suhteellisesti eniten toimeentulotukea on nostanut Lapin (42,3 %) maakunnassa asuneet vuonna 1987 syntyneet. (Ristikari ym. 2016, 66, 68.)

Koulutuksen puutteella ja toimeentulotuella on selkeä yhteys. Ne kohortin nuoret, jotka olivat suorittaneet ainoastaan peruskouluopinnot, saivat eniten toimeentulotukea. Tutkimustulosten mukaan naiset olivat saaneet toimeentulotukea enemmän kuin miehet. Tämä toteutui kaikilla koulutusasteilla. (Em. 22.)

Hyvinvointia mitattaessa, on tärkeää kartoittaa mielenterveyteen liittyviä tekijöitä. Erilaisia mielenterveydellisiä hoitoja, kuten psykiatrian erikoissairaanhoidon poliklinikka- ja osastokäyntejä, sekä psykykenlääkkeitä, oli 25 vuoden seurannan aikana käyttänyt 28,6 %

kohortista. Satakunnassa 26,1 % ikäkohortista kävi joko psykiatrian erikoissairaanhoidon tarjoamissa poliklinikka- tai osastohoidoissa sekä käytti psyykenlääkkeitä. Satakunnan tulos oli alle Suomen keskimääräisen arvon. Ahvenanmaan maakunnassa käytettiin eniten mielenterveyshoitoja. Prosenttiosuus oli 32,3 %. Myös Pohjois-Savossa, Kanta-Hämeessä, Keski-Suomessa ja Kainuussa yli 30 % kohorttilaisista haki apua mielenterveyden ongelmiinsa. Vain Lapissa, Pohjanmaalla, Keski-Pohjanmaalla ja Etelä-Pohjanmaalla määrät olivat pienemmät ja nekin prosentuaalisesti hyvin marginaaliset. Kaiken kaikkiaan naiset käyttivät erilaisia psyykehoitoja noin 10 % miehiä enemmän. (Ristikari ym. 2016, 66, 68.)

Satakunnassa oli koulupudokkaita hieman enemmän kuin koko maassa. Satakunnan työttömyysluvut olivat huomattavasti suuremmat kuin koko maassa. Tällä oli selkeä syy myös siihen, että Satakunnassa nostettiin enemmän toimeentuloa koko maahan verrattuna. Vaikka mielenterveyteen liittyvät haasteet koskettivat yli neljäsosaa satakuntalaisista, oli koko maan tulokset vielä heikommat.

Kaikki edellä kuvattu viittaa vahvasti siihen, miten tärkeää on tukea lasten ja perheiden hyvinvointia. Koulujen ja päivähoidon rooli toimijoina on merkityksellinen. Lisäksi esimerkiksi psykiatrisiin avopalveluihin panostaminen kannattaa. Ennalta ehkäisevä työ sekä varhainen puuttuminen ovat hyvin tärkeitä niin inhimillisen kuin taloudellisen näkökulman kannalta. (Paananen ym. 2012, 44.)

4 ELÄMÄNKULKU

Tässä tutkimuksessa tarkastelen muistoja haastateltavien lapsuudesta lama-ajan Suomessa. Tutkimuksessa selvitän, onko 1990-luvun lama vaikuttanut haastateltavien elämäntilanteeseen. Tärkeäksi kontekstiksi lama-ajan muistoille nousee lapsuuden perheen taloudellinen tilanne. Tässä tutkimuksessa kartoitan, onko lapsuudenperheen taloudellisella tilanteella ja kulutustavoilla ollut vaikutusta vuonna 1987 syntyneiden satakuntalaisten nuorten aikuisten elämäntilanteeseen ja onko se ollut vaikuttamassa myöhemmin niihin valintoihin, joita haastateltavat ovat tehneet elämässään.

Tässä tutkimuksessa keskeinen käsite on elämäntilanne. Elämäntilannetta sävyttää monet tapahtumat ihmisen elämän eri ikävaiheissa. Tarkastelen tutkimuksessani elämäntilannetta iän ja erilaisten virstanpylväiden kautta. Ikä on elämäntilannetta jaksottava ja jäsentävä tekijä, ja sillä

on vahva yhteiskunnallinen perusta. Normatiiviset historian jaksottamat tekijät heijastuvat myös elämäntapaan (Antikainen 1998, 112), ja tällainen vaikutus oli lamalla.

Elämällä määritellään mm. elämäntapavaihteita, kuten lapsuutta ja nuoruutta. Lainsäädäntö on paljolti rakentunut ikäjärjestelmän pohjalle, josta esimerkkinä oppivelvollisuus. Kuitenkin saman ikäluokan elämäntapaukset saattavat poiketa hyvinkin paljon toisistaan. Yksilöiden elämäntapaukset eroaa monien tekijöiden, kuten sukupuolen ja lapsuuden perheen taloudellisen ja sosiaalisen taustan suhteen. (Saari ym. 2020, 97). Siksi myös käytettävissä oleva raha ja varallisuus vaikuttavat elämäntapaan. Myös tapahtumat yksilön elämässä rakentavat elämäntapaukset ja ovat eräänlaisia virstanpylväitä. Koulun aloittaminen on tällainen ikänormitettu ja sosiaalisesti säädelty tapahtuma. (Saari ym. 2020, 98.) Koin tärkeäksi nostaa tässä luvussa myös sosialisointin käsitteen, koska sen kautta ihminen liittyy muihin ja integroituu yhteiskuntaan (Antikainen 1998, 103). Perheen merkitys lapselle nousee sosialisointissa tärkeään asemaan ja sieltä saadut ”eväät” ja sosiaalisten roolien synty muovaavat yksilön elämäntapaukset.

4.1 Elämäntapauksen määrittely

Elämäntapaukset viittaa käsitykseen elämän etenemisestä. Ikänormit, historian kulku, kohorttivaikutukset, ja erilaiset yhteiskunnalliset tekijät vaikuttavat siihen, mitä mahdollisuuksia ihmisellä on rakentaa elämäntapauksetaan. (Marin 2008, 28.)

Elämäntapaukset sisältävät erilaisia sosiaalisia odotuksia ja sääntönmukaisuuksia. Kuitenkin yksilöiden elämäntapaukset poikkeavat toisistaan monista tekijöistä johtuen. Yksi erottava tekijä on lapsuuden perheen taloudellinen tausta. (Saari ym. 2020, 97.)

Elämäntapaukset on noussut kasvavan kiinnostuksen kohteeksi yhteiskuntatieteissä. Elämäntapauksissa iän, kohortin ja ajanjakson vuorovaikutus on osoittautunut tärkeäksi. Sosiaalisten ilmiöiden selittäminen edellyttää sitoutumista yksilön koko elämäntapaukseen. (Gilleard & Higgs 2016, 301–302.)

Elämäntapaukset -käsitteellä tarkoitetaan yksilön elämää ja sen taivalta tärkeiden ja merkittävien elämäntapahtumien näkökulmasta katsottuna. Tällaisia merkittäviä tapahtumia ovat syntymä, parisuhteet ja vanhemmuus. Myös erilaiset muutokset, kuten kouluun ja töihin meno, muutto paikkakunnalta toiselle, tai työpaikan vaihdos ja eläkkeelle jäänti, ovat elämäntapahtumia, jotka muovaavat elämäntapauksetamme. (Antikainen 1998, 101.) Elämän käännekohtia liittyen

aikuisuuteen ja aikuistumiseen ovat lapsuudenkodista muutto ja koulutukseen pääseminen (Aapola & Ketokivi 2013, 8).

Elämässä nähdään tiettyjä perusvaiheita ja ne koetaan periodeina, jotka etenevät kronologisessa järjestyksessä. Ikävaiheiden määritelmässä on hienoisia eroja. Yksinkertaisin tapa on jaotella ikävaiheet lapsuuteen, nuoruuteen ja aikuisuuteen. Elämässä on erilaisia jaksoja, jolloin elämä on erilaista. Jaksot noudattavat eräänlaisia yhteisöllisiä rytmejä. Eri vaiheiden rajat vaihtelevat niin yksilöillä kuin kulttuureittain. Implisiittisesti elämään liittyvät vaiheet sisältävät käsityksen, että suurin osa kulkee elämänsä yhteisöllistä mallia noudattaen. Malli riippuu siitä, minkälainen aika yhteiskunnassa vallitsee. Myös historialla on oma osuutensa asiaan. (Marin 2008, 19–20.)

Elämänkulku -käsitteellä korvataan yhä yleisemmin elämäнкаari -käsitettä. Elämäнкаareen sisältyy tietynlainen biologinen kaaren metafora. Elämänkulkuun ei kuitenkaan liity biologista elämäнкаaren symboliikkaa. (Antikainen 1998, 101.) Elämänkulun käsite on elämäнкаareen nähden sosiologisemmin virittäytynyt käsite (Saari ym. 2020, 97). Elämää ja elämänalueita voidaan kuvailla myös urina tai polkuina, jotka toimivat tietynlaisina elämän käännekohtina ja merkitsevät siirtymää roolista tai asemasta toiseen (Antikainen 1998, 101).

Yhteiskunnallisesti tuotettuna rakenteena, elämänkulku pyrkii mallittamaan jokaisen ikävaiheen keskeisiä elämänalueita. Sosiaalisena instituutiona se pyrkii myös rakentamaan odotuksenmukaista elämää. Yhteiskunnalliset tekijät vaikuttavatkin vahvasti yksilön elämänkulkuun ja kehitykseen. Toisaalta yksilön tekemät valinnat ja niistä seuranneet tilanteet muovaavat myös elämänkulkua. (Vilkko 2001, 74–75.)

Elämänkulun tarkastelussa on otettava huomioon erilaisia konteksteja. Esimerkiksi kehitys- ja sosialisatioprosessit, kulttuuriset ja historialliset kontekstit määrittelevät yksilön tavoitteita ja elämän merkitystä. Elämänkulku ja kehitys voidaan kategorisoida kolmeen tekijään. Normatiiviset iän jaksottamat vaikutukset viittaavat ikääntymiseen liittyviin asioihin, kuten peruskoulun käymiseen, murrosikään tai toisen asteen tutkinnon suorittamiseen. Tämä iän mukainen elämänkulun jaksotus on mahdollisesti keskeisin nyky-yhteiskunnassa. Toisena tekijänä pidetään normatiivisia historian jaksottamia vaikutuksia, jotka koskevat koko kohorttia. Esimerkiksi 1990-luvun laman kokeminen tai kokemukset sodasta voivat olla tällaisia elämänkulun historiallisia tekijöitä. Kolmas elämänkulun ja kehityksen tekijä on ei-normatiivinen vaikutus, joka koskettaa yksilöitä. Esimerkiksi avioero, menestys koulussa tai

sairaus ovat tällaisia tekijöitä. ”Elämänkulku on yksilön ja elämäkokemusten jatkuvan vuorovaikutuksen tuotetta”. (Antikainen 1998, 112–113.)

Elämänkulkua voidaan kuvailla ja analysoida myös erilaisten sosiaalisten roolien avulla. On olemassa roolien odotusarvo, minkä mukaan sosiaalisissa asemissa pitää noudattavan suhteessa muihin ihmisiin. Perheroolit ja ammattiurat rakentavat keskeisesti elämänkulkua. Sosiaalistuminen instituutioihin tapahtuu sosiaalisten roolien omaksumisen kautta. Sosialisatio jatkuu koko elämän ja se muovaa elämänkulkua. (Em. 114–116.) Lapselle ja nuorelle sopiva rooli on koululaisen rooli. Yksilön oletetaan siirtyvän ja etenevän elämäkulussa tiettyihin ikävuosiin kytkettyjen sosiaalisten roolien aikataulun mukaisesti. (Rantamaa 2008, 58–59.)

4.2 Sosialisatio elämäkulussa

Sosialisatio on vuorovaikutusta muiden ihmisten kanssa ja se tapahtuu toiminnassa. Sosialisatiosta on erotettu kaksi vaihetta, joista puhutaan termeillä primaarisosialisatio ja sekundaarisosialisatio. Primaarinen sosialisatio alkaa jo varhaislapsuudessa, jolloin muodostuu ihmisen persoonallinen identiteetti. Sekundaarisessa sosialisatiossa ihmisestä tulee yhteiskunnan jäsen ja sosiaalinen identiteetti muodostuu. Primaarisessa vaiheessa lapsi ottaa vastaan jo valmiiksi muodostuneen maailman, jossa jo muut ja erityisesti läheiset ihmiset elävät. Tämän lapsi omaksuu omaksi maailmakseen. Tätä prosessia ei ole enää mahdollista toistaa tai muokata, koska tässä vaiheessa ensimmäinen todellisuuden kuva syntyy lapselle. Sekundaarisessa sosialisatiossa lapsi sisäistää maailmaa, joka on institutionaalista. Koulu on tästä hyvä esimerkki. Kouluaika muodostaa lapsen identiteettiä, joka myös muuttuu koko kouluajan läpi. (Antikainen 1998, 103–111.)

Pääasiallinen lapsen ja nuoren sosiaalistaja on perhe (Raitanen 2008, 190). Primaariseen vaiheeseen lapsi saa vahvinta antia pääsääntöisesti perheestään. Perhe on lapsen pääasiallinen toimintaympäristö, ja koska sosiaalinen oppiminen on havainnoista ja esimerkeistä oppimista, on tällä toimintaympäristöllä tärkeä rooli (Antikainen 1998, 105). Lapsi oppii mallista ja sen vuoksi lapsuuden aikaisilla tapahtumilla ja kokemuksilla on suuri merkitys lapsen kasvussa ja kehityksessä. Vanhemmilta omaksutaan käytösmalleja, jotka ohjaavat lasta käyttäytymään tietyllä tavalla. Myös ajatteluun liittyvät mallit kumpuavat vanhemmilta nousevista asenteista

ja ajatuksista, ja muovaavat perheessä vallitsevaa ideologiaa. Perhe on myös taloudellinen yksikkö. Siihen kuuluminen tuo taloudellista turvaa ja tuo hyvinvointia. (Jalovaara 2014, 150.)

Perhe näyttölee lapsen elämässä ensimmäistä lähisuhdetta ja siellä alkaa prosessi, jossa lapsi sisäistää arvoja ja oppii sosiaalisia taitoja. Perheestä lapsi saa myös oppia toimintatavoista ja normeista, joita tämä tarvitsee toimiakseen yhteiskunnan jäsenenä. (Em. 150.) Perheessä vanhemmilla on olennainen rooli lapsen sosiaalistajana. Huolehtivat aikuiset lapsen elämässä ovat parasta mitä lapsi voi elämässään saada. Irmeli Järventie teki vuonna 1998 empiiristä tutkimusta lasten hyvinvoinnista ja syrjäytymisriskeistä ja hän esitteli kolme tärkeää lapsen kehitystä eteenpäin vievää asiaa. Hän kirjoitti, että ”psykkiset mielen sisällöt muodostuvat ulkoa sisään kasvamalla”. Tätä ensimmäistä kehitystapahtumaa kuvataan myös käsitteellä *socialisation*. Toiseksi lapsi tarvitsee persoonallisuuden ja henkisen maailmansa kehittymiseen sosiaalista vuorovaikutusta. Lapsen kokemuspiiri sijaitsee perheessä ja siksi sillä ja vanhemmilla on tässäkin suhteessa tärkeä rooli. Kolmanneksi lapsi ulkoistaa sen, mitä on omassa kasvuympäristössään oppinut ja sisäistänyt. Nämä opit rakentuvat tietynlaiseksi kartaksi, joka ohjaa lapsen käyttäytymistä. Järventie kuitenkin kirjoituksessaan muistuttaa, että joidenkin vanhempien jaksaminen lastensa kannattelussa voi olla heikkoa erityisesti työelämän ja taloudellisten paineiden vuoksi. (Järventie 2001, 106–109.)

Tärkeää *socialisation* tapahtuu myös lasten ja nuorten omissa viiteryhmissä. Esimerkiksi harrastusmahdollisuudet ja erilaisiin vapaa-ajan toimintoihin osallistuminen ovat lapsille ja nuorille areenoita, joissa heidän sosiaaliset taitonsa muodostuvat. (Niemelä & Raijas 2010, 118.)

Sosiaalistamisen malleja on tarkasteltu myös *socialisation* toimintaympäristön muutoksilla. Margaret Mead (1971) kuvasi malleja, jotka on eroteltu jälkifiguratiivisiin, yhteisfiguratiivisiin ja esifiguratiivisiin sosiaalistamisen malleihin. Jälkifiguratiivisen mallin toteutumisen ehtona on, että jälkikasvu noudattaa täydellisesti vanhempiensa tapoja ja maailmassa ei ole tapahtunut muutoksia. Yhteisfiguratiivisessa mallissa taas samanikäiset muodostavat ryhmän, josta tulee sille arvojen ja normien lähde. Näin muodostuu mm. erilaisia nuorisogengejä. Esifiguratiivinen malli taas toteutuu, kun syntyy sellaisia ennalta aavistamattomia uudistuksia, jotka taas synnyttävät eroja sukupolvien kasvuolosuhteissa. Tuolloin ei ole mahdollisuutta nojautua vanhaan, jos halutaan kohdata tulevaisuus. Esifiguratiivisessa mallissa nuorten *socialisation* toimintaympäristön arvot ja kulttuuri uudistuvat jatkuvasti. Mead on todennut, että länsimainen kulttuuri noudattaa malliltaan esifiguratiivista. Tämä näkyy tietoyhteiskunnan ja digitaalisen

elämän rantautumisen syntyneen trendin myötä, jossa nuoret opettavat vanhemmilleen nyky-yhteiskunnassa tarvittavia taitoja. (Raitanen 2008, 188–189.)

Elämäntapojen tarkastelussa tulee ottaa huomioon sosialisatio- ja kehitysprosessien lisäksi biologiset, sosiaaliset ja kulttuuriset kontekstit. Nämä kaikki määrittelevät yksilön elämän merkitystä, tavoitteita ja niitä keinoja, joita on tarjolla. Tutkimuksessani nousee esiin myös historiallinen konteksti, koska tutkin laman aikana syntyneitä muistoja ja kokemuksia, jotka mahdollisesti vaikuttivat haastateltavien elämäntapoihin. (Antikainen 1998, 112.)

4.3 Elämäntapojen ja ikä

Elämää voidaan tarkastella eri konteksteissa ja eräs tarkastelutapa hahmottaa sitä, tapahtuu iän, paikallisuuden ja kohortin avulla (Marin 2008, 24). Ikää käytetään usein määrittämään yksilöllistä, yhteiskunnallista ja sosiaalista elämää (Oinonen 2015, 54).

Ikä on elämäntapojen jäsentävä ja jaksottava tekijä, jolla on vahva yhteiskunnallinen perusta. Suomessa on esimerkiksi paljon ikään pohjautuvia lakipykälä, joiden myötä ihminen saa oikeuksia ja velvollisuuksia. Kronologiseen ikään liittyy myös haasteita. Elämän perusvaiheita on jaoteltu mm. lapsuuteen ja aikuisuuteen, mutta nämä ovat osittain sopimuksenvaraisia ja kiistanalaisia. Siirtymät ovat yksilöllisiä ja niissä on myös ajallista ja kulttuurista vaihtelua. (Saari ym. 2020, 97.)

Sosiologiassa ollaan enemmän kiinnostuneita sosiaalisesta iästä kuin kronologisesta iästä. Sosiologiassa pyritään ymmärtämään yksilön elämän ja yhteiskunnallisten rakenteiden vuorovaikutusta, sekä riippuvuutta yhteiskunnan muutosten ja yksilön elämäntapojen välillä. (Oinonen 2015, 54–55.)

Marjatta Marinin mukaan erilaiset elämäntapahtumat voivat koostaa ihmisen elämäntapojen ja ne voidaan mieltää eräänlaisiksi siirtymätilanteiksi, jotka antavat suunnan elämäntapoihin. Ne voidaan mieltää myös elämänprosesseiksi, joilla on sekä yksilöllinen että yhteiskunnallinen historiansa. Elämäntapahtumat voivat olla sidoksissa esimerkiksi ikäkohorttiin. Marin toteaa, että elämäntapahtuma on sekä psykologinen että sosiaalinen ilmiö. Sosiaalisena tapahtumana sille on ominaista, että siinä on jotain ulkopuolista. Se voi olla esimerkiksi yhteiskunnan tapahtuma, jonka kokeminen voi muuttaa yksilön henkistä kokemismaailmaa. (Marin 2008, 34.)

Elämäntapahtumat eivät tapahdu kuitenkaan sosiaalisessa tai historiallisessa tyhjiössä. Marin kuvaa Elderin (1994) osoittamaa neljää periaatetta, jotka vaikuttavat elämäntapahtumien kulkuihin. Nämä neljä periaatetta ovat historiallisuuden, elämän ajoituksen, eri yksilöiden elämän yhteen kietoutuneisuuden ja toimijuuden periaatteet. Historiallisuuden periaatteessa tietyt historialliset ajat ja siinä dominoivat ajattelu- ja kokemustavat antavat merkitystä elämäntapahtumille. Elämän ajoituksen periaatteessa kullekin tapahtumalle on oma tapahtuma-aikansa. Eri yksilöiden elämän yhteen kietoutuneisuuden periaatteessa huomioidaan, että ihminen ei ole elämässä vain yksinäinen osapuoli, vaan ihmisten tapahtumat linkittyvät toisiinsa, kuten heidän elämänsäkin. Tapahtumista tulee merkityksellisiä, kun ne saa jakaa jonkun kanssa. Toimijuuden periaatteessa taas ihminen itse muovaa elämäänsä ja tämä auttaa ymmärtämään sitä, että elämäntapahtumat ovat yksilöllisiä ja niiden välillä on suuria variaatioita. (Marin 2008, 36–37.)

Tässä tutkimuksessa lama ja sen aiheuttamat seuraukset, kuten työttömyyden kasvu ja erilaisten palvelujen leikkaukset nähdään yhteiskunnallisiksi tapahtumiksi, joiden kokeminen lapsuudessa on voinut vaikuttaa yksilöiden elämäntapahtumien kulkuihin.

Elämäntapahtumien ymmärretään koostuvan vaiheista, kuten lapsuudesta, nuoruudesta ja aikuisuudesta, sekä jaksottavista siirtymistä, kuten syntymästä, kouluun menosta ja työelämään sijoittumisesta (Vilkko 2001, 75). Seuraavissa alakappaleissa selvitän, miten lapsuutta, nuoruutta ja nuorta aikuisuutta on kuvattu ja määritelty kehityksen ja elämäntapahtumien viitekehyksestä katsottuna.

4.3.1 Lapsuus

Lapsuus on erilaisten aikajaksojen kokonaisuus, jolla on kehityksellisiä tavoitteita ja ehtoja niiden toteutumiseksi. On kaksi asiaa, jotka ovat lapsen sosiaalisuuden ja minuuden kehityksessä tärkeitä ja välttämättömiä. Ensiksi lapsi tarvitsee aina liiton jonkun toisen ihmisen kanssa. Inhimillistä pääomaa ei kehity, jos tällaista sosiaalista vuorovaikutusta ei ole. Toiseksi lapsi tarvitsee rakkautta. Ilman sitä, lapsella ei kehity sosiaalista pääomaa. (Järventie 2001, 105–106.) Varhaislapsuuden sosiaaliset suhteet ja ympäristö, jossa lapsi kasvaa, ovat tärkeitä mm. lapsen elämäntapahtumien kulkuihin. Perimän ja ympäristön yhteisvaikutus on merkittävä. (Saari ym. 2020, 101.)

Eriksonin kehitysteoriassa elämänkulku nähdään eri siirtymävaiheiden ja tehtävien kautta. Jokainen kehitysvaihe tulee ratkaistavaksi, ja jos ei näin tapahdu, seuraava vaihe epäonnistuu. Jos vaiheet etenevät, elämä etenee kriisiytymättä. Kuitenkin Eriksonin teorian taustalla on käsitys siitä, että kun ihmisellä ikä lisääntyy, hänessä itsessään tai ulkopuolelta tulevien tapahtumien myötä voi tulla elämän käännekohtia ja kriisejä. Eriksonin kehitysteoria tukee ajatusta, että ihmisten elämänkululla on tietyt yhteiset piirteet. Myös Levinsonin elämänstruktuuriteoria edustaa samankaltaista näkemystä Eriksonin teorian kanssa. (Marin 2008, 32–33.)

Lapsuuden tasapainoista kehitystä tukee turvalliset ihmiset ja turvallinen elinpiiri. Inger Kraav on tehnyt tutkimusryhmänsä kanssa vertailevaa tutkimusta lasten turvattomuudesta Suomessa ja Virossa. Hän kuvailee turvallisuus-turvattomuus-käsitteitä ja tarkastelee sitä erityisesti lapsi-ikäryhmän näkökulmasta. Suuret yhteiskunnalliset muutokset, joihin liittyy turvattomuutta, koskettaa kuitenkin kaikkia ikäryhmiä, ei vain lapsia. Virossa esimerkiksi lasten köyhyys on yhteydessä turvattomuuteen. Kraav kirjoittaa, että yhteiskunnallinen turvattomuus lapsiin välittyy heidän vanhempiansa kautta. Varhaisen lapsuuden kokemukset vaikuttavat lapsiin sekä välittömästi että viiveellä. (Kraav 2006, 91–95, 100.)

Lapsen ja vanhempien välisellä vuorovaikutuksella ja lapsuudenkodin ilmapiirillä on tärkeä merkitys lapsen hyvinvoinnissa. Vuoden 2012 nuorisobarometrin mukaan sellaisissa perheissä, joissa on käyty keskustelua niin iloista kuin suruista vanhempien kanssa, ovat selvästi olleet tyytyväisempiä elämäänsä, kuin ne, jotka ovat eläneet vähemmän keskustelemissa perheissä. Myös erilaisten kasvuympäristöjen, kuten koulun ja harrastusten toimimisten varmistaminen, tukevat lapsen hyvinvointia ja vahvistavat suojaavia tekijöitä. (Ristikari ym. 2016, 103–104.)

Lapsuuden merkitys ihmisen myöhemmälle elämälle on huomattava. Lapsen kehityksen kannalta keskeinen asia on lapsen ja vanhemman vuorovaikutus. (Rautava 2001, 151, 153.) Lapset tarvitsevat myös mielekästä tekemistä turvallisessa ympäristössä. Nämä ehkäisevät lapsen syrjäytymistä ja haasteellista käyttäytymistä. (Sulku 2001, 25.) Yhteiskunnalliset muutokset ja olosuhteet vaikuttavat lapsiin välillisesti vanhempien ja erilaisten instituutioiden kautta. Lapsi ei ole mikään oma erillinen ja irrallinen yksikkö, vaan kiinteä osa yhteiskuntaa.

4.3.2 Nuoruus

Lapsuuden ja aikuisuuden välissä on monitahoinen ja vaikeastikin rajattava periodi, nuoruus (Raitanen 2008, 187). Nuoruudessa keskeisiä kehitystehtäviä ovat sosiaalisten suhteiden luominen ikätovereihin, vähittäinen autonomisuus ja emotionaalinen irtautuminen vanhemmista. On tärkeää, että eri kehitystehtävät toteutuvat, koska tämä luo perustan selviytyä haasteista aikuisuudessa. Erilaiset muutokset ja tapahtumat elämässä tuovat nuoren eteen haasteita. Läheiset ihmissuhteet ja hyvä itsetunto kuitenkin kohottavat yksilön resilienssiä ja auttavat selviämään elämän haasteista paremmin. (Mustonen ym. 2013, 23.)

Elämänvaiheena nuoruus on tullut tulkituksi modernissa yhteiskunnassa aiempaa itsenäisemmäksi ja erillisemmäksi. Nuoruudessa valmistaudutaan keskeisiin sosiaalisiin rooleihin. Nuori muodostaa identiteetin vastaamalla kysymykseen ”kuka minä olen suhteessa muihin ihmisiin ja aiempaan elämään?”. (Antikainen 1998, 155–156.)

Nuoruuteen ja sen kehitykseen vaikuttavat monet eri asiat. Vanhempien sosioekonominen tausta ja perheen rakenne antavat nuoren hyvinvoinnille puitteet. Ystävät, koulu ja harrastukset muovaavat taas nuoren persoonallisuutta ja kehittävät tärkeitä sosiaalisia taitoja. Ne lisäävät nuoren tyytyväisyyttä elämään ja edistävät älyllistä kehitystä. (Em. 24.)

Ne koulutus- ja elämäntapavalinnat, joita nuorena ja varhaisaikuisuudessa tekee, vaikuttavat aikuisiän sosiaaliseen asemaan ja terveystilaan. Tästä aiheesta ilmestyi vuonna 2013 raportti tutkimuksesta, jossa kohderyhmänä oli Tampereen peruskoulun yhdeksättä vuosiluokkaa vuonna 1983 käyneet nuoret. Viittasin tähän tutkimukseen myös luvussa kolme. Tutkimukseen osallistui 2194 oppilasta, joka oli lähes 100 % kaikista tamperelaisista sen ikäisistä nuorista. Tutkimus uusittiin, kun tutkittavat olivat 22-, 32- ja 42-vuotiaita. Keskeiset aihealueet kaikissa seurantalutkimuksen vaiheissa olivat mm. fyysinen ja psyykinen terveys, elämäntilanne ja sosiaaliset suhteet. Tulosten mukaan valtaosa selviää elämän haasteista hyvin. Kuitenkin perheen sosioekonominen tausta oli yhteydessä alempaan koulutustasoon ja epäterveellisiin elämäntapoihin. Myös lapsena koettu vanhempien avioero ennusti suurempaa riskiä erilaisille pari- ja ihmissuhdehaasteille. Tutkimuksesta nousi myös esiin, että nuoruudessa kasautunut huono-osaisuus oli yhteydessä aikaisempaan kuolleisuuteen aikuisuudessa. (Mustonen ym. 2013, 3–4.)

Koululla ja koulutuksella on tärkeä rooli nuorelle. Koulutus vahvistaa lasten ja nuorten elämäntapojen ja antaa myönteisiä resursseja elämään. Saavutettu koulutus määrittelee paljon

lapsen ja nuoren elämäntulkua. Elämäntulkun liitetään usein metaforat liittyen elämänretkeen tai elämäntulkun. Valinnat tehdään tienhaarassa, joissa on päätettävä mihin suuntaan lähtee. Koulutuspolun valitseminen on tästä hyvä esimerkki. Monesti nämä tienhaarat tulevat nuoren elämään turhan aikaisessa vaiheessa ja silloin on vaara hairautua väärille poluille. Sosiologiassa ilmeneekin klassinen kysymyksenasettelu liittyen yksilön elämäntulkun, joka voidaan liittää myös koulutusvalintoihin; ”yhtäältä elämä on rakenteellisen todellisuuden hallitsemaa ja määrittämää, toisaalta siinä ilmenee ainutlaatuinen yksilöllisyys”. Jokaisella on elämäntulkunsa esiintyvistä tapahtumista siis oma ainutlaatuinen kokemus, joka saattaa poiketa hyvinkin paljon toisen kokemuksista. Elämäntulkokset ja -kertomukset ovat kosketuksissa elämän rakenteelliseen viitekehykseen, jossa yksilö on elänyt. (Houtsonen & Kauppila & Komonen 2000, 13, 51–53.)

Myönteistä elämäntulkua nuoren elämässä vahvistavat hyvät ja terveet ihmissuhteet ja turvalliset kokemukset siitä elinpiiristä, jossa hän elää ja vaikuttaa. Myös koulunkäyntiin liittyvät kokemukset ovat elämäntulkua joko vahvistavia tai heikentäviä tekijöitä. Koulua ja nuorten elävää todellisuutta ei tosin voi tarkastella irrallaan yhteiskunnallisesta yhteydestä. Julkisten menojen leikkaukset, mielenterveysongelmat ja erilaiset yhteiskunnalliset kriisit, kuten lama, korona, ilmastokriisi, ilmenevät nuorten kokemusmaailmoissa. Nämä ovat omaltaan vaikuttamassa myös motivaatioon ja orientaatioon tulevaisuudessa. (Kuronen 2010, 17.)

Pidentyneet koulutuspolut ja mahdolliset työttömyysjaksot voivat lykätä kauemmaksi työelämään valmistautumista. Nuori saa kuitenkin hyvää tuntumaa työelämästä tekemällä koulujen kesälomien aikaan kesätöitä. Kesätöitä antavat hyviä valmiuksia tulevaisuuteen ja vahvistavat pärjäämistä elämässä. Vahva elämäntulkun nuoruudessa on yhteydessä aikuisiän terveyteen, vähäiseen stressiin, hyvään koulutukseen ja toimeentuloon. (Ilmarinen 2001, 173–174.)

Nuoruuteen liitetään mielen ailahtelut ja ruumiin muutokset. Murrosikä saattaa olla myrskyä ja stressiä (Larkin 2013, 58). Nuoruusiässä ihminen on altis erilaisille vahingollisille kokemuksille, mutta myös positiiviset kokemukset jäävät nuoren mieleen. (Sinkkonen 2012, 15.)

Lapsuutta ja nuoruutta varjostava koulukiusaaminen jää kokemuksena muistiin, olipa se sitten henkilöön itseensä tai johonkin toiseen kohdistuvaa kiusaamista, jota lapsi tai nuori joutuu näkemään. Erityisesti koulukiusaamisesta jää kielteisiä muistoja, jotka saattavat vainota ihmistä

koko elämän ja vaikuttaa negatiivisella tavalla asennoitumiseen koulua kohtaan. Erilaisilla epidemiologisilla tutkimuksilla on osoitettu, että pitkäkestoisella ja vakavalla koulukiusaamisella on yhteys masennukseen ja syrjäytymiseen. (Sinkkonen 2012, 188.)

Nuoruudessa alttius mm. alkoholikokeiluille ja erilaisten päihteiden käytölle eivät ole kaikille samoja, vaan se on henkilökohtaisten, sosiaalisten ja kontekstuaalisten tekijöiden yhdistelmä. Joillakin yksilöillä valitettavasti elämäntulkua varjostaa päihteiden käytön ja riippuvuuden kehityskulku. (Rosenqvist ym. 2005, 195.)

4.3.3 Nuori aikuinen

Nuoruuden ja vanhuuden välissä on pitkä ajanjakso, joka on jäänyt vähemmälle tarkastelulle elämäntulkun näkökulmasta (Marin 2008, 225). Kautta aikojen siirtyminen nuoruudesta aikuisuuteen on käsittänyt seuraavat kolme vaihetta: 1) siirtyminen taloudellisesta riippuvuudesta taloudelliseen itsenäisyyteen ja myöhemmin koulutuksen jälkeen työelämään, 2) siirtyminen lapsuuden kodista aviolliseen kotiin ja 3) siirtyminen lapsen roolista vanhemman rooliin (Oinonen 2001, 110).

Elämä rauhoittuu yleensä noin 25 ikävuoden jälkeen. Varhaisaikuisuus nähdään eräänlaisena ”viisauden ikänä”, jossa läheiset ihmissuhteet, avioliitto ja rakastaminen ovat keskeisellä sijalla. Tuolloin noin kolmenkymmenen ikävaiheilla siirrytään ”aikuisuuden portille”. (Raitanen 2008, 199.) Aikuistumiseen liittyy sekä sosiaalisen että taloudellisen etäisyyden ottamista omasta lapsuudenperheestä (Tolonen 2013, 35).

Marko Raitanen haastatteli väitöskirjaansa varten 17–28-vuotiaita nuoria aikuistumisen prosesseissa. Tässä tutkimuksessa selvisi, että vastuun kantaminen ja selviäminen itsenäisesti nousivat erityiseen rooliin aikuistumisessa. Oman arvomaailman mukaan eläminen ja tasa-arvoisuus vanhempien kanssa, joka ilmeni taloudellisena riippumattomuutena ja elämisenä omien tottumusten mukaan, nousivat aikuistumisen kriteereiksi. Vapauden ja vastuun suhde on oleellinen, ja vapauden oikeanlainen käyttäminen aikuistumisessa edellyttää elämäntulkua. Raitanen erotteli elämäntulkun sisäiseen ja ulkoiseen. Sisäisessä elämäntulkussa yksilö kykenee itsekontrolliin ja pystyy kehittämään toleranssia sietää epävarmuutta. Ulkopuolisessa elämäntulkussa taas on kyse kyvystä kartuttaa institutionaalisia keinoja, kuten hankkia koulutusta ja työtä. (Raitanen 2008, 203–205.)

Siirtyminen koulusta työelämään on osa aikuistumista (Tolonen 2013, 35). Nuoret aikuiset ovat pääsääntöisesti työelämässä, mutta heidänkin keskuudessaan esiintyy työttömyyttä. Nuorilla työkäisillä suurin uhka onkin joutua koulutuksen jälkeen työttömäksi. Kun työttömyys pitkittyy, seuraa nuorelle aikuiselle monia negatiivisia kehityskulkuja, kuten henkisen ja sosiaalisen terveyden heikkenemistä. Tämä valitettavasti taas heijastuu työkykyyn ja pienentää työllistymisen mahdollisuuksia. Jotta työttömyysjaksojen jälkeen nuorella aikuisella on kapasiteettia taas siirtyä työelämään, tulee erityisesti kiinnittää huomiota tämän terveyteen ja toimintakykyyn. (Ilmarinen 2001, 173–174.)

Taloudellisen aseman saavuttaminen on traditionaalisesti nähty kuuluvan nuoren aikuisen elämään (Ristikari ym. 2016, 24). Taloudelliset rakenteet ja koulutusjärjestelmät antavat raamit, joiden mukaan tehdään suunnitelmat koko elämäkulkua koskevia valintoja silmällä pitäen. Valintojen vaihtoehtojen on sovittava yhteiskunnan asettamiin raameihin, vaikka perinteet rajoittavatkin yhä vähemmän yksilön valintoja. (Raitanen 2008, 196–197.)

Oinonen ja Alestalo viittaavat myös valintojen tekemiseen tutkimuksessaan eurooppalaisten nuorten aikuistumisesta ja aikuisuuteen siirtymisestä. He kuvaavat, että nuoruus on pidentynyt kaikkialla Euroopassa ja tähän liittyvä ilmiö ja sen syyt liittyvät individualismin yleistymiseen ja kulttuurin muutokseen. Oinosen ja Alestalon tutkimushankkeen lähtökohtana oli, että ”yksilöiden elämäkulkua muokkaavat valinnat eivät ole puhtaasti yksilön vapaasta tahdosta riippuvaisia”. Se, mitä valintoja voi ja kannattaa tehdä, on yhteiskunnallisten olosuhteiden vaikutusten alla. (Oinonen & Alestalo 2006, 193–194.)

Nuoria aikuisia on luonnehdittu itsekkäiksi ja sosiaalista vastuuta pakeneviksi kuluttajiksi. (Oinonen 2001, 112). Siinä on nähty jopa hedonistinen ulottuvuus. Nuoruuden pidentyminen on kuitenkin monelle nuorelle aikuiselle merkinnyt epävarmuuden olotilan jatkumista. Epävarmat työmarkkinat ja pelot parisuhteiden onnistumisesta, saavat monet nuoret aikuiset varautuneiksi. (Aapola & Ketokivi 2013, 24.)

Nykypäivänä ei enää korosteta yhteiskuntaluokan merkitystä, mutta se kuitenkin vaikuttaa useimmiten jollakin tavalla siihen, minkälaiseksi ihmisen elämäkulkua muodostuu. Yhteiskunnalliset rakenteet ja siinä toteutuvat prosessit määrittelevät sitä, jonka puitteissa ihmiset voivat tehdä valintojaan. (Em. 25.)

5 TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄT

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, jossa teemahaastattelulla kootulla aineistolla pyrin vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

- Millaisia muistoja ja kokemuksia vuonna 1987 syntyneillä satakuntalaisilla on lapsuudestaan ja lapsuudenperheen rahankäytöstä?
- Onko 1990-luvun lama vaikuttanut, ja jos, niin miten se on vaikuttanut tutkittavien elämäntapaan ja rahankäyttöön?

5.1 Lähestymistapana laadullinen tutkimus

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä tai ymmärtämään tutkimukseen valittua toimintaa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98).

Laadullisessa tutkimuksessa on lupa nostaa esiin subjektiivisuus ja kokemuksen huomioiminen. Laadullisessa tutkimuksessa korostetaan ihmistä elämisaailmansa kokijana ja toimijana, ja nämä havainnot ja kokemukset värittyvät suhteessa mm. aikaan ja paikkaan. Laadullinen tutkimus on joustava tutkimuskäytäntö ja antaa tutkijalle mahdollisuuden asettaa tutkimusongelman väljästi. Laadullinen tutkimus korostaa erityisesti tutkimuksen prosessia. (Ronkainen ym. 2014, 82.)

Laadulliselle tutkimukselle on luontaista se, että tiedon hankinta on kokonaisvaltaista ja aineisto kootaan todellisissa tilanteissa. Lähtökohtana siinä on aineiston yksityiskohtainen ja monipuolinen tarkastelu. Käyttämäni teemahaastattelua pidetään suositeltavana metodina aineiston keruussa, koska siinä haastateltavien näkökulmat pääsevät hyvin esille. Laadullisessa tutkimuksessa huomioidaan tapausten ainutlaatuisuus ja aineiston tulkintakin tapahtuu sen mukaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 155.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan asema nousee keskeiseksi. Tutkijalta vaaditaan tutkimuksellista mielikuvitusta mm. erilaisten kirjoitustapaa koskevien ratkaisujen kokeilemisessa. Nimittäin suurin osa tieteellisestä tutkimuksesta koostuu aikaisemmista kokemuksista ja maalaisjärjestä. Laadullista tutkimusta on pidetty toisinaan subjektiivisena tapana tuottaa tietoa. (Eskola & Suoranta 1998, 20–21.)

5.2 Muistitietotutkimus

Tutkimukseni perustuu haastateltavien muistitietoon ja muistamiin kokemuksiin lama-ajan Satakunnassa ja sen jälkeen. Muistot ja kokemukset ovat muovanneet haastateltavien elämäntulkintaa. Muistitieto määritellään tiedoksi, joka perustuu tiedonantajan muistiin eikä kirjallisiin lähteisiin. Mitä ihminen muistaa ja miten hän tulkitsee muistamansa, on yhteyksissä vuoropuheluun erilaisten arvojen välillä nykyhetkessä. Nämä voivat olla henkilökohtaisia, kulttuurisia tai poliittisia arvoja. Muisti on yksilöllistä ja sosiaalista. Se on vuoropuhelua sanojen, kirjoitetun tekstin ja mielikuvien välillä. Muistitietoa voidaan pitää luotettavana, kun muistelijä kertoo omista kokemuksistaan ja tutkijalla on useita samansuuntaisia kertomuksia tutkimuskysymykseensä nähden käytössä. (Fingerroos & Peltonen 2006, 8.) Kuitenkin muistitietoa on joskus pidetty jopa hyödyttömänä tutkimuksen lähteenä. Muistin tieteellistä lähdearvoa on helppo kritisoida ja kyseenalaistaa muistin totuutta. (Fingerroos & Haanpää 2006, 32.)

Ihmiset tarvitsevat kaikessa toiminnassa muistia. Muisti perustuu tietojen, taitojen ja aiempien kokemusten hyödyntämiseen. Muistin avulla ihminen oppii asioita. Muistin tärkeyden vuoksi, sitä on tarkasteltu kirjallisuudessa ja eri tieteenaloilla koko ihmishistorian ajan. Muistilla tarkoitetaan tietojen ja taitojen, ja myös kokemusten säilymistä mielessä, niin lyhyt- kuin pitkäaikaisesti. (Kalakoski 2014, 15.)

Muistitieto nostaa esille sellaisiakin kokemuksia ja tapahtumia, joita ei välttämättä virallisista dokumenteista löydy. Tällaiset kokemukset liittyvät usein hyvin tunnepitoisiin tai fyysisiin kokemuksiin. (Salmi-Niklander 2006, 199.) Kokemukset lamasta ovat voineet olla tällaisia.

Tässä tutkimuksessa käytän suullista muistitietoa, jonka avulla pääsen tarkastelemaan lapsuudenaikaisia lamakokemuksia. Muistitietoa käyttävältä tutkijalta edellytetään, että hän tiedostaa ottavansa vastuun tulkinnoistaan ja tutkijasubjektiviteettinsa merkityksestä. Tämä vaade sisältää eettisen ja tietoteoreettisen ulottuvuuden. (Fingerroos & Haanpää 2006, 35.)

Muistitietotutkimuksessa kuten elämäkerroissa, hyvä puoli on se, että ihminen saa itse päättää, mistä asioista hän kertoo. Haastateltava kertoo niistä tapahtumista, joita hän itse pitää tärkeinä ja jättää pois sellaiset, joita ei itse halua muistella. Ihmisen uniikit kokemukset heijastavat yhteiskunnallista tilannetta ja näiden kokemusten kautta voidaan tehdä johtopäätöksiä yleisestä. (Eskola & Suoranta 1998, 125, 135.)

5.3 Tutkimusaineisto

Tutkimuksen aineisto on kerätty haastattelemalla vuonna 1987 syntyneitä satakuntalaisia. Haastattelu oli tyypiltään teemahaastattelu. Tässä haastattelumuodossa kerätään keskeisiä teemoja tai aiheita, jotka vastaavat tutkimukseen asetettuun tutkimuskysymykseen. (Vilka 2021, 124.) Teemahaastattelu sopii hyvin käytettäväksi silloin, kun käsitellään esimerkiksi arkaluontoisia asioita ja vastaajien määrä on pieni. Teemahaastattelussa on aina suosituskysymyksiä ja saatu tieto on syvällistä. (Metsämuuronen 2008, 41.)

Tietoa on kerätty haastatteluin 1800-luvun lopulta lähtien. Haastattelujen kehittymiselle oli edellytys, että ajatus kokemuseräisestä tutkimuksesta muotoutui. Tiedon lähteinä toimivat tavallisille ihmisille osoitetut haastattelut, ja tästä tuli erityisesti sosiologian tutkimuksessa vakiintunut aineiston keräämisen tapa. (Alastalo 2005, 57–58.) Koska haastatteluissa korostuu kielellinen vuorovaikutus, tutkijalla on mahdollisuus lähestyä haastateltavan kokemuksia ja merkityksiä tämän elämässä vapaamuotoisemmin ja syvällisemmin. Muilla keinoin näitä ei välttämättä saataisi selville. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 11.)

Sain suurimman osan haastateltavista kokoon Facebook -päivityksen myötä. Julkaisin keväällä 2021 Facebook-sivullani päivityksen, jossa kirjoitin ajatuksiani yliopisto-opinnoistani. Lisäsin loppuun jälkikirjoituksena tekstin, jossa kyselin Facebook-seuraajiltani, löytyykö heidän tuttavapiiristään vuonna 1987 syntyneitä porilaisia ja satakuntalaisia. Tämä päivitys ja vapaamuotoinen rekrytointi tuottivat tulosta, ja minulla oli lähes kaikki haastateltavat koossa jo keväällä 2021.

Haastattelin kahdeksaa vuonna 1987 syntynyttä nuorta aikuista, jotka asuvat Satakunnassa. Haastateltavia yhdistää myös se, että jokainen heistä on asunut jossakin vaiheessa elämäänsä Porissa ja kaikki haastateltavat yhtä lukuun ottamatta asuvat tällä hetkellä Porissa.

Taulukkoon 4 olen koonnut haastateltavistani kuvaavia taustatietoja.

VANHEMPIEN KOULUTUS/

SUKUPUOLI	KOULUTUS	AMMATTI	
nainen	sosionomi	perheellinen	äiti: ompelija, laitoshuoltaja isä: kirvesmies
nainen	merkonomi sairaanhoitaja	perheellinen	äiti: ompelija isä: rengasasentaja
nainen	nuoriso-ohjaaja	perheellinen	äiti: ei koulutusta / kotiäiti isä: työnjohtaja
nainen	insinööri	lapseton	äiti: insinööri isä: merkonomi
mies	KTM ja VTM	perheellinen	äiti: merkonomi
nainen	merkonomi eläintenhoitaja	lapseton	äiti: lääkäri isä: VTM
mies	sosionomi	perheellinen	äiti: ei koulutusta /kodinhoitaja isä: ei koulutusta / varastomies
nainen	sosionomi	lapseton	äiti: lastenhoitaja isä: kuorma-autonkuljettaja

Haastateltavien syntymävuosi oli keskeisessä asemassa, koska tutkimuksessani peilaan tuloksia vuonna 1987 syntyneiden kohorttitutkimukseen. Tutkimuksessani halusin selvittää, minkälaisia yksilökokemuksia tämän ikäkohortin satakuntalaisilla henkilöillä on. Koska aineisto on kerätty pieneltä joukolta, vastausten anonymisoimiseksi päädyin siihen, etten merkitse haastateltavia suoriin lainauksiin esimerkiksi sukupuolen mukaan.

Aineisto koostui haastateltavien muistoista, muistikuvista ja kokemuksista heidän lapsuudessaan. Käytän tässä tutkimuksessa muistitietoa lähteenä, koska tarkoituksena oli tuoda tutkimukseen haastateltujen, laman aikana lapsuuttaan elävien näkökulmia menneestä elämästään ja elämänselustaan. Muistitietotutkimuksessa haastattelu on keskeisin menetelmä luoda suora vuorovaikutussuhde toiseen ihmiseen. Tutkimushaastattelu voi olla keskustelua tai dialogia, joka saattaa muistuttaa hyvin tavallista arkikeskustelua. Haastattelijalla on suuri vastuu haastattelutilanteen sujumisesta ja molemminpuolisen kommunikoinnin etenemisestä. Muistelijan menneisyys ja kokemukset ovat muistitietotutkimuksen vuorovaikutuksen lähtökohtana. Tavoitteenani oli saada keskustelun avulla esiin muistelijan kokemuksia ja suhteuttaa ne omaan ymmärrykseeni. Haastateltavan muistoja tavoittelin kysymällä, kuuntelemalla ja omia kokemuksia jakamalla. (Ukkonen 2006, 183.)

Yksilöhaastattelut toteutin syksyllä 2021. Sovin jokaisen haastateltavan kanssa joko viestitse tai puhelimitse, halusiko hän osallistua haastatteluun kasvotusten vai etänä Teamsin

välityksellä. Aineistonkeruun aikana elettiin COVID-19-pandemian aikaa, siksi minun tuli tarjota mahdollisuus haastatteluun myös etänä. Kahdeksasta haastateltavasta kaksi toivoi haastattelua etäyhteydellä ja kuuden kanssa pääsin tekemään haastattelut kasvokkain. Videohaastattelutkin onnistuivat yllättävän hyvin. Näiden kahden etähaastattelun aikana ei esiintynyt teknisiä ongelmia, eikä muutenkaan läsnä ollut minkäänlaisia häiriötekijöitä.

Kysymyksiä ei lähetetty haastateltavalle ennen haastattelua, mutta ohjeistukseksi annoin, että haastateltava voisi muistella omaa lapsuuttaan ja nuoruuttaan. Tämä selkeästi helpotti haastattelun etenemisprosessia ja sen onnistumista. Olin laatinut kysymykset etukäteen ja esitin jokaiselle samat kysymykset ennalta valituista aiheista ja teemoista. Kysymysten esittämisjärjestys saattoi vaihdella, koska haastattelujen edetessä, osa haastateltavista vastasi jo valmiiksi joihinkin kysymyksiin, joita olin suunnitellut kysyväni. Joissakin haastatteluissa keskustelu ohjautui aihealueille, joista tein tarkentavia kysymyksiä. Siitä syystä osassa haastattelua aineiston sisältö on hieman erilainen muihin nähden, mutta pääsääntöisesti substanssi oli kaikilla haastateltavilla sama.

Valitsin tutkimuksen aineistonkeruun tavaksi teemahaastattelun. Teemahaastattelussa käytettävät teemat ja aiheet takaavat, että jokaisen haastateltavan kanssa puhutaan jossain määrin samoista asioista. Teemahaastattelussa teemat muodostavat kehyksen, jonka avulla haastattelusta tehtyä kirjoitettua aineistoa voi lähestyä jäsenytyneesti. (Eskola & Suoranta 2001, 87.) Haastattelussa tutkija voi osoittaa haastateltavaa kohtaan kiinnostuneisuutta myös esittämällä jatkokysymyksiä. Tuolloin mekaaninen ja monotoninen kysymyksen esittäminen vähenee ja haastattelusta tulee aito ja luottamuksellinen vuorovaikutustapahtuma. (Kananen 2017, 99.)

Koin, että haastattelutilanteet olivat luontevia ja vapautuneita. Luottamuksellisen, arvostavan ja kunnioittavan ilmapiirin luominen onkin haastattelussa ensiarvoisen tärkeää (Em. 91). Yritin noudattaa kunnioittavaa ja kuuntelevaa haastattelutekniikkaa ja välttää keskeyttämistä ja johdattelua. Aloitin haastattelut taustatietojen kysymisellä, joista osa on kirjattu taulukkoon 4. Haastateltavista kuusi oli naisia ja kaksi miestä. Kysyin heidän koulutustaustastaan ja työstä, jota he sillä hetkellä tekivät. Haastateltavien vanhempien koulutus- ja työtaustat viitoittivat lama-aikaan liittyviin kysymyksiin. Esittämäni kysymykset sisälsivät tavoitteen saada haastateltavat muistelemaan lapsuuttaan ja nuoruuttaan. Kodin, koulun ja vapaa-ajanviettopaikkojen muistelu, sekä lama-ajan vaikutukset haastateltavien lapsuudenkodin ja läheisten elämään määrittivät kysymyksenasettelua. Myös haastateltavien nykyinen elämä ja

suhtautuminen rahaan olivat aiheita, joita selvitin erilaisin haastattelukysymyksin. Muistitietotutkimuksessa kysyminen onkin tärkein keino ohjata muistelua ja tavoitella haastateltavan kokemusmaailmaa (Ukkonen 2006, 184).

Teemahaastattelun luonteeseen kuuluu, että siinä kaksi ihmistä keskustelee keskenään yhdestä aiheesta kerrallaan. Teemojen avulla tutkija pyrkii saamaan käsityksen tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Esitettyihin kysymyksiin saadut vastaukset rakentavat kokonaiskuvaa aineistosta. Tosin paljon riippuu myös siitä, miten haastattelu vuorovaikutuksellisenä tapahtumana onnistuu. (Kananen 2017, 88, 90.) Jos nämä tekijät ontuvat tai jopa puuttuvat, haastattelun sisältö voi jäädä puutteelliseksi ja tutkimusongelmaan ei saada vastausta.

Äänitin haastattelut sekä puhelimen sanelimeen että yliopistolta lainaksi saamaani sanelinkoneeseen. Kahden etähaastattelun tallensin koneelle sekä puhelimelleni. Pyysin lupaa äänityksiin jokaiselta haastateltavalta. Haastattelujen kestoissa ei ollut merkittäviä eroja. Ne kestivät 30 minuutista 50 minuuttiin.

Jokaisen haastattelun jälkeen kirjasin tutkimuspäiväkirjaan ajatuksiani haastattelun kulusta ja joitain yksityiskohtia haastattelun sisällöstä. Tutkimuspäiväkirjaan kirjasin myös omat ajatukseni haastattelun onnistumisesta ja korjaushuomioista. Lisäksi tein muistiinpanoja siitä, minkälainen tunnelma haastattelussa oli ja mitä erityistä jokaisen haastattelun jälkeen oli jäänyt mieleeni.

Haastattelut tuli muuttaa kirjoitettuun muotoon eli litteroitava. Tämä auttoi minua muistamaan haastattelun ja siihen liittyvät yksityiskohdat. Litterointi on sangen työläs, mutta kiitollinen tapa työstää aineistoa. (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 16.) Siinä on eri tasoja ja tekniikoita, joista käytin sanatarkkaa litterointia (Kananen 2017, 134–135). Äänenpainoja tai nonverbaalisia eleitä en kirjannut, mutta esimerkiksi hyväntuulisesta naurusta laitoin itselleni merkinnän tiedoksi siitä, minkälaisia tuntemuksia kerrottu asia oli haastateltavalle tuottanut. Luin litteraatiot muutamaan kertaan ennen analyysin tekoa ja vielä tutkimuksen loppuvaiheessa luin läpi jokaisen haastattelun, jonka myötä aineistosta nousi vielä uusia havaintoja liittyen analyysiini.

5.4 Sisällönanalyysi

Tutkimukseni analyttinen lähestymistapa on sisällönanalyysi. Sisällönanalyysissä aineistoa analysoidaan etsien eroja ja yhtäläisyyksiä. Sisällönanalyysissä analysoidaan erilaisia tekstimuotoisia ja sellaiseksi muutettuja aineistoja, esimerkiksi haastatteluja ja päiväkirjamerkintöjä. Keskeinen idea on, että sitä voidaan soveltaa monenlaisiin aineistoihin. Sisällönanalyysillä saadaan ylätasoa ajatus tutkittavasta ilmiöstä. (Oksa, 2021.) Laadullinen sisällönanalyysi muistuttaa myös teemoittelua, koska siinä keskitytään mm. siihen, mitä asioita tekstissä käsitellään. Tutkijan tehtävänä on tunnistaa ja nimetä aineistosta sellaisia sisällöllisiä komponentteja, joilla tutkija pääsee kiinni tutkittavan aiheen luonteeseen. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Ryhmittelin aineistoa esimerkiksi piirteiden ja käsitysten mukaan, ja nimesin ryhmäksi sitä parhaimmalla kuvaavalla yläkäsitteellä. Ryhmittelyistä muodostui luokitteluja ja käsitteitä, ja näiden tulosten perusteella yritin ymmärtää merkityskokonaisuutta. (Vilka 2015, 164.) Aineistosta oli myös tarkoitus nostaa sellaisia teemoja, jotka valaisivat asetettua tutkimusongelmaa ja olivat aineistolle olennaisia aiheita (Kananen 2017, 137).

Minulla ei ollut kovin laajaa aineistoa, joten käytin perinteistä Excelin taulukkolaskentaohjelmaa aineiston pilkkomiseen teemojen ja aiheiden mukaan. Koska käytin teemahaastattelua aineistonhankintakeinona, toimi haastattelurunko hyvänä aineiston koodauksen apuvälineenä. Erottelin datasta tutkimusongelman kannalta olennaisia asioita ja tein niistä tulkintoja teemojen mukaan (Eskola & Suoranta 1998, 151).

Tutkimuksessani aineistoon tutustuminen alkoi litteroinnista. Muistamisen apuna litterointi on oiva tapa, joka helpottaa tärkeiden yksityiskohtien löytämistä aineistosta (Tiittula & Ruusuvoori 2005, 16). Haastattelujen kuuntelu ja niiden kirjoittaminen auki auttoivat jäsentämään aineistoa ja hahmottamaan sen kokonaiskuvaa. Tämän jälkeen lähestyin aineistoa ja keräsin sieltä kaikki muistot, jotka viittasivat haastateltavien kokemuksiin heidän lapsuudessaan. Kävin läpi jokaisen haastattelun ja Word-tiedostosta poimin kaikki tiettyyn teemaan liittyvät asiat ja kokosin niistä koosteet Exceliin. Excelin avulla koodasin jokaiseen haastattelukysymykseen tulleen vastauksen omaan taulukkoonsa ja poimin taulukosta vastausten yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Tämä auttoi analysoimaan aineistoa sekä yksityiskohtaisesti että yleisesti. Haastateltavien ilmaisut pelkistin muotoon, jota minun oli helpompi tulkita.

Aineistosta nousi aiheita, joista pystyi tekemään tietynlaista karkeaa ryhmittelyä. Näitä aineistosta nousseita aiheita olivat *koti, elinpiiri, asuminen, vapaa-aika, koulu, harrastukset, perhe, vanhempien koulutus, perhesuhteet, läheiset, sukulaiset, ystävät, lamapuhe, murehtiminen, työttömyys, toimeentulo, tuki, turvallisuus, raha, kuluttaminen, säästäminen, kierrätys, matkustaminen, oma talous, koulutus, yritteliäisyys/kesätyöt, laman vaikutukset rahankäyttöön, suhtautuminen rahaan, tyytyväisyys, selviytymistekijät*. Aineiston pääteemoiksi nousivat lapsuuden muistot ja kokemukset laman aikana ja nuoren aikuisen mietteet omasta elämästä, rahankäytöstä ja laman mahdollisista vaikutuksista nykyiseen elämään.

Järjestelin aineistoa alla kuvattujen teemojen mukaan, keräten jokaisesta haastattelusta ne kohdat, joissa puhuttiin ko. teemoista.

- 1) *Elinpiirit ja tilat*, joissa haastateltavat viettivät lapsuuttaan ja nuoruuttaan. Haastateltavien muistelut sijoittuivat kotiin, kouluun, asuinalueelle ja vapaa-ajanviettopaikkoihin, joita haastateltavat lapsena ja nuorena suosivat. Lisäksi tämän teeman alle sijoittuu myös haastateltavien vapaa-aikaan ja harrastamiseen liittyviä asioita.
- 2) *Laman vaikutukset lähipiiriin*. Muistot perheen, läheisten ja ystävien, sekä heidän perheiden tilanteesta lama-ajan Suomessa. Kartoitin tutkimuksessa sitä, miten lama vaikutti haastateltavan lähellä olevien ihmisten elämään.
- 3) *Raha*. Kuluttamiseen ja säästämiseen liittyvät muistot lapsuudessa ja lapsuuden kodissa, sekä suhtautuminen rahaan ja kulutukseen nuorena aikuisena.
- 4) *Nuorten aikuisten mietteet elämästään tänä päivänä*.

5.5 Eettisyys tutkimuksessa

Jokaisella tutkimuksella on päämäärä. Se, millä keinoin ja minkälaisella moraalilla tämä päämäärä saavutetaan, määrittelee sen, mistä tutkimusetiikassa on kyse. Tutkimusetiikassa on kyse myös siitä, miten ”määritelty” moraalilla ylläpidetään. Etiikka ja moraalit eivät kuitenkaan ole täysin toistensa synonyymejä. Moraali mielessämme auttaa ajattelemaan muita ihmisiä. Etiikka taas on ihmisten moraalista käyttäytymistä ja siihen liittyvien perusteiden tutkimusta. (Mäkinen 2006, 10–11.)

Olen pyrkinyt noudattamaan tutkimuksessani eettisesti kestäviä menetelmiä tutkittavien rekryointivaiheesta alkaen. Tutkimukseeni osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen ja jokainen haastateltava sai tietää, mihin tämä oli osallistumassa, miten aineistoa käsitellään ja mihin sitä käytetään. Tutkimuksen eettisyyteen liittyi myös se, että takasin haastateltavilleni anonymiteetin. (Suoninen & Vuori 2020.) Korostin haastateltavilleni, etten kirjoita tutkimukseeni sellaista tietoa heistä, josta haastateltu olisi tunnistettavissa lukijoille. Erityisen tärkeää oli huolehtia haastateltavien tietosuojasta, koska aineistosta nousi henkilökohtaisia kokemuksia heidän arjestaan ja elämästään. Tärkeää oli myös, ettei haastateltavien nimet olleet kuin allekirjoittaneen käytössä (Ronkainen ym. 2014, 38).

Haastateltavan omassa harkinnassa on ollut, mitä tämä on kertonut haastattelutilanteessa. Koska tutkimus on elämäntutkimus, sisältää se muistoja haastateltavien elämästä, jonka sisältö voi olla arkaluontoistakin. Siksi lähtökohdan tuli olla, että se ei aiheuttanut minkäänlaista vahinkoa eikä haittaa haastateltavalle. Yleiset tutkimuseettiset periaatteet muistuttavatkin siitä, että tutkimuksessa tulee kunnioittaa tutkittavien ihmisarvoa ja yksityisyyttä, eikä tutkittavien oikeuksia saa loukata. (Tietoarkisto 2021.)

Ennen haastattelun aloittamista kävin läpi tarvittavat protokollat selvittäen haastateltavalle tutkimuksen tarkoituksen, kulun, siihen liittyvät hyödyt ja riskit. Lisäksi ennen haastattelua selvitin haastateltavalle haastattelun luottamuksellisuuden, tietojen käsittelyn sekä yksityisyyden suojan näkökulmat. Ja kuten aiemmin kirjoitin, vakuutin haastateltaville, että tutkimuksessa turvataan jokaisen anonymiteetti. Tämä on yksi keskeisimmistä eettisistä periaatteista tutkimuksessa. Koska haastatteluissa nousi esiin myös tietoa heidän perheenjäsenistään, tuli yhtä lailla myös heidän anonymiteettinsa turvata. (Kuula-Luumi 2018.) Jokainen haastateltava vastaanotti tietosuojailmoituksen, joka käytiin yhdessä läpi ennen haastattelua. Lopuksi haastateltava allekirjoitti suostumuslomakkeen, josta luonnollisesti kävi ilmi, että saatua tietoa käsitellään luottamuksellisesti ja yksityisyyttä kunnioittaen. Muistutin myös haastateltavia siitä, että heillä oli mahdollisuus keskeyttää tutkimukseen osallistuminen milloin tahansa, syytä ilmoittamatta.

Aineiston keruun aikaan elettiin edelleen COVID-19-pandemian aikaa, siksi minun tuli tarjota mahdollisuus haastatteluun myös etänä. Kahdeksasta haastateltavasta kaksi toivoi haastattelua etäyhteydellä. Näiden kahden etähaastattelun aikana ei esiintynyt teknisiä ongelmia, eikä muutenkaan läsnä ollut minkäänlaisia häiriötilanteita.

Verkkohaastattelu voi kuitenkin tuoda esiin erilaisia tutkimuseettisiä haasteita. Haastattelutilanne on tapahtuma, jossa pääroolia näyttelee vuorovaikutus haastattelijan ja haastateltavan välillä. Etähaastattelussa tämä vuorovaikutus saattaa typistyä ja tämä saattaa vaikuttaa aineiston sisältöön ja laatuun. Aidon katsekontaktin puuttuminen saattaa myös muuttaa haastattelun luonnetta. (Mononen 2021.) Koronarajoitukset ovat olleet omiaan lisäämään tutkimushaastatteluja verkkoyhteyksin. Monet ovat tässä suhteessa jo kuitenkin kerryttäneet kokemusta verkkovälitteisen työnteon, opiskelun tai kokousten myötä, siksi haastattelut onnistuvat nykyään hyvin myös etäyhteyksin.

Etänä tehty haastattelu voi kuitenkin sisältää tietynlaisia arveluttavia eettisiä näkökohtia. Esimerkiksi tutkijalla ei ole täydellistä varmuutta siitä, tapahtuuko haastattelu ympäristössä, jossa ei ole muita osallistujia. Tutkija ei voi myöskään täysin luottaa siihen, että tekniset olosuhteet ja yhteydet aina toimivat moitteettomasti. Lisäksi tutkijan on vaikea arvioida, keskittyykö haastateltava haastatteluun samanlaisella intensiteetillä, miten tämä mahdollisesti osallistuisi, jos haastattelu toteutettaisiin luonnollisessa, kasvokkain tapahtuvassa haastattelussa.

Virtuaalisesti tapahtuva kommunikaatio ei välttämättä ole kuitenkaan sen köyhempää kuin kasvokkain tapahtuva kommunikaatio haastattelussa (Tiittula, Rastas & Ruusuvoori 2005, 268). Verkkovälitteinen haastattelu voi nimittäin toimia eräänlaisena tunteiden vapauttajana, kun välimatka haastattelijan ja haastateltavan välillä on pitkä. Haastateltavalla on mahdollisuus ”piiloutua” ruudun taakse, joka voi osittain helpottaa arkaluontoisista asioista kertomista. Molemmissa etähaastatteluissa sovimme, että haastattelun onnistumiseksi, suljimme kamerat, koska kuva vie enemmän verkkoväylää ja yhteyden pätkiminen olisi voinut olla suuri riski ja este haastattelun onnistumiselle. Uskon, että tämä videoyhteyden poistaminen haastattelun ajaksi vapautti molempia haastateltavia kertomaan avoimemmin henkilökohtaisista kokemuksistaan, mitä he olisivat tehneet tavanomaisessa haastattelutilanteessa.

Koska tässä tutkimuksessa käsitellään muistoja ja elämänhistoriaa kokemuksineen ja erilaisine tapahtumineen, on noudatettava huolellista sensitiivisyyttä sekä haastattelutilanteessa että aineiston purku- ja analyysivaiheessa. Haastatteluissa nousi esiin asioita, jotka olivat merkityksellisiä haastateltavalle. Nämä muistot siivittivät myös minua kertomaan omista lapsuudenkokemuksistani. En silti koe, että olisin tällä jollakin tapaa vahingoittanut omaa yksilönsuojaani.

Olin kiinnostunut tekemään tätä tutkimusta työtaustastani johtuen. Olen työskennellyt lasten ja nuorten parissa vuodesta 2000 lähtien. Työvuosinani olen työskennellyt sekä nuorisojärjestössä toiminnanjohtajana että peruskoulussa kuraattorina. Erityisesti koulukuraattorityössä olen nähnyt läheltä lasten, nuorten ja perheiden voivan sekä hyvin että huonosti. Työssäni olen seurannut lasten ja nuorten elämää ensimmäisestä vuosiluokasta yhdeksänteen luokkaan. Tiedostan sen, miten suuri merkitys vanhemmuudella ja koulutuksella on lapsen ja nuoren hyvinvointiin. Edellisessä työssäni 4H-järjestössä taas vahvistui harrastustoiminnan merkitys lapsen ja nuoren elämässä. Osallistuminen kerhoihin, kilpailuihin, tapahtumiin ja 4H-yritysten perustamiseen vahvisti minulle, että kollektiivinen tekeminen turvallisen aikuisen tuella oli monen lapsen sosiaalinen pelastus. Näistä syistä johtuen koin myönteiseksi velvollisuudekseni tehdä tutkimusta aiheesta, joka käsittelee lasten ja nuorten lapsuuden muistoja ja kokemuksia. Kiinnostukseni lamaan ja taloudellisten vaikutusten merkitykseen lasten ja nuorten hyvinvointiin liittyvissä asioissa, on taas herännyt yhteiskunnallisten luottamustoimieni myötä. Valtuusto- ja lautakuntatyöskentelyssä vaikuttamisessa on tärkeää myös tutustua niihin ilmiöihin ja syihin, jonka johdosta yhteiskunta ja ihmiset sen sisällä voivat niin kuin voivat.

6 LAMA-AJAN LAPSUUSMUISTOJA JA ELÄMÄÄ LAMAN JÄLKEEN

Luvussa kuusi esittelen tutkimuksen tuloksia ja kuvaan aineistosta nousseita muistoja laman aikaisesta ja sen jälkeisestä elämästä. Pääteemat on nostettu tämän luvun alaotsikoiksi.

6.1 Elinpiiri ja tilat

Lapsuuden kokemukset ja muistot siitä elinpiiristä ja niistä tiloista, joissa lapsuutta ja nuoruutta eletään, luovat tärkeän kontekstin elämäkululle. Elinpiiri määritellään henkilön lähiympäristöksi, johon kuuluvat koti ja paikat, joissa käydään koulussa tai töissä. Elinpiiriin lasketaan mukaan myös paikat, joissa käydään usein. (Tilastokeskus 2021.)

Kasvu ympäristö ohjaa lapsen käyttäytymistä ja läheiset ihmiset ovat mukana tärkeän sosialisatioprosessin kehityksessä. (Saari ym. 2020, 101.) Lapsuudessa haastateltavien elinpiiri oli suppea ja se rajautui paljolti omaan ja läheisten ja ystävien koteihin, lähialueisiin ja kouluun. Lama tai käytössä olevan rahan vähyys eivät olleet elinpiirin suppeuden syynä, vaan

haastateltavien lapsuuteen liittyi pikemminkin silloinen tapa pitää reviiiri rajattuna. Heillä ei ollut aktiivista muuttoliikettä eikä liioin matkustelua. Nuoruudessa elinpiiri laajeni ystävien ja harrastusten myötä.

Hyvät kokemukset ja muistot kodista, koulusta ja muista lapsuudessa vietetyistä tiloista ovat tärkeitä ja merkityksellisiä, ja ne luovat hyvinvointia rakentavia sedimenttejä lapsen elämään ja helpottavat elämäntulkua. Nämä hyvän kokemuksen ja muistojen sedimentit antavat parhaat eväät lapselle ja nuorelle aikuisuuteen ja tukevat hyvää elämäntulkua. Lapsen kasvulle ja hyvinvoinnille on lapsuuden elinoloilla tärkeä merkitys (Toikka & Haanpää 2020, 119).

6.1.1 Koti ja asuinalue

Haastateltavat kuvasivat viettäneensä aikaa lapsuudessaan luonnollisesti kodissa ja kodin läheisyydessä; leikkipuistoissa, lähimetsässä, kerhotiloissa, kirjastossa, mukilassa (leikkipuistojen kesäkerho), pelikentillä tai maauimalassa. Satakunnassa vuonna 1987 syntyneet eivät kertoneet kuluttaneensa aikaa lapsuudessaan tietokoneen äärellä, vaan tekemiseen liittyi aina lähialueelle meno, erilaiset aktiviteetit siellä ja kaverit.

Lapsi kiinnittyy paikkoihin toimimalla ja olemalla niissä. Hyvä elinympäristö tarjoaa lapselle positiivisia kokemuksia. (Ojanen 2001, 74, 76.) Ajan viettäminen lähialueilla ja erilainen tekeminen olivat ilmaisia. Kodin läheisyydessä sijaitsevilla kentillä pelattiin jalkapalloa, käytiin lähikirjastossa, leikittiin puistoissa ja metsässä. Nykyajan nuoriin verrattuna haastateltavien lapsuutta eivät hallinneet kännykät ja sosiaalisen median alustat, vaan haastateltavien muistoissa oltiin paljon ulkona leikkimässä.

”No tuota tietysti alakouluikässä aika paljon me oltiin siinä meidän piha-alueella ja siinä kodin lähialueilla, ja sitten me oltiin aika paljon siinä läheisessä metsässä.”

Elinpiiri oli lapsuudessa sangen suppea ja se rajoittui kotiympäristön tuntumaan. Turvallisuus ja tuttuus elinpiirissä heijastuukin myönteisenä luottamuksena ja vahvistavana tekijänä lapsuudessa. Haastateltavien muisteluissa ei noussut esiin mitään sellaista, joka olisi aiheuttanut heille turvattomuutta tai pelkoa lähiympäristössä.

Viittasin luvussa neljä Inger Kraavin tekemään tutkimukseen, jossa oli vertailtu suomalaisia ja virolaisia lapsia ja turvattomuutta. Tutkimus käynnistettiin juuri 1990-luvun alussa, jolloin virolaiset tutkijat olivat vielä Neuvostoliiton kansalaisia, ja Suomessa oli juuri alkanut lama. Kraav kirjoittaa, että turvallisuus on sidoksissa elämän ennustettavuuteen - epävarmuus ja muutokset aiheuttavat turvattomuuden tunteita. Yhteiskunnallinen turvattomuus lapsiin välittyy heidän vanhempiansa kautta. Köyhyys aiheutti virolaisilla enemmän turvattomuutta kuin suomalaisilla. (Kraav 2006, 91–93, 105.) Aineiston pohjalta turvattomuus ei vaikuttanut haastateltaviin, vaikka yhteiskunnassa elettiin taloudellisen epävarmuuden aikaa.

”Tuffalla oli iso talo ja siellä tuli oltua serkkujen kanssa paljon viikonloppuisin. Käytiin siellä luistelemassa ja lähiympäristössä oltiin leikkipuistoissa”.

Lapsuudessa kodilla on suuri ja tärkeä merkitys lapselle. Millaiseen perheeseen ja millaisille vanhemmille lapsi sattuu syntymään, vaikuttaa hänen elämänsä kulkuaan (Saari ym. 2020, 110). Koti on ihmiselle fyysinen suoja ja sen tulisi olla turvapaikka niin lapselle kuin aikuiselle. Perustarpeiden tyydyttäminen ja turvallisuus ovat hyvän kasvun perusedellytyksiä. Hyvää kasvua tukee myös se, että lapsi ja nuori tulee nähdyksi ja kuulluksi, arvostetuksi ja huomatuksi. (Salmi 2020, 67.) Koti ei edusta kaikille lapsille turvapaikkaa. Saari ja kumppanit huonosuorituksen tutkimuksessaan kirjoittavat, että vanhempien riitaiset suhteet, perheväkivalta ja vanhempien päihteiden käyttö aiheuttavat lapsille turvattomuutta ja tekevät lapsuuden kasvuympäristöstä turvattoman. (Saari ym. 2020, 112.) Haastateltavat eivät kuvanneet, että heidän kodissaan olisi ollut hyvinvointia ja turvallisuutta järkyttäviä elementtejä.

”Mä ajattelin, että mulla on semmoinen aika tavallinen perhe”.

Myönteiset tapahtumat ja positiivinen kodin ilmapiiri heijastuvat ihmisen elämänsä kulkuaan ja värittävät muistoista miellyttäviä. Henkisen maailmansa kehittymiseen lapsi tarvitsee sosiaalista vuorovaikutusta (Järventie 2001, 107). Mm. yksi syy lapsuuden hyvinvointiin lienee ollut se, että haastateltajien perheissä muuttoliike oli vähäistä. Kiinnittyminen omaan elinpiiriin ja sinne ankkuroituminen loivat haastateltaville turvallisen ja luottavaisen tunteen. Myös sosiaalisten suhteiden rakentaminen ja ylläpitäminen onnistuivat paremmin, kun asuinalue ja koulu pysyivät samana.

”Se (Kuukkari) on aina ollut semmoinen turvallinen ja hyvä alue. On siinä ollu Svensbergin ukkokoti, mikä on ehkä ollu, että siitä juostiin ohi. Mutta tuota muuten se on ollut semmoinen

aika ihana. Joo se on ja Käppärän oli kauhean kiva...Jotenkin se oli niin lähellä ja kaikki elämä on ollut aika semmoista omaa kuplaa siinä ja saanut kuitenkin kulkea silleen suhteellisen vapaasti. Et on ollu turvallista kulkea. Ihania puistoja lähellä ja ihania kavereita tullut ja ehkä senkin takii Pori on mulle aika myönteinen juttu, vaikka me ollaankin tietynlainen juntila ja ollaan yrmeitä ja äkäisiä ja ärsyyntyneitä, mutta silti niinku tässä on semmoinen aika lämmin meininki”.

Syntymäkohorttitutkimuksen (Ristikari ym. 2016, 101) yksi tärkeistä havainnoista liittyi juuri tähän seuranta-aikana tapahtuneiden muuttojen yhteyteen nuoren aikuisen elämänselityksessä. Useasti muuttaneilla havaittiin enemmän hyvinvointia horjuttavia tekijöitä ja lyhyempää koulutuspolkua. Järventie onkin kuvannut lapsen kasvuympäristöä sosiaalisena kohtuna, jossa hän kokoaa ravinteita persoonallisuutensa rakenteiksi (Järventie 2001, 42). Myös Siltala kirjoittaa kodista ”yksityisenä ankkurina”. Suomen Akatemian kotikertomusprojektissa nousi tarinoita symbioottisesta suhteesta omaan lähiympäristöön ja kotiin. Kotiin liittyvistä kertomuksista nousi kokemus yksityisyyden linnakkeena; kotona saa olla esittämättä mitään muuta kuin on. Paikasta muodostuu keskeinen osa identiteettiä. Lapsuudenkoti koetaan omien merkitysten arkistoksi. Tuttu koti ja ympäristö luovat turvallisuutta ja järjestystä elämään. (Siltala 2013, 439–440.)

”Lähikirjastossa ollaan käyty ahkerasti äidin kanssa ja kavereidenkin kanssa. Mut nuokkarilla ei olla käyty, et mä en oo koskaan ollut semmoinen nuokkarihengari, paitsi yläkoulu-aikaan on tullut käytyä pepsidiscoissa. ”

Haastateltavista osa asui lähiöasuinalueilla ja osa lähempänä kotikuntansa keskustaa. Lähiöalueisiin liitetään helposti mielikuva edullisemmasta vuokratasosta ja tiiviistä elämisestä. Lisäksi lähiöasumiseen yhdistetään sosiaalisia ongelmia, kuten päihteiden käyttöä ja väkivallan uhkaa. ”Ongelmalähiöitä” leimaa levottomuus, uhkaavuus ja turvattomuus. Kuitenkin näihin paikkoihin liitetään myös positiivisia piirteitä. Yhteisöllisyys ja sosiaalisen kehyksen ja puitteiden tarjoaminen lapsille nousevat myönteisiksi kokemuksiksi lähiöalueen ongelmista huolimatta. (Saari ym. 2020, 114.)

Esimerkiksi Porissa on moni asuinalue saanut leiman alueena, jossa on paljon työttömiä ja sosiaalisia ongelmia. Tällaiset mielikuvat muuttuvat hitaasti, vaikka asuinalue olisi myöhemmin ”siistiytynyt”. Muutama haastateltava asui alueilla, joita leimasi lähiöalueelle ominainen alhainen vuokrataso. Lapsuusmuistoissa ei kuitenkaan noussut mitään muuta

kielteistä kuin muisto joidenkin isien ryyppäämisestä viikonloppuisin, ja sekin koettiin silloiseksi yleiseksi tavaksi isien joukossa.

Nuoruudessa haastateltujen elinpiiri laajeni ja erilaiset aktiviteetit lisääntyivät. Elinpiiri kasvoi myös harrastusten aloittamisen myötä. Teini-ikäisellä kavereiden merkitys lisääntyy ja vanhempien rooli lapsen elämässä vähenee. Kiintymyssuhteiden painopiste siirtyy omista vanhemmista kodin ulkopuolisiin ihmisiin. (Sinkkonen 2012, 93.)

”Niinku sitä kun on kasvanu, niin on reviiiriki kasvanu. Tuli oltuu Sampolan koulun nurkilla ja jonkin verran kaupungissa, mutta en mää mikään kaupunkihengailija ollu. Ehkä me vietettiin sitten yläasteen aikana aika pitkälti Uudenkoivisto koulu pihassa. Siin puurakennuksessa siin portailla”.

Yläkouluikäisenä haastateltavat alkoivat hengaillemaan kaveriporukalla koulujen pihalla, kauppojen takana, kauppakeskuksen parkkipaikalla, nuorisotalolla ja kioskeilla. Nuorisotalo nousi monen haastateltavan puheessa paikaksi, jossa hengailivat “vähän kovemmat” tyypit, mutta ”nuokkari” tarjosi myös mahdollisuuden päästä discoon tapaamaan muita samanikäisiä ja harrastamaan musiikkia. Myös Porissa sijaitseva Kirjurinluoto nousi muutaman haastateltavan puheessa kohtaamispaikaksi, josta nousi esiin kaikenlaisia muistoja. ”Kirvatsissa” eli Kirjurinluodossa nuoriso kävi ryyppäämässä ja hengailemassa. Joillakin valitettavasti elämänkulkua varjostaa päihteiden käytön ja riippuvuuden kehityskulku (Rosenqvist ym. 2005, 195). Kaikki eivät kuitenkaan ryyppänneet, vaan siellä oli mukava käydä myös näkemässä tuttuja ja kavereita. Kirjurinluoto esiintyy edelleen alueena, jonne nuoriso kokoontuu viikonloppuisin, erityisesti lämpiminä aikoina. Haastateltavat olivat vuonna 2001 14-vuotiaita 8.luokkalaisia. Silloin alkoholin juominen oli huomattavasti yleisempää satakuntalaisten nuorten keskuudessa mitä tänä päivänä. Kouluterveyskyselytutkimuksen mukaan vuonna 2001 satakuntalaisista 8. ja 9. luokkalaisista 17,6 % käytti alkoholia viikoittain, kun vuonna 2021 osuus oli 5,1 %. (Sotkanet 2022.)

Eräs haastateltava muisteli, kuinka nuoriso kävi juomassa yhden koulun pihassa.

”Me ollaan oltu ja pyöritytty esimerkiks Kalaholman koululla teininä. Me ollaan sillon kyllä juotukki siellä aika paljon”.

Riikka Korkiamäki on väitöskirjassaan tutkinut sosiaalista pääomaa yläkoululaisten nuorten vertaissuhteissa. Tutkimus osoitti, että nuorten keskinäinen sosiaalinen pääoma

merkityksellistyy joko mahdollistuvina kokemuksellisinä voimavaroina tai hyvinvoinnin riskeinä. (Korkiamäki 2013.) Nuorten ystävyysuhteet ja hengailu niin hyvine kuin luvattomine tapahtumineen ovat nuorille merkityksellisiä ja tärkeitä.

6.1.2 Koulu

Elämän ajoituksen periaatteessa koulu ja koulutus ovat ikänormitettuja tapahtumia, joilla on yhteiskunnassa oma luonnollinen tapahtuma-aikansa ja vaikutuksensa elämäntietoon (Marin 2008, 37.) Elämäntietoon liittyy myös ikään kytkeytyviä rooliodotuksia. Lapselle ja nuorelle sopiva rooli on koululaisen rooli. Yksilön oletetaan siirtyvän ja etenevän elämäntietoon tiettyihin ikävuosiin kytkeytyvien sosiaalisten roolien aikataulun mukaisesti. (Rantamaa 2008, 58–59.) Koululla on tärkeä rooli lapselle ja nuorelle, ja se vahvistaa niiden elämäntietoa.

Sekundäärisessä sosialisatiossa lapsi sisäistää institutionaalista maailmaa, josta koulu on hyvä esimerkki. Lapsen identiteetti muotoutuu koulunkäynnin aikana, vaikkakin se muuttuu koko kouluaikana läpi. (Antikainen 1998, 104).

Koulujen alettua haastateltavien elinpiiri laajeni ja kodin lisäksi koulu otti merkittävän roolin haastateltavien elämässä. Koulun aloittaminen merkitsee haasteita, joista vähäisin ei ole oleminen erossa vanhemmista. Erilaisten sääntöjen, sopeutuminen muihin lapsiin ja ohjeiden mukaan toimiminen eivät ole helppoja lapsille. Onnistumisten merkitys ja koulun ja kodin kannustus ja tuki ovat oleellisia muokkaamaan lapselle myönteistä koulukuvaa. (Rautava 2001, 145.)

Lapsuudessa koululla on suuri merkitys, koska oppimisen edut lapselle ovat hyvin huomattavia. Oppiminen paranee, kun lapsella on hyvä perhe-elämä ja vahva tukiverkko. Inhimillinen ja sosiaalinen pääoma karttuu oppimisen myötä. (Schuller ym. 2004, 12.) Koululla, koulutuksella ja ylipäänsä oppimisella on merkittävä rooli ihmisen hyvinvointiin. Suomessa keskeisin ja merkittävin syrjäytymistä ehkäisevä yksittäinen tekijä onkin koulutus (Saari ym. 2020, 78).

Nämä 1987 syntyneet aloittivat koulutaipaleensa vuonna 1994. Pienen koululaisen mielikuvissa ei nouse lama ja sen tuoma ahdinko, vaan muistot ensimmäisistä koulukavereista ja kokemukset koulusta olivat enimmäkseen myönteisiä. Osa pohti, että alakoululaisena oli niin pieni, ettei

lamaan liittyvät asiat näkyneet tai vaikuttaneet koulutyössä juurikaan. Lamasta ei myöskään alakoulussa puhuttu.

”Mää olin silloin niin pieni, ja sit se on ehkä vähän outoa, jos opettaja olisi ottanut puheeksi sellaisen asian”.

”En mä kyllä pysty muistaa. Kun ethän sä osaa tietää, kun oot siinä omassa koulussas ja et tiedä mistään muusta, niin ei sitä osaa verrata. En mä kyllä muista, että alakoulussa se olis näkynyt.”

Yksi haastateltavista kävi pientä kyläkoulua, jossa ei ollut minkäänlaista valinnaisainetarjontaa. Omia ikäryhmäläisiä oli haastateltavan mukaan viisi ja luokat olivat yhdistettyjä. Eteneminen tapahtui hitaimman oppijan tahdissa. Tämä aiheutti haastateltavassa turhautuneisuutta. Loppujen lopuksi tämän haastateltavan koulu lakkautettiin – johtuiko se silloisesta heikosta taloudellisesta tilanteesta vai pienestä oppilasmäärästä, se ei tullut haastattelussa ilmi.

Taloudelliset syyt saattavat joskus vaikuttaa asuinalueen valintaan ja tämä määrittelee yleensä koulua, johon lapsi menee. Eräs haastateltava kertoi lapsuuden muistostaan, joka liittyi assosiaatioon asuinpaikasta ja siellä asuvien ihmisen varallisuudesta.

”Sitten alko tulemaan vähän sellainen, minkä itse havaitsi. Kolmosella tuli harmaalinnalaisii, joka tarkoitti sitä, että ne tuli sieltä omakotialueelta, niin sieltä sitten tuli ehkä semmoisia juttuja, niinku ulkomaanmatkat. Jotkut oli käynyt myös jossain Lapissa laskettelemassa”.

Kuten aikaisemmin viittasin, haastateltavat eivät muistaneet, että lamasta olisi alakoulussa puhuttu. Kouluajoista monet haastateltavat kuitenkin muistivat, että kirjat olivat vanhoja, kuluneita ja kierrätettyjä. Joku muisteli, että oli kiehtovaa löytää tuttujen nimiä kierrätetyistä kirjoista. Joku taas on pohtinut jälkikäteen, onko koulu ollenkaan niin arvostettu juttu, kun oppimateriaalitkin olivat kovin kulahtaneita. Oppimateriaaleihin käytettävät rahat olivat lapsen näkökulmasta pienet.

”Ei mun mielestä vanhat kirjat koulussa ollut huono juttu. Tuntu kivalta löytää tuttuja nimiä edellisistä omistajista”.

”Koulun oppikirjat ala-asteella oli semmoista kierrätyskamaa ja semmoista, että ne oli nähnyt useamman sukupolven. Voihan olla, että niitä oltais uusittu tiuhempaan tahtiin, jos sitä 90-

luvun lamaa ei olis ollu..... kun ei siihen panostettu yhteiskunnan tasolla, että ne on tätä tasoa, että kannet lähtee irti, et tuli tunne, että koululaitos on vähän tämmöinen, et on puolivillaista sontaa suorastaan, ko oppimateriaalitkin on tämmöisiä, ettei ne herätä mitään luottamusta eikä kunnioitusta”.

Yleinen muisto haastateltavilla oli, ettei alakoulussa puhuttu lamasta tai rahan riittävyydestä. Yläkoulussa ja lukiossa taas osalla oli muistoja siitä, että historian ja yhteiskuntaopintunneilla oli lama-ajoista kerrottu ja siitä oli käyty keskustelua.

”Ihan varmasti yläasteella meillä käsiteltiin lamaa. Meillä oli huikea historian ja yhteiskuntaopin opettaja. Hän ihan varmasti käsitteli sitä ja just myös siitä tulokulmasta, että tämähän koskee teitä. En nyt pysty muistaa ihan mitä siinä puhuttiin, mutta kyllä sitä lama-asiaa yläasteella ainakin käytiin”.

Yhteiskuntaopintunnilla käytiin keskustelua sosiaalipalvelujen leikkauksista laman aikana. Samaan aikaan kun lama aiheutti työttömyyttä ja toimeentulovaikeuksia, lapsiperheille suunnattuja palveluja heikennettiin. Leikkaukset näkyivät myös koulumaailmassa ja varhaiskasvatuksessa. Kouluterveydenhuollon henkilökuntaa vähennettiin ja sitä myöden koululaisten terveystarkastuksia vähennettiin. Päivähoidon ja koulujen lapsiryhmien kokoa kasvatettiin ja väkeä vähennettiin perheneuvoloista. 1990-luvulla heikennettiin perhepoliittisia tulonsiirtoja ja tästä kärsivät erityisesti suuret lapsiperheet, koska heikennykset koskivat erityisesti lapsilisiä ja kodinhoidontukea. (Moisio 2005, 80.)

Suurin osa haastateltavista piti koulusta, mutta myös tyytymättömyyttä koulunkäyntiä kohtaan esiintyi. Tänä päivänä koulussa viihdytään suhteellisen hyvin, mutta parantamisenkin varaa on. Vuonna 2019 toteutetun Kouluterveyskyselyn mukaan yli puolet lapsista ja nuorista käy mielellään koulua (Opetushallitus 2019).

Koulusta ja siellä viihtymisestä keskustellessa haastateltavilla nousivat esiin erityisesti kiusaamiseen liittyvät muistot. Aiheen arkaluontoisuudesta huolimatta, haastateltavat kertoivat avoimesti kokemastaan kiusaamisesta tai tilanteista, joissa oli joutunut näkemään ja todistamaan kiusaamista.

”No tuota, onhan mua jonkun verran kiusattu yläkoulupuolella. Se on ollu semmosta syrjivää kiusaamista”.

”Mua ei oo kiusattu, mutta semmosesta on muisto, mitä näki, että luokalla osa jäi jotenkin jalkoihin... luokan pojat oli tosi ilkeitä näille ja sitten mää muistan koulussa olleen sellaista, että selkeesti on aina ollut joku, joka oli vähän alisteisessa asemassa, että toiset vähän nokki... kyllä osa opettajistakin oli tosi inhottavia opettajia”.

Suurin osa haastateltavista oli käynyt samaa ala- ja yläkoulua koko peruskoulun ajan. Liikkuvuutta ja muuttoa koulujen välillä ei ollut paljoakaan. Muutamalla haastatellulla vanhemmat asuivat edelleen heidän lapsuudenkodissaan. Jatkuva asuinalueen ja koulujen vaihtuminen saattaa vaikuttaa lapsen ja nuoren hyvinvointiin. THL:n syntymäkohorttitutkimuksen tärkeä havainto liittyi seuranta-aikana tapahtuneiden muuttojen vahvaan yhteyteen nuoren aikuisen elämänselityksessä. Usein muuttaneet vuonna 1987 syntyneet kokivat useammin hyvinvointia haastavia tekijöitä. Näillä esiintyi myös lyhyempää koulutuspolkua. Muuttoon liittyvät elin- ja kasvuympäristön muutokset, erityisesti kaveripiirissä, on nuorten elämää kuormittava tekijä. (Ristikari ym. 2016, 101.) Elämänselitykseen vaikuttaa erilaiset tapahtumat ja yksi tällainen on paikkakunnalta muutto. (Antikainen 1998, 101).

6.1.3 Harrastukset

Haastateltavista jokainen oli harrastanut jotain lapsuudessaan ja nuoruudessaan. Suurin osa oli harrastanut jotain liikuntaan liittyvää, mutta haastateltavilla oli kokemusta myös kerho- ja järjestötoiminnasta sekä musiikin harrastamisesta. Vapaa-ajan kulutus on erityisen tärkeää lapsille ja nuorille, koska se on näkyvää kulutusta, jolla kiinnitytään ryhmiin ja rakennetaan identiteettiä (Niemelä & Raijas 2010, 118).

Elämänselitykseen voidaan kuvailla erilaisten sosiaalisten roolien avulla. Lapsuudessa tehdyt valinnat ja opitut arvot vaikuttavat rooleihin pääsyyn ja niiden ajoittumiseen. Lapsi ja nuori omaksuu uusia rooleja harrastuksissa, ja ne voivat myös toimia tietynlaisina käännekohtina elämässä. (Antikainen 1998, 101, 114–116.)

Omatoimisuus harrastapaikoille kulkemisesta nousi vahvasti esiin. Tuohon aikaan lapsia ei kyyditetty vanhempien toimesta, vaan lapset hakeutuivat harrastuspaikoilleen pyörällä tai kävellen, kelillä kuin kelillä.

”7-vuotiaana aloitin jalkapallon... ja telinevoimistelua harrastin. Pelasin jalkapalloa jonnekin yläasteen kahdeksannelle luokalle saakka”.

Lähes jokainen haastateltava oli harrastanut jotain liikuntaan ja urheilemiseen liittyvää, ja osa heistä osallistui edelleen säännöllisesti johonkin urheiluharrastukseen. Fyysisesti aktiiviset lapset ovat usein vanhempiensa taholta kannustettu liikkumiseen. Vanhemmilla on tärkeä rooli myönteisen asenneilmapiirin muodostamisessa liittyen harrastamiseen ja aktiiviseen toimimiseen. (Larkin 2013, 49.)

Harrastukset eivät olleet kalliita, vaan harrastettiin sellaisia asioita, joiden kustannukset olivat aika pieniä. Haastatteluista tuli ilmi, että myös vanhemmille oli tärkeää, että lapsi harrasti. Kaksi haastateltavaa kertoi, miten he olisivat halunneet aloittaa ratsastamisen, mutta se oli niin kallista, että se ei ollut mahdollista. Toinen näistä haastateltavista totesi, että oli sitten vanhemmalla iällä ratsastusta kokeillut ja eikä ollut siitä innostunut.

”On jäänyt sellanen olo, että en oo jäänyt paitsi muutaku siitä ratsastamisesta. Mä oon kerran aikuisena ratsastanu ja ei se sitten ollut oikein semmoinen juttu. Mut ei se ratsastaminenkaan sit oikeesti jääny mulle sellaiseks, että olisin kokenut jääväni mistään paitsi.”

Harrastamisella on monia hyviä suojaavia ja kehittäviä elementtejä. Oman elinpiirin läheisyydestä saattoi löytyä kaukalo tai pelikenttä, joissa saattoi ympäri vuoden urheilla yhdessä kavereiden kanssa. On onnekasta, jos kylä- ja kaupunginosassa tai kouluyhteisöissä on lapsille ja nuorille hyvät mahdollisuudet harrastaa, koska harrastamisen siemenet kylvetään jo lapsuusvuosina (Tuomisto 2001, 69).

”Me ollaan siinä kaukalolla pelailtu ja sitten mastojen kentällä on kesäisin tullut pelattua jalkapalloa tosi paljon... Sinne jonnekin neljännelle luokalle asti pelasin jalkapalloa ja sitten mä vaihdoin lennosta salibandyyn...meistä tuli semmoinen paikallinen joukkue...kaikki liikuntatunnit pelattiin siel koulun liikuntasalissa...suurin osa meistä oli niitä -87 syntyneitä”.

Sama haastateltava koki myös saaneensa kokemuksia reissaamisesta juuri harrastamisen myötä. Vanhemmat eivät vieneet matkoille, mutta tuttu pelijoukkue luotsasi turnauksiin ja peleihin ulkopuolelle kotiseudun.

Monet nuoret kokeilevat eri lajeja, liittyivätpä ne sitten kulttuuriin tai liikuntaan. Harrastamista ei koeta taakaksi, vaan sosiaalisen pääoman kasvattajaksi. Erityisesti yhteisöissä toimiminen ja

yhdessä tekeminen ja saavuttaminen, tuovat lapselle ja nuorelle onnistumisen ja yhteenkuuluvuuden tunteita. Harrastaminen voi olla elämässä myös suuri suojaite ja kannattava voima (Tuomisto 2001, 69). Monista harrastuksista on löytynyt elinikäisiä ystäviä. Kouluterveyskyselyn mukaan harrastaminen on yhteydessä nuoren tyytyväisyyteen ja parempaan elämänhallintaan. Myös ystävien merkitys tukee nuoren osallisuutta erilaisiin yhteisöihin, kuten harrastusryhmiin. Viikoittaisella harrastamisella on myönteinen yhteys moneen nuoren hyvinvoinnin osa-alueeseen. (THL 2017.)

”Et se on ollu ehkä semmoinen merkittävä ja hauskin harrastus, että siinä on niinku tehty kaikennäköistä ja sitten siinä on ollut sitä yhteisöllisyyttä ja ystäviä on sieltä saanut ja sitten tavallaan myöskin sitä rohkeutta, että sitten kun löytää sen oman porukkinsa ja tekemisen meiningin, niin se on ehkä valanut sitten sitä itsetuntoa ja semmoista”.

Kun halutaan katkaista ylisukupolvisia ongelmaketjuja, on tärkeää panostaa ehkäiseviin ja hyvinvointia tukeviin palveluihin. Perusterveydenhuollon palveluiden lisäksi olisi tärkeää varmistaa, että lasten ja nuorten kasvuympäristöt, kuten koulut ja harrastukset, ovat toimintakykyisiä. (Ristikari ym. 2016, 104.) Nämä parhaimmillaan toimivat pahoinvoinnin puskureina ja suojaavat ympärillä olevilta ikäviltä tapahtumilta. Tai ainakin vahvistavat lapsen ja nuoren mieltä kestää ne paremmin.

6.2 Ihmiset ja lama

Yksilöiden elämän yhteen kietoutuneisuuden periaatteessa useimmat elämäntapahtumat saavat merkityksensä, kun ne koetaan ja jaetaan toisten kanssa. Tämä periaate vaikuttaa elämäntapahtumien ja siksi sosiaalisten suhteiden merkitys on tärkeä. (Marin 2008, 37.)

Ihminen kuuluu samanaikaisesti erilaisiin ryhmiin, joista ensisijaisia ryhmiä ovat perhe ja kaveriporukat. Näissä ryhmissä vuorovaikutus on pitkäkestoista ja se tapahtuu kasvokkain. (Kouvo 2014, 140.) Vanhemmilla on tärkeä vaikutus jälkipolvensa terveyteen ja hyvinvointiin. Sillä on myös merkittävä vaikutus henkiseen hyvinvointiin lapsuudessa ja myöhemmällä iällä. (Larkin 2013, 47.) Omat vanhemmat, sisarukset, serkut ja kaverit näyttelivät suurta roolia lapsuuden muistoissa, kokemuksissa ja sosialisointiprosessissa.

Vahvin tuki lapselle ja nuorelle tulee kotoa. Perhe on tietynlainen suhteiden ja merkitysten kohtaamispaikka. (Keurulainen 1998, 123.) Lapsuuden perhe vaikuttaa merkittävästi yksilön elämäntapaan (Saari ym. 2020, 105). Lapsen kokemuspiiri sijaitsee perheessä ja siksi sillä ja vanhemmilla on tärkeä rooli (Järventie 2001, 107). Haastateltavien puheenvuoroissa nousi tyytyväisyys ja ymmärrys omia vanhempia kohtaan. Haastateltaville sekä lapsuudenperheen että nykyisen perheen merkitys oli huomattavaa. Aineistosta ei noussut esiin, että haastateltavat olisivat niinkään kapinoineet vanhempiaan kohtaan tai osoittanut heihin tyytymättömyyttä, vaikka esimerkiksi lapsena ei aina saanut kaikkea mitä halusi.

Perheen taustat, hyvä, rakastava ja rajoja asettava vanhemmuus, vanhempien koulutus ja mahdollisuudet lapselle oppimiseen ja kehittymiseen kriittisinä kasvun vuosina vaikuttavat lapsen hyvinvointiin enemmän kuin käytettävissä oleva raha. (Larkin 2013, 52.) Monen haastatellun puheenvuoroissa nousi esiin arvostus omia vanhempia kohtaan ja kiitollisuus siitä, että on saanut elää onnellista lapsuutta.

”Perhearvot nousevat arvoon arvaamattomaan, kun maailma potkii päähän” (Oinonen 2021). Taloudellinen lama polarisoi perheitä, mutta joidenkin perheiden elämä ei muuttunut juuri lainkaan (Oinonen 1999, 189–190). Kuitenkin joissakin perheissä vanhempien energia meni siihen, että sinniteltiin rahan riittävyyden kanssa. Vanhemmat olivat huolissaan myös vanhemmuudestaan. Nämä vaikeudet saivat vanhemmat riitelemään keskenään ja osa alkoi käyttämään enemmän alkoholia. (Kajander-Ruuth 2021, 109.) Haastateltavat eivät kuvanneet, että heidän lapsuudessaan tällaista ilmiötä olisi esiintynyt.

Elämäntapaa ja kehitystä on kategorisoitu kolmeen tekijään (kts. s. 25). Kolmas elämäntapaa ja kehityksen tekijä on ei-normatiivinen vaikutus, joka koskettaa yksilöitä. Esimerkiksi avioero on eräs tällainen tekijä. (Antikainen 1998, 113.) Haastateltavistani vain yhdellä olivat vanhemmat eronneet ja yhden haastateltavan äiti oli yksinhuoltaja. Vuonna 2009 syntymäkohorttilaisten ollessa 22-vuotiaita, heidän vanhemmistaan 58 % oli avioliitossa ja 5,2 % äideistä oli yksinhuoltajia (Ristikari ym. 2016, 110, 88). Tarkasteltaessa avioeroja 25–64-vuotiailla tuhatta vastaavan ikäistä naimisissa olevaa kohden koko maassa, avioerot vuosien 1991–2020 välillä ovat kasvaneet 13,5 prosentista 18,7 prosenttiin. Satakunnan vastaavat lukemat olivat 11,4 % (1991) ja 17,5 % (2020). (Sotkanet 2022.) Satakunnan avioerotilastot olivat siis kansalliseen tasoon verrattuna pienemmät tuolla aikavälillä.

Laman aikana Suomessa oli myös perheitä, joissa voitiin paremmin, jos perheessä luotiin tietynlainen talkoohenki. Yhteenkuuluvuuden tunne vahvistuu silloin vaikeuksissakin. (Kajander-Ruuth 2021, 109.)

”Ja aina saatiin lämmin ruoka kotona, että äiti sen aina huolehti ja sitten meidän äiti aika paljon leipo...ja mummo tai pappa toi kattilassa meille välillä ruokaa...Sit mä niinko kaihoisasti muistelen ja ajattelen, että on se meidän äiti ollut viitseliäs, mutta silloin nuorempana mua hävetti, kun hän joka joulu meille ompeli aina asut ja ne oli ihan hirveet”.

Lamaa ei tulkita vain taloudellisena lamana, vaan myös henkisenä ja kulttuurisena lamana. Perheen ja varsinkin lapsen kannalta lama on sangen abstrakti ja kompleksi käsite, jonka vaikutuksia on haastava erottaa muiden vallitsevien ilmiöiden vaikutuksista. (Salmi ym. 1996, 11.)

Kaikilla haastateltavillani oli jonkinlainen muisto laman vaikutuksista joko omassa perheessä tai lähipiirissä. Toisaalta nuori ikä ja kokemattomuus toisenlaisesta elämästä koettiin tekijöiksi, joiden perusteella kokemusten syyt olivat myös muualla kuin kansallisessa talouskriisissä.

Vanhempien sosioekonominen asema määrittää lapsuuden perheen elinolosuhteita (Saari ym. 2020, 107). Vaikka haastateltavat olivat syntyneet juuri ennen lamaa ja viettivät lapsuuttaan laman aikana, monet kertoivat, ettei esimerkiksi kotona tai lähipiirissä esiintynyt työttömyys tai rahojen vähäisyys olisi aiheuttanut heille mitään ahdinkoa. Muutamat haastateltavista kertoivat, että lama ei eritelty tai stigmatisoinut, koska niin monet olivat ”samassa veneessä”.

”No ei lama suoranaisesti vaikuttanut, koska meillä asiat oli jo niinku valmiiksi sillee aika huonosti...lama niinku itsessään ei merkinnyt jotain hirveitä muutosta elämässä tai semmoista dramatiikkaa tuonut siihen”.

6.2.1 Muistot laman vaikutuksista perheessä ja lähipiirissä

Historiallisuuden periaatteessa yksilön elämäntapa muotoutuu tietyn historiallisen tapahtuman ja ajan mukaan Laman aikana elämäntapahtumat saivat merkityksensä siinä vallitsevista kokemustavoista ja se vaikutti elämäntapahtumaan. (Marin 2008, 37.)

Jokaisella haastateltavalla oli lapsuudestaan muisto siitä, että rahaa ei ollut liiaksi. Tämä ei kuitenkaan aiheuttanut heissä eriarvoisuuden tunteita, koska muillakin lapsilla ja heidän perheillään oli samankaltainen tilanne tuohon aikaan, 1990-luvulla. Lama ei kuitenkaan

koskettanut samalla tavalla kaikkia perheitä, vaikka samassa ”kriisiveneessä” seilattiinkin. Osalle haastateltavista lama-aikaan liittyi muistoja omien vanhempien ja sukulaisten työttömyydestä, vanhempien työpaikkojen menettämisestä ja sukulaisten yrityksen kaatumisesta.

”Mä jotenkin koen, kun oltiin aika lailla samanlaisessa asemassa tuommoisella lähialueella, jotenki niinku kaikilla oli aika samanlainen tilanne”.

”Se oli silleen niinku ankeeta aikaa ylipäätään kaikille vähän tasaisesti”.

Laman lapset kirjan tekijä, Kajander-Ruuth, on todennut, että edelleen moni perhe vaikenee 1990-luvun lamasta. Hänen mukaansa iso osa laman vaikeimmin kokeneista oli pienyrittäjäperheitä, jotka päätyivät ottamaan edullisia valuuttalainoja kehittääkseen yrityksensä ja kotejaan. Maksuvaikeuksien alkaessa, heijastuivat rahaongelmat toisinaan koko sukuun. Monet takasivat toisiensa lainoja ja joskus lähes koko suku joutui taloudellisiin vaikeuksiin. (Kajander-Ruuth 2021, 46, 67.)

”Mä luulen, että se on niinku ollut silleen iso kriisin paikka. Kaksi äidin siskoa eli mun tätiä pitivät yhtä kukkakauppaa. Se meni konkurssiin ja sitten siinä olin mun äidinäiti lainan takaajana. Niin se on ollut semmoinen iso kuohuttava asia, mikä on vaikuttanut koko sukuun”.

Lapsille tällaiset takaustilanteet näyttäytyivät hämmentävinä ja traumaattisinkin muistoina ja kokemuksina. Lapsille ei välttämättä tilanteista ja syistä kerrottu, vaikka lapsi osasi aistia sen, että perheen tai suvun ihmissuhteet olivat heikentyneet tai kiristyneet. (Kajander-Ruuth 2021, 67.)

Erään vanhemmat olivat perustaneet yrityksen jo ennen haastateltavan syntymää ja laman tullessa vanhempien omistaman yrityksen asiakkaat eivät enää halunneetkaan käyttää rahaa esimerkiksi mainostamiseen. Vanhemmilla oli vähän töitä, koska ei ollut tilauksia.

”Ja sitten kun he ei jääneet virallisesti työttömäksi, koska heillä ei vaan ollut töitä, ei myöskään saanut sitten mitään työttömyyskorvauksia”.

Myös isommat yritykset tekivät huonoja tuloksia ja joutuivat lomauttamaan väkeä ja jopa irtisanomaan heitä. Jotkut yritykset lähtivät ulkomaille halvan työvoiman perään. Parin haastateltavan äidit olivat koulutukseltaan ompelijoita ja heidän työpaikkansa meni alta laman alkaessa.

”Äidillä on käynyt vähän niinku silleen huonosti, kun tää lama-aika on tullut. Hänellä oli ollut vakituinen työpaikka, kun oli alkanut odottamaan minua. Hän on ollut silloin ompelimossa vaatetusalan esimiehenä ja silloin yritys on mennyt konkurssiin ja työntekijät on silloin irtisanottu. Ei siihen aikaan sitten enää ompelimoalan esimiehiä tarvittu. Äiti joutu sitte jatkokouluttautumaan uuteen työhön työvoimatoimiston kautta.”

”Varmaan suurimpana vaikuttavana tekijänä oli, kun äiti ei enää ollu töissä. Se firma, jossa äiti oli ollut ompelijana, lähti muualle ja äidille oli sanottu, että jos haluais työpaikan pitää, pitäis sitten muuttaa”.

Erään haastateltavan isän veljistä muutamat jäivät työttömiksi.

”Isällä on ne neljä veljee, niin aika moni isän velipojista jäi varmaan niinä aikoina työttömiksi”.

Yhden haastateltavan molemmilla vanhemmilla oli työttömyysjaksoja. Muutamat haastateltavat kuvasivat äitien roolia kotiäitinä, joko vapaaehtoisuuteen tai pakollisuuteen perustuvana. Monet haastattelijat kuvasivat vanhempiansa tekevän ”perusduunarityötä”. Kahden haastatellun isä oli esimiesasemassa ja tämän haastatellut kokivat taloudelliseksi turvatekijäksi.

”Meen äiti on ollut niin kauan kuin muistan kotona... oli koittanut jossakin kohtaa palata töihin, mutta sairauden vuoksi jäikin työkyvyttömyyseläkkeelle...Meen isä oli kyllä töissä, mutta oli sillä jotain työttömyyspätkiikin...en mä muista, että se olis missään vaiheessa kauhean pitkiä jaksoja ollut kotona”.

Työttömyys oli suomalaisten todellisuutta: se kosketti pahimmillaan suunnilleen joka toista kotitaloutta. Haasteellisuus kotitalouksissa teki suuren inflaation väestön terveydentilaan, erityisesti psyykkiseen, mutta myös mm. sosiaalisiin suhteisiin. (Kontula ym. 1998, 7.)

Työttömyys ja töiden väheneminen kosketti kahdeksasta haastateltavasta kuuden perhettä. Näissäkin perheissä kuitenkin toinen vanhemmista oli töissä, joten toimeentulo ei ollut uhattuna, eikä rahaa tarvinnut lähteä hakemaan yhteiskunnan tukijärjestelmistä. Kukaan haastateltavista ei kertonut, että vanhemmat olisivat hakeneet toimeentulotukea, mutta tätä ei myöskään haastattelussa suoraan kysytty.

Yksi haastateltava epäili, ettei lähipiirissä ollut työttömyyttä laman vuoksi, koska nämä työskentelivät kunta-alalla. Kunta-ala onkin tunnettu siitä, että se pitää hyvin kiinni

työntekijöistään. Tilastojen mukaan kuitenkin eniten irtisanomisia myös kunnissa tapahtui juuri 1990-luvun laman aikana. Vuonna 1993 kunta-alalla oli tilastollisesti eniten irtisanomisia ja lomautuksia. (KT Kuntatyönantajat 2021.)

”Täti on kotitalousopettaja. Mä muistan, ettei sekään jäänyt työttömäksi. Ja mun eno ja hänen vaimonsa oli kans semmosissa hommissa, että sieltä ei jääty. Että oli joku sellainen kunnallinen lainsäädännön tehtävä. Taisi olla talkkari, ei niistä hommista jääty työttömäksi. Kunnan töistä”.

Haastateltavien perheissä ei ole juurikaan puhuttu lamasta. Yksi haastateltava totesi, että isoisällä oli mielipide lamasta.

”Muistan, että hän on kironnut sitä, että eläkeläisiltä leikataan ja eläkkeitä pienennetään ja että tulee lisää maksuja omakotiasumiseen”.

Lama vauhdittikin mm. eläkevakuutuksen negatiivisia muutoksia. Tätä ennen eläketurvaa oli paranneltu, kehitetty ja laajennettu vuoden 1956 kansaneläkelain hyväksymisen jälkeen. Väestöennusteet puhuivat karua kieltä; ikääntyminen ja työvoiman riittämättömyys laittoivat ensin työeläkejärjestelmän asiantuntijat ja sitä myötä myös työmarkkinajärjestöt ja poliittiset päätöksentekijät tekemään heikennyksiä eläketurvaan. Mm. kansaneläkkeen pohjaosa muutettiin työeläkevähenteiseksi. (Uusitalo 2017, 95–96.)

Yksi haastateltava muisteli, että isä on katsonut paljon uutisia ja laman tematiikka on puhututtanut vanhempia siksi paljon. Lisäksi heidän lähipiirissään on käyty paljon keskustelua aiheesta.

”Mää oon tosi paljon ollut semmoinen, että oon kulkenut aikuisten kanssa ja ollut paljon vanhempieni kanssa kaikissa kahvitteluissa, tätien ja setien kanssa, ja muistan semmoista, että niissä on puhuttu niinko siitä. Kuinka jollekin on tapahtunut jotakin ja että mitä yrittäjille tapahtuu ja millaisessa ahdingossa ihmiset oli ja että ihmisiä tappoi itsensä, mutta ei niinku omassa lähipiirissä ole näkynyt sitä”.

Pääsääntöisesti haastateltavilla ei ollut muistoja siitä, että lamasta olisi kotona erityisesti puhuttu. Lapsen ja nuoren mielen kuormittaminen ”aikuisten murheilla” ei ainakaan tue hyvää mielenterveyttä. Vanhemmilla onkin tärkeä vaikutus jälkipolvensa terveyteen ja hyvinvointiin. Sillä on myös merkittävä vaikutus henkiselle hyvinvoinnille lapsuudessa ja myöhemmällä iällä. (Larkin 2013, 47.) Erilaiset ihmisiä koskettavat kriisit, kuten lama ja koronapandemia,

ilmenevät lasten ja nuorten kokemusmaailmoissa ja vaikuttavat motivaatioon ja orientaatioon tulevaisuudessa (Kuronen 2010, 17).

6.2.2 Muistot laman vaikutuksista ystäväpiirissä

Ystävät muodostavat tärkeän vertaisryhmän, joka on perheen rinnalla keskeinen lapsen ja nuoren toimintaympäristö (Antikainen 1998, 154). Ystävien merkitys lasten ja nuorten elämässä on huomattava. Ystävyysuhteet ovat yhteydessä myöhemmän elämän hyvinvointiin (Mustonen ym. 2013). Ystävyysuhteilla on lapsen elämässä tärkeitä kehitystä ja kasvua kannattelevia tekijöitä. Elämäkulkuun kuuluu tiiviisti sosiaalistuminen ja erilaisten sosiaalisten ja toiminnallisten taitojen oppiminen, ja näitä taitoja lapsi ja nuori oppii ikätovereidensa seurassa. (Saari ym. 2020, 119.)

Kohortin jäsenet ovat kokeneet jonkin tapahtuman samaan aikaan tai samalla aikavälillä. Siitä syystä yhteisesti koetut tapahtumat ovat voineet vaikuttaa heidän elämäänsä ja olosuhteisiin, jossa he elävät. Nämä kohortin jäsenet saattavat myös reagoida kokemiinsa tapahtumiin sellaisella tavalla, joka on erilainen muihin kohortteihin nähden. (Alanen 2008, 99–100.) Tarkastelemani haastateltavat ovat eläneet varhaislapsuuttaan juuri vaikeimpina laman aikoina. Tämä ei ole voinut olla vaikuttamatta jollakin tapaa heidän elämäänsä. Jos ei koettua vaikutusta ja kokemusta ole syntynyt suoraan, on sitä voinut lapsi ja nuori kokea välillisesti, esimerkiksi ystävien ja ystäväperheiden kokemusten kautta.

Monen haastateltavan kertomuksissa nousi esiin, että heidän ystäväpiirissään oli niitä, joiden vanhemmat olivat jossakin vaiheessa työttömänä.

”Parhaan ystäväni isä oli paljon työttömänä, mutta mä en tietenkään silloin hokannut, että hän oli lomautettuna. Ehkä jossain kohtaa varmaan muutama vuosi sen jälkeen tää mun ystävä sano, et isä on lomautettuna. Mä muistan, että hänellä oli monta pätkeä...silloin sitä ehkä vaan ihmetteli, että kuin se on kotona”.

Muistikuvana eräällä haastateltavalla oli, että *”Varmaan parhaimmat kaverit on just ollu semmoisia.”*

Toisaalta lapselle sellaiset asiat, kuten aikuisten työssäkäynti, eivät välttämättä ole kovinkaan merkityksellisiä asioita. Tosin joku muisteli jopa olleensa kateellinen siitä, että jonkun

vanhempi oli kotona, kun hänen kaverinsa meni koulusta kotiin. Hänen omat vanhempansa olivat töissä.

”On vaan ajatellut, että kuin hienoo o, että siellä joku on kotona. Lapsena sitä on ajatellut niinku sitä kautta.”

Joillakin kavereilla ja luokkatovereilla ei ollut ihan niitä uusimpia vaatteita, mutta toisaalta eräs haastateltava pohti, että he asuivat sellaisella alueella, jossa asui isoja ja vähävaraisia lapsiperheitä, niin hän ei osannut eritellä sitä, oliko lama vai iso lapsimäärä syy vähävaraisuuteen.

”No kun me asuttiin siellä, niin siellä oli jonkin verran muutenkin vähävaraisia perheitä. Siis niissä oli tosi paljon lapsia, kahdeksankin lasta, niin tottakai se vei niinku ison siivun”.

Lähiöissä asuminen tarkoitti sitä, että ympärillä eli hyvin samankaltaisissa olosuhteissa ja elämäntilanteissa olevia perheitä, joten kaverin jommankumman vanhemman työttömyys ei ollut kovinkaan tavatonta. Tai että se olisi aiheuttanut kummastusta.

”Ehkä siinä ympärillä oli sellaista. Ne on niinku ne lähimmät kaverit ja niitten vanhemmat. Ehkä ne oli sitten semmoisia duunareita”.

Lapsen näkökulmasta asumiseen liittyvät ratkaisut olivat saattaneet luoda mielikuvan paremmin toimeentulevasta ja köyhästä.

”Jos Lammenranta olisi ollut lähempänä, niin siellä se olis ehkä korostunut, mut Niittymaa....Olihan se nyt sitten vähän isompana tiedossa, että jotkut on vähän paremmista perheistä, niinku vanhemmilla on semmoiset ammatit, että niistä varmaankin tienaa tai että oli hienot autot ja se kylän hienoin talo, mutta emmä niinku muista, että meillä olisi koskaan ketään kiusattu siitä, että ei ole rahaa”.

Eräs haastateltu muisteli ystäväänsä vähävaraisena, koska tämän äiti oli yksinhuoltaja ja he asuivat rivitalossa. Muut kaverit asuivat alueella omakotitaloissa.

”Ehkä niinku itse piti itseään hyväosaisena, kun asu jossain omakotitalossa ja toinen vanhempi oli töissä ja vanhemmat oli yhdessä”.

Suomen ajautuminen 1990-luvun alussa lamaan, aiheutti se talousturbulenssin lisäksi myös ristiaallokkoa perheissä. Koska päätöksenteossa nousivat taloudelliset seikat keskiöön, laman inhimillisille ja sosiaalisille seuraamuksille ei annettu paljoakaan huomiota. Lama lamaannutti myös perheitä ja kiristi vanhempien välejä, koska perhe elää ja on toiminnassa aina osana

yhteiskuntaa. Yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset heijastuivat myös pari- ja perhesuhteisiin. (Kiiski 2002, 11.) Tämä näkyi myös luonnollisesti niissä lapsissa ja nuorissa, jotka elivät näissä huonosti voivissa perheissä.

Koko perhettä saattoi koskettaa lama niin, että vanhempien menestynytkin yritys on saattanut mennä konkurssiin ja saavutetusta korkeasta elintasosta on jouduttu luopumaan.

”Yläasteikäisenä seurustelin yhden tytön kanssa, jonka isä oli ollut tosi menestyksekkäs silloin 90-luvun alussa. Hänellä oli tietokoneliike ja se oli ensimmäinen perhe, jolla oli siinä naapurustossa tietokone ja kännykät. Ja ne oli rakentanu uuden hienon talon ja laman iskettyä niin kaikki oli mennyt ja eikä heidän isänsä siitä enää oikeastaan noussut. He eros sen äidin kanssa”.

6.3 Raha

Raha luo käytännön edellytyksiä tai esteitä lasten kulutuskulttuuriin osallistumiselle. Raha on siksi vanhempien ja lasten suhteen keskiössä. (Ruckenstein 2013, 115.) Perhe on lapsen pääasiallinen toimintaympäristö (Antikainen 1998, 105) ja myös taloudellinen yksikkö (Jalovaara 2014, 150). Siihen kuuluminen tuo taloudellista turvaa ja tuo hyvinvointia (Em. 150). Rahaan ja sen käyttöön liittyvät tavat ja tottumukset saattavat periytyä vanhemmilta lapsille, koska sosiaalista oppimista esimerkeistä ja havainnoista tapahtuu perheessä (Antikainen 1998, 105). Tämän sai todeta haastatteluissa esille nousseista muistoista liittyen lapsuudenkodin rahankäyttöön; säästämiseen ja kuluttamiseen. Lapsuudenkodin rahankäyttökulttuuri on ollut vaikuttamassa haastateltujen omaan taloudenpitoon.

Vaikka lamasta ei haastateltavien perheissä puhuttu, kansallinen talouskriisi näyttäytyi kuitenkin rahankäytössä. Jokaisen haastateltavan perheessä oli totuttu elämään suhteellisen säästäväisesti. Rahan riittämättömyydestä riitti välillä murheita ja erityisesti äidit kantoivat perheessä huolta siitä. Vaikka rahan riittämättömyydestä ei aina kotona puhuttu, osa haastateltavista kuvasi, miten kotona aisti tunnelman siitä.

Perheissä ei juurikaan matkusteltu ja kaikkien perheissä kierrätettiin vaatteita, joko käymällä kirpputoreilla tai kierrättämällä isompien sisarusten ja sukulaislasten vaatteita. Kukaan ei kuitenkaan kokenut asemaansa eriarvoiseksi muihin lapsiin nähden tai kokenut suurempaa

puutetta elämässään. Tyytyväisyys ja kodin taloudellisten reunaehtojen hyväksyminen tulivat esiin lähes kaikkien haastateltavien puheenvuoroissa.

6.3.1 Rahan rooli lapsuudenperheessä

Perhe on taloudellinen yksikkö, jossa tuloja yhdistetään ja taloudellisia resursseja jaetaan jälkipolville. Se on myös kulutuksen yksikkö. (Hämäläinen & Kangas 2010,18.) Tutkimuksessani nousi esiin muistoja, jotka liittyivät rahan käyttöön ja sen riittävyteen haastateltavien lapsuudenperheissä laman aikaan. Tuota aikaa varjosti joidenkin vanhempien työttömyys ja yhteiskunnassa tehdyt leikkaukset lasten ja nuorten palveluissa. Tutkimuskysymykseni laman vaikuttavuudesta toivat paljon tietoa rahan kuluttamiseen ja säästämiseen liittyvistä muistoista ja kokemuksista.

Haastateltavien perheissä toistui hyvin samankaltaisia ilmiöitä. Haastateltavien vanhemmat olivat 1950- ja 1960-luvuilla syntyneitä, jolloin kuluttamisen kulttuuri oli vähäistä ja vaatimatonta. Pidättyväinen suhde kuluttamiseen ja rahan tuhlaamiseen voikin siirtyä sukupolvelta toiselle (Ruckenstein 2013, 91).

Lama vaikutti joidenkin kotitalouksien varallisuuteen. Laman aikana kotitalouksien elintaso aleni, ja kesti monta vuotta, ennen kuin talouskasvu taas palautti kotitalouksien toimeentulon sille tasolle, jossa oltiin ennen lamaa. Vaikka laman jälkeen Suomessa koettiin talouskasvua, ei se välttämättä rantautunut lapsiperheille asti. Tulojen ja kulutuksen kasvu hidastui tai pysähtyi. Vaikka kansantalous koki hyvää kehitystä, kotitaloussektorin kulutus jäi jälkeen siitä huolimatta. (Sauli 2001, 150–151.)

Tämä ilmiö näkyi myös haastateltavien perheissä, joissa ei eletty mitään kulutusjuhlaa, vaan kukkaronnyörit pidettiin sangen tiukalla. Säästäväisyys oli hyve, joka nousi jokaisen haastateltavan muistoissa esiin. Pääsääntöisesti rahankäytössä tuli esiin ilmiö, jossa äiti edusti perheessä säästäväistä ja nuukaa vanhempaa, ja isä edusti kuluttamisessaan tuhlailevampaa vanhempaa. Kaiken kaikkiaan kuitenkin jokaisen haastateltavan perheessä oli totuttu elämään säästäväisesti, isien ahkerammasta kulutustavasta huolimatta. Kuitenkaan kukaan haastateltavista ei kokenut, että olisi jäänyt paitsi mistään erityisestä. Myös Salmi, Huttunen ja Yli-Pietilä tutkimuksessaan kertoivat vanhempien säästötalkoista laman aikaan, mutta aineistossa ei eritelty äitien ja isien säästämiseen liittyviä ominaisuuksia, vaan säästäminen

kuvattiin kuin molemmat vanhemmat perheessä olisivat osallistuneet säästämiseen. Valtaosassa tutkimuksen perheitä ei tehty isompia hankintoja eikä matkusteltu. Sen sijaan erityisesti lasten harrastusmenoihin puuttuminen oli perheissä viimeisimpiä säästökohteita. (Salmi ym. 1996, 25–26.)

Kuten aiemmin olen viitannut, haastateltavat saivat harrastaa ja osallistua aktiviteetteihin vapaa-ajalla. Pari haastateltavaa kuitenkin kaipaile lapsena päästä ratsastamaan tai soittotunneille, mutta ne olivat harrastuksina liian kalliita.

”Sai harrastaa, mutta ne oli sit aina sellaisia ilmaisia harrastuksia...et ikinä en ole käynyt ratsastamassa tai soittotunneilla tai missään tämmöisissä mitkä maksaa”.

Monet haastateltavat kuvasivat, että kotona oli aina ruokaa ja päälle pantavaksi oli vaatteita. Useimmat tosin kertoivat, että vaatteet olivat kierrätettyjä isommilta sisaruksilta, serkuksilta, muilta sukulaisilta tai kirpputoreilta. Kirpputoreja alkoikin ilmestymään laman aikana sellaisiin liiketiloihin, joista oli kivijalkakaupat menneet konkurssiin. Kirpputorit tulivat hyvin suosituksi juuri 1990-luvun laman aikaan. Tuolloin ei kuitenkaan välttämättä päämotiivi siellä käymiseen ollut kierrättämisen ilo tai ekologinen ideologia, vaan aito tarve ostaa vaatteita edullisemmin. Kirpputorin nimeen ja vanhoihin vaatteisiin onkin assosioitu köyhyyttä. Tänä päivänä kirpputorit ja kierrättäminen on globaali, suosittu ja hyväksytty trendi. (Lapintie 2018.)

”No en mä koe niin, mutta sisarukset vois olla eri mieltä asiasta. En mä koe, että olisin jäänyt mistään paitsi niinku merkittävästi, että kyllä parhaansa vanhemmat yritti ja meillä oli lämpimät vaatteet päällä. Ei välttämättä ollut sitä merkkivaatetta, mitä sillä hetkellä olisi ollut hittinä, mutta kuitenkin aina saatiin lämmin ruoka kotona. Niin äiti aina huolehti ja sitten meidän äiti aika paljon leipo”.

Eräs haastateltava kuvasi mukavana muistona, kun oli saanut kaupasta uudet farkut.

”Semmoinen kiva muisto siis muistan olleeni viidennellä luokalla, kun mä oon saanut ensimmäiset farkkuni uutena Jenkins-kellarista. Ne oli semmoiset vaaleat farkut ja mä muistan, että ne makso jotain 300 markkaa.”

Tietokoneet alkoivat yleistymään kotitalouksissa 1990-luvulla, mutta kaikissa perheissä tietokoneita ei ollut. Eräs haastateltava pohti, että vähänkään köyhemmillä perheillä ei 90-luvulla ollut tietokoneita ja se oli hänen mukaansa huomattava erottava tekijä varakkaampien

ja köyhempien kotitalouksien välillä. Tämä haastateltava totesi, ettei heillä tietenkään ollut tietokonetta, mutta ei kuitenkaan muistellut puutetta kielteisenä.

”En mä muista, että mä olisin kokenut eriarvoisuutta muihin lapsiin nähden. Ehkä se ilmeni enemmänkin semmoisena, että ei ollut tietokonetta, niin ei sitten ollut niitä samoja mahdollisuuksia siinä suhteessa. Mutta sitten taas mulla oli joku super Nintendo, josta sitten taas jotkut kaverit saatto olla, että ’vau, tosi hieno’.”

Haastateltavat vaikuttivat sangen tyytyväisiltä lapsuuteensa, vaikka rahaa ja materiaa ei ollutkaan liaksi. Ymmärrys perheen taloudellisesta tilanteesta oli merkille pantavaa. Monet haastatelluista kertoivat, että lapsuusaikana suurimmalla osalla kaveripiiriäkin oli samanoloiset kasvuolosuhteet ja taloustilanteet, joten erot perheiden välillä eivät olleet suuria. Kun rahaa ei ollut liaksi tuhlattavaksi, ei sitä tohtinut vanhemmilta pyytääkään.

Syynä lienee ollut se, että haastateltavista suurin osa oli kuitenkin tehnyt lapsuudessaan havaintoja siitä, että kotona murehdittiin raha-asioista. Lamasta ei välttämättä puhuttu, mutta rahan riittämättömyydestä riitti välillä murheita, erityisesti äideillä, johon olenkin jo aiemmin viitannut. Tunnelman rahan riittämättömyydestä aisti, vaikka siitäkään, kuten ei lamasta, aina puhuttu.

”Kyllä mä muistan, että kun sitä ei niinku ollut, niin kai sitä sitten aina vanhempana murehti. Joskus lapsena kuitenkin aina keksii jotain mitä haluaa ja ne on yleensä sellaisia, jotka vaatii rahaa, niin kyllä silloin on keskusteltu, että ’kyllä meidän täytyy nyt olla onnellisia, että meillä on katto päällä ja saadaan tässä asua’”.

Eräs haastateltava kertoi, ettei rahaa koskaan ollut liikaa, mutta on aina ollut vähään tyytyväinen, siksi hyväksyi myös silloisen tilanteen.

”No mä oon ehkä ollut vähään tyytyväinen ja silloin ei siihen aikaan ollut niinku mitään älypuhelimii ja muuta...aina oli puhetta siitä, ettei rahaa oo. Ei mulla koskaan ollut mitään merkkivaatteita.”

Jo pienenä lapset tunnistavat kulutuskulttuurin jännitteisen luonteen. Lapset arvioivat jo päiväkotikäisinä omaa asemaansa ja toimintamahdollisuuksia kuluttamiseen liittyvissä asioissa. He tuovat tekemisillään ja puheillaan kulutukseen liittyviä arvoja esimerkiksi koulupäivän aikana. (Ruckenstein 2013, 158.) Tämän päivän lapsia vähäiset käyttövarat

perheissä eriarvoistavat enemmän mitä ennen. Puhelimet, merkkivaatteet ja kulkupelit määrittävät statusta ja voivat vaikuttaa hyväksytyksi tulemiseen koulussa.

Rahan riittämättömyys ja tulojen väheneminen, erityisesti perheissä, joissa koettiin työttömyyttä, johti väistämättä säästämiseen. Myös niissä haastateltavien perheissä, joissa molemmat vanhemmat saivat käydä töissä, säästettiin. Kaikki haastattelijat muistivat, että heidän lapsuudenperheessään noudatettiin ”tarkan markan” -elämäntyyliä.

”Meen äiti on aika lailla sellainen omasta lapsuudestaan johtuen aika tarkka ja semmoinen tosi varovainen ja aina hän jotenkin koki, että täytyy aina säästää. Et elämä olis vaan säästämistä.”

Mihin sitten perheissä säästettiin? Pääsääntöisesti asumiseen ja elämiseen. Eräässä perheessä säästettiin talonrakentamiseen, toisessa yhteiseen isompaan matkaan. Joissakin perheissä ei säästetty mihinkään erityiseen, koska rahaa oli niin vähän. Raha siis meni elämiseen. Yksi haastatteliija sanoi, että he säästivät asumiskustannuksissa - asuinneliöitä oli vähän. Myös lähiöalueiden matalampi vuokrataso houkutteli erityisesti niitä perheitä asumaan siellä, koska heidän sosioekonominen asemansa esimerkiksi työllisyystilanteen vuoksi ei ollut niin vahva.

”Et se oli sit varmaan just ne asuinneliöt, missä säästettiin. Ja sitten niinku mitään isoja hankintoja ei tehty. Ei meillä ollut mitään autoa”.

Asuminen ja eläminen veivät suurimman osan tuloista. Eräs haastateltava kertoi, että joskus tarjouskahvia haettiin perheenjäsenten kesken vuorotellen kaupasta, kun kauppa tarjosi sitä asiakkailleen tarjoushinnalla vain yhden per talous. Coca-colaa ostettiin samassa perheessä harvoin, koska se oli kallista. Eräässä perheessä rakennettiin talo juuri sinä vuonna, kun Suomessa elettiin tilastollisesti vakavinta työttömyyden vuotta.

”Mihin säästettiin vai? No me rakennettiin oma talo silloin kun mä oon mennyt ekalle luokalle, niin se on varmaan ollut semmoinen tosi iso voimanponnistus. Meen isä sen oikeastaan yksin rakensi ja sillä aikaa me asuttiin vuokralla yhdessä toisessa talossa. Se on ollut semmonen mun vanhempien iso unelma, että rakentavat oman talon”.

Toisella haastateltavalla lapsuudenperheen vanhempien talonrakentamishaave kaatui lamavuosien aikana. Tontti oli hankittu, mutta se oli pakko myydä pois.

”Meidän isällä, joka oli kirvesmies, oli intohimo rakentaa niinku oma talo ja tiedän, että vanhemmat oli ostaneet jossain vaiheessa tontin ja siitä on jouduttu luopumaan. Varmaan just niinko näihin aikoihin...Voisin ajatella, että meidän isälle, kun se on rakentanut muille taloja...että se olisi varmaan ollut semmoinen oma haave joskus”.

Syrjemmällä keskustasta asuvalla perheellä oli oltava kaksi autoa, jotka haastateltavan mukaan olivat kehoja. Monen haastateltavan puheissa nousivat muistoja siitä, että kaikkialle kuljettiin pyörillä. Vanhemmat eivät kuljettaneet harrastuksiin tai menoihin, vaan piti kulkea niihin omatoimisesti.

”Piti olla kaks autoa, kun ei ollut mitään julkista liikennettä, niin autot oli semmoisia romuja ja sitten meidän isä korjasi niitä itse. Aina ne autot ei sitten toiminut, mutta meillä kaikilla lapsilla oli polkupyörät ja ne oli sitten semmoisia kun oli. Sitten mentiin vaikka kävellen, jos ei sitä autoakaan siinä ollut käytössä. Sitten sekin, että siinä ei auttanut, jos pyörä meni rikki, niin sitten ei vaan saanut uutta tilalle”.

Haastateltavien perheissä säästettiin matkustamisesta. Mielenkiintoinen ilmiö nousi erityisesti tästä matkustusteemasta. Perheet matkustivat harvoin ja matkoja tehtiin lähiseudulle kotimaassa. Mm. Puuhamaa matkakohteena nousi monen haastattelijan muistoissa kohteena, jossa käytiin perheen ja sukulaisten kanssa.

”Puuhamaahan mentiin sitä varten, että siitä riitti, kun makso sen pääsymaksun. Sinne saatettiin ottaa sitten vaikka serkkujakin mukaan. Et niinku kerralla sitten kaikki lapset pääsi sisään ja siinä vähän niinku säästettiin.”

Perheen kesken tehtiin matkoja lähiseudulle ja harvoin ulkomaille. Jos ei aina omat vanhemmat vieneet matkoille, isovanhemmat olivat apuna. Joskus käytiin tietyissä lomakohteissa, koska siellä läheisyydessä tai matkan varrella asui sukulaisia. Kohteesta toiseen kuljettiin henkilöautolla ja yksi perhe teki välillä matkoja kotimaassa asuntoautolla.

”Meidän pappa vei meitä likkoja, kun pojat oli silloin vielä pieniä, niin muistan, että ollaan käyty yhdel laivareissulla ja sitten Korkeasaarella, mutta vanhempien kanssa ei menty Satakunnan ulkopuolelle. Me tehtiin aika paljon sellaisia metsäreissuja”.

Siihen aikaan erityisesti risteilyt olivat kovinkin suosittuja ja niitä muutamit muistelivat haastattelussa.

”Sehän oli sitä aikaa, että sitten kun oltiin risteilyllä ja buffet-pöydässä, niin se oli sitä, että nyt on elämää!”.

”Ja sitten mitä on tullut niihin matkoihin, niin porukat ei ollut kauhean innokkaita mitenkään lähtemään ulkomaanreissuille, niin oli kuitenkin sellainen, että joka toinen vuosi pääsi risteilylle ja joka toinen vuosi meni vaan vanhemmat”.

Monet haastateltavat kertoivat olleensa lentokoneessa vasta aikuisena. Ulkomaanmatkoja tehtiin harvoin, jos ollenkaan, ja vasta aikuisiässä, kun haastateltavat olivat omavaraisia. Kuitenkin yksi haastateltava kertoi kaukomaille suunnatusta lomamatkasta, johon osallistui koko iso perhe.

”Äiti napsi säästöön isän tililtä rahaa, että ollaan saatu säästöjä. Me käytiin Intiassa, niin tällöisiä reissuja sitten jonkun verran ollaan kyllä sitten reissattu”.

Tämä olikin aineistosta noussut poikkeama ja eroavaisuus muiden haastateltavien matkakokemuksiin verrattuna. Kahdeksan haastatellun perheessä vain yhdessä matkustettiin useammin kuin kerran ulkomaille.

Lapsuudenperheessä rahaa kului erilaisiin asioihin. Luonnollisesti raha kului elämiseen ja laskuihin, mutta oli myös erilaisia kulutuseriä heidän lapsuudessaan ja nuoruudessaan, joista haastateltavat kertoivat.

Haastateltavat muistelivat, että perheen vanhemmista isät kuluttivat äitejä enemmän rahaa. Eräässä perheessä isälle oli tärkeää, että oli hieno auto. Eräs muisteli, että isän mennessä ruokakauppaan, kotiin tuli sellaisia herkkuja, joita äiti ei koskaan raaskinut ostaa. Muutamat haastateltavat kertoivat, että perheenisät rentoutuivat juomalla alkoholia.

”Mä ajattelen, että tääkin oli sellainen, mikä näky kaikissa perheissä, että isät joi silloin tosi paljon. Siis työt hoidettiin ja sitten kun viikonloppu koitti, sitten oltiin ehkä viikonloput kännissä. Siihen kyllä löytyi rahaa. Mää en osannut yhtään suhteuttaa, että mitä se alkoholi on silloin maksanut, mutta en usko, et se ihan ilmasta on ollut”.

”Ei meillä sillain rahaa kulutettu. Vanhempani on hyvin niinku alkoholiin meneviä. Meil oli ehkä sellainen perisuomalainen kuvio, että viikot oltiin töissä ja viikonloput juotiin”.

Oluen käyttö yleistyi erityisesti keski-ikäisillä miehillä vuodesta 1994 alkaen. Miehet joivat olutta ja väkeviä alkoholijuomia paljon yleisemmin kuin naiset. (Kontula ym. 1998, 38.)

Toisilla oli kavereita ja harrastuksia, joiden myötä pääsi välillä pois kotoa, kun vanhemmat rentoutuivat alkoholin äärellä. Nämä haastateltavat eivät kuitenkaan olleet vanhempien alkoholinkäytöstä katkeroituneita, vaan kokivat sen silloiseksi elämäntavaksi, jota esiintyi kavereidenkin perheissä.

Yksi haastateltava kertoi, että rahaa kului välillä isän rahapelaamiseen ja hän koki, että isällä on ollut jonkinlainen peliongelma. Haastateltava kuitenkin pohti, että isän pelaamiseen liittyi tietynlainen sosiaalinen aspekti. Rahapelaaminen nimittäin tapahtui kioskillä, jossa isä kokoontui tuttujensa kanssa tekemään veikkauksia.

”Hänellä on ollut jonkinasteinen peliongelma...korona-aika on ollu siitä hyvä, ettei ole päässyt pelaamaan veikkausta niin paljon, koska hän ei kuitenkaan handlaa tietotekniikkaa niin hyvin ja siihen liittyy se sosiaalinen juttu, että mennään sinne ärrälle ja jutellaan vedoista ja muista...mutta ehkä se on myös itsellä korostanut sitä, että täytyy olla jonkunnäköinen hallinta elää, että ihan kaikki ei voi vain mennä mitä tulee”.

Rahaa kului arkisiin asioihin, ylimääräiseen ei ollut välttämättä varaa. Erään haastateltavan perheen raha kului paljolti vanhempien yrityksen pyörittämiseen.

”Se kulu töitten tekoon, koska toi alahan on ihan käsittämätön...on siis kaikki rakenteet ja matot ja seinät ja tuolit ja pöydät ja telkkarit ja sit asiakas maksaa könttäsunnan, niin ei siitä jäänyt niin paljon käteen kun olisi kuvitellut”.

Mieltä lämmittäviä muistoja kuluttamisesta nousi myös muutamalla haastateltavalle. Nämä liittyivät yhteiseen tekemiseen ja rahan sijoittamiseen viihteeseen ja hyvään ruokaan.

”Kerran vuodessa käytiin elokuvissa...Jos sitä pääsi tänne Porin keskustaan ja sitten käytiin mäkkärissä, mikä oli silloin tuolla Sokoksella, ni se oli semmoinen juhlan paikka”.

”Se oli aina Rita's placen perhepizza ja viikonlopuksi jotain herkkuja, sipsiä tai jotain”.

Kenelläkään haastateltavista ei ollut muistikuvia sellaisesta, että vähäinen raha tai säästäväisyys olisi ollut elämisen tai onnellisuuden esteenä.

Kuten minun aineistossani, niin myös Oinosen tutkimuksessa perheiden pärjäämisestä Suomessa yhdeksänkymmentäluvulla, nousi esiin seikka, joka liittyy ihmisten säästämiseen. Säästäminen on Oinosen mukaan ollut koko perheen yhteinen strategia. Epävarmoina aikoina toimivan perheen merkitys on keskeinen ja se tarjoaa elämänhallinnan keinoja perheenjäsenille. (Oinonen 1999, 190.)

6.3.2 Nuoren aikuisen suhde rahaan ja kuluttamiseen

Nuori aikuinen yleensä asuu jo itsenäisesti omillaan ja hänellä on omia tuloja. Nuorella aikuisella on useimmiten jo kertynyt koulutusta ja hän on todennäköisesti työelämässä. Työssäkäynti tuo tuloa, joka luo autonomisuutta ja turvaa.

Jokainen haastateltava kävi tällä hetkellä ansiotyössä. Kukaan haastateltava ei maininnut, että olisi elämässään ollut työttömänä nuorena aikuisena. Yksi haastateltava oli tosin perustanut yrityksen, josta oli joutunut luopumaan, mutta oli päässyt pian yritystoiminnan loputtua takaisin työmarkkinoille. Vaikka lapsuudenperheessä peräänkuulutettu säästäväisyys oli monen haastateltavan elämän ohjenuorana, tuli myös ilmi, että monelle omat tulot toivat iloa myös siksi, että sai kuluttaa rahaa enemmän kuin lapsuudessa.

Lainaa oli kahdeksasta haastateltavalla kuudella ja suhtautuminen lainaan oli se, että isoihin hankintoihin, kuten asuntoon ja autoon, sai sitä ottaa, mutta pienempiin menoihin vakavammalla harkinnalla. Tietynlainen ekologis-eettispainotteinen ideologia kuluttamisessa nousi esiin monen haastateltavan puheenvuorossa.

Opiskelun aikana eräs haastateltava olisi halunnut ottaa opintolainaa, mutta siihen hän ei saanut lupaa vanhemmiltaan.

”Mua kiellettiin kotona siis. Se asia on jälkepäin harmittanut. Et miks mä oon kituuttanut...vanhempien ehdottomuus siinä, että vaikka he ei pystyneet tukemaan mua taloudellisesti, ni mä kuitenkin kuuntelin heitä ja en ottanut sitä lainaa. Mut mä oon siis tehnyt tosi paljon töitä”.

Jokainen haastateltava kertoi käyneensä nuorena kesätöissä. Oman käyttörahan kerryttäminen on tärkeä aspekti myös nuoren itsenäistymisessä. Itse tienattu raha luo varmuutta pärjäämisestä

ja antaa tärkeitä kokemuksia rahasta ja sen käyttämisestä. Eräs haastateltava kertoi, että isä laittoi hänet maksamaan omat puhelinlaskut, kun alkoi ensimmäisen kerran tienamaan.

”Mähän oon lukiossa jo mennyt siivoojaks osa-aikaisesti, jotta mä sain puhelinmaksuni maksettu, ko isä sanoi, että hän ei enää maksa mun puhelinlaskuja, kun mä puhun niin paljon puhelimesta”.

Lapsuudenperheessä noudatettu säästäväisyys ja nuukuus toimivat monen haastateltavan taloudenpidon ohjenuorana lukuun ottamatta joidenkin haastateltavien kuvaamia kulutusjuhla-aikoja. ”Pahan päivän varalle” säästäminen perheissä ovat muovanneet haastateltavista suhteellisen rationaalisia kuluttajia. Eräs kertoi, että kokee tärkeäksi sen, että on selvillä omista menoistaan ja rahatilanteestaan.

”Mä haluan olla tosi kartalla omista menoista ja rahatilanteesta. En mää uskaltais ottaa mitään semmoista tosi isoa velkaa, mistä ei olis varma, että sitä pystyy lyhentämään. Joo, ehkä oon aika turvallinen kaikissa rahaan liittyvissä asioissa”.

Eräs haastateltava kertoi, että kokee olevansa äärimmäisen huono rahankäyttäjä ja säästäjä, mutta yrittää koko ajan opetella säästäväisemmäksi.

”Kun on aloittanut vakityössä, niin se rahakäyttö on ollut kaikkein huolettominta ja mä en esimerkiksi osaa säästää rahaa... Siis mun vanhemmat on ollut kauhean nuukia, niin ei mua oo koskaa silti opastettu mihinkään rahankäyttöön tai mulle ikinä puhuttu mistään säästämisestä...’tai pistä tän verran säästöön, että tehdään sulle tällöinen säästötili tai joku’...et ei mua sillain rahankäytöllisesti, vaiks mun vanhemmat tietää tasan tarkkaan, mitä niil on, niin ei ne ikin oo silti mua oikein opastanu siihen”.

Syntymäkohortista noin 30 % oli joutunut jossain vaiheessa tarkasteluperiodia 1987–2012 turvautumaan toimeentulotukeen (Ristikari ym. 2016, 11). Toimeentulotuen asiakkaiksi tullaan usein jo 18-vuotiaana ja se kielii ensisijaisten tukimuotojen riittämättömyydestä. Koulutuksen yhteys toimeentulotuen saantiin on voimakas; vain peruskoulun suorittaneet olivat joutuneet turvautumaan enemmän toimeentulotukeen kuin muut kohortin jäsenet. (Em. 21–22.)

Pari haastateltavaa kuvasi, miten heidän rahankäyttönsä on nuorena aikuisena mennyt siihen pisteeseen, että laskuja on ollut perinnässä ja ulosotossa, ja luottotietojen menettäminen on ollut lähellä. Elämänvaiheista nuoruuteen onkin liitetty tuhlailtava ja vastuuton kulutus. Tälle

ominaista on, että edellinen sukupolvi on sitä paheksunut. (Huttunen, Autio & Strand 2010, 109.)

”Kun itse on käynyt niin ison koulun, että on ollut niinku perinnässä laskuja ja ulosotossa asti...niin en ihan hevillä halua tuota samaa rumbaa enää ikinä”.

”Oon aika semmoinen huono rahankäyttäjä... jos ei äiti olis muutamaa kertaa ja no kerran isomminkin pelastanut, niin olisi kyllä luottotiedot menneet. On ollut holtitonta joo, Klarnaa ja sitten vähän luottokorttia ja kaikennäköistä kallista lainaa samaan aikaan”.

Keskustelussa laman vaikuttamisesta nuorina aikuisina omaksuttuihin rahankäyttötapoihin, nosti esiin pohdintoja siitä, vaikuttiko lama siihen, että perheissä rahankäyttö oli tarkkaa ja säästäväistä. Vai löytyikö syy siihen jo kauempaa; omien vanhempien kulutuskulttuurin rakentumisesta jo heidän lapsuudenkodissaan 1950- ja 1960-luvulla? Oliko omien vanhempien kulutuskulttuuri jo valmiiksi sellaista, että rahaa ei saanut tuhata turhuuteen?

”Oon jotenkin pystynyt aina käyttää rahaa silleen järkevästi ja tavallaan myöskin jättää käyttämättä, kun semmoinen hetki on ollut. En mä usko, et se (lama) olis siihen kyllä hirveästi vaikuttanut. Tavallaan nyt on tietysti onnellinen, että joka sentti ei tarvitse laskea”.

”Siis on (lama) muovannut tosi paljon mun rahankäyttöä ja semmoinen ihan jäi, että me käytiin lapsena kirpputoreilla, mikä mun käsittääkseni just laman aikaan yleistyi kaiken kansan kohdalla...kyllä mulla on jäänyt se, että edelleen tykkään käydä kirpputoreilla ja lastenkin kanssa ja musta on tosi hienoa, että kierrätettynä löytää paljon lapsille vaatteita”.

Ja töitä jokainen haastateltava kertoi tehneensä sangen nuoresta iästä lähtien. Jokaisen haastateltavan vastauksissa huokui tietynlainen sitkeys ja sinnikkyys tekemiseen ja pärjäämiseen. Pari haastateltavaa, joilla oli omia lapsia, kertoivat, että ovat halunneet tarjota enemmän elämyksiä omille lapsilleen, kun on joutunut itse elämään niukempien taloudellisten raamien ympäröimänä.

”Kyllä sitä niinku ehdottomasti ajattelee, kuinka hienoa se on, että omille lapsille pystyy tarjoamaan paljon enemmän semmoisia elämyksiä, mitä itsellä ei ollut”.

Suurin osa haastateltavista kertoi, että oli turvallista tuntee, että oli säästössä edes vähän rahaa, jos esimerkiksi tulee jotain remontoitavaa tai isompia kodinkonehankintoja. Järkeviin asioihin,

kuten asuntoon, on uskallettu ottaa lainaa, mutta tietynlainen kulujen kurissa pitäminen näyttäytyy suurimmassa osassa haastattelijoiden kertomuksia. Toisaalta myös elämästä nauttiminen ja kukkaron höllentäminen toisinaan elämyksille ja hyvälle ruualle ovat olleet tärkeitä hyvinvoinnin tekijöitä haastateltujen elämässä.

”Kyllähän sitä niinku tällä hetkellä haluaa toteuttaa tosi paljon, vaikken mä silloin lapsena kokenu, enkä mä edelleenkään koe, että mää olisin jäänyt hirveästi jostain paitsi, kun mä tiedän, että se on myös mun vanhempien tapa elää. Esimerkiks tää matkustelu. Eihän ne edelleenkään matkusta mihinkään, vaiks heillä olis varaa siihen. Ei ne hassaa 100–200 euroo ravintolaillalliseen, koska he ei nauti siitä hetkestä ja ruuasta niin paljon, he ei oo niin kokeilunhaluisia. Mut mä sit taas oon sellainen, että mä rakastan kaikkea tuollaista, mut en tiedä mistä johtuu; johtuuks se sieltä (lama-aika) oikeasti vai onks se vaan mun arvostamia asioita ja semmoista; et mihin mä haluan laittaa ja panostaa sitten rahallisestikin”.

Suomalaisessa kulttuurissa on pitkä historia kulutuksen paheksunnalla. Tuhlaamista ei ole katsottu suopein silmin ja rahan ansaitsemista on arvostettu. Suomessa kulutusmoraali on perustunut paljolti protestanttiseen etiikkaan. Toisinaan myös nuorten tuhlaamista on paheksuttu, mutta viime vuosikymmeninä nuoret on nähty kuluttajina ekologis-eettishenkisinä. (Huttunen ym. 2010, 105.) Osa haastateltavista kertoivat, miten kiehtovaa oli käyttää nuorena aikuisena itsetienaamia rahoja, vaikka mielessä kummittelikin äitien opit säästäväisyydestä.

”Mä elin aika pitkään niinku silleen äitini opeilla, että supervarovasti ja säästin, säästin, säästin...sit valmistumisen jälkeen huomasin, että tulin selkeästi hövelimmäks. Että jotenkin tottakai säästän, mutta pyrin pitää sellaisen, että kyllä elämästä tulee nyt myös nauttia...että elämästä pitää nauttia myös tässä hetkessä, että ei voi vaan säästämisen takia, vaan niinku ne rahat ei ketään siellä hyödytä siellä tilillä”.

6.4 Mitä kuuluu nyt?

Aikuistuminen etenee eri elämäntilanteiden vakiintumisena askel askeleelta. Institutionalisoitunut malli, jossa nuori aikuinen saa vakituisen työpaikan, ansaitsee omaa rahaa ja perustaa oman perheen, ovat aikuistumisen tunnusmerkkejä. (Ketokivi 2013, 130.) Ehkä keskeisin on taloudellinen itsenäisyys, joka on ehto monelle muulle aikuisuuden osatekijälle, kuten kodin ja perheen perustamiselle (Oinonen 2001, 112). Toimijuuden periaate

elämäntilanteeseen vaikuttavana tekijänä antaa mahdollisuuden jokaiselle luoda itse elämänsä, ilman yhteiskunnan sanelupolitiikkaa. Tämä periaate osoittaa, että yksilöllisillä elämäntilanteilla on suurta variaatiota. (Marin 2008, 37.)

Haastatellut olivat saavuttaneet tärkeitä virstanpylväitä elämässään, kuten opiskelleet ja saaneet tutkinnon. Aikuistumisen etapeihin, kuten parisuhteeseen ja perheellistymiseen oli tullut oikea aika ja se oikea kumppanikin oli löytynyt suurella osalla haastateltavista.

”Nyt kuuluu oikein hyvää. Tässä on niinku koulut käyty ja nyt tehdään vähän töitä. Kaksivuotias tyttö tuossa jaloissa ja on kova touhuamaan, että ei tässä ole valittamista”.

Kaikille haastateltaville kuului hyvää. Jokainen heistä oli kouluttautunut ja heillä oli töitä. Kahdeksasta haastatellusta kuudella oli parisuhde. Kaikki haastateltavat olivat tyytyväisiä elämäntilanteeseensa ja heillä oli luottamusta tulevaisuuteen. Luottamus syntyi siitä, että haastateltavat kokivat, että heidän koulutuksensa varmisti heillä työpaikat ja säännöllisen toimeentulon. Haastattelujen aikaan elettiin Covid-pandemian rajoittamaa elämää, mutta siitä huolimatta jokaisella oli toivoa paremmasta huomista.

”Nyt ehkä ensimmäistä kertaa tuli niinku semmonen eteen sairaanhoitajapuolella, että nyt saa olla ronkeli tavallaan, että mitä hommaa tekee...että kaikki työ on kuitenkin tärkeitä...nyt kun sitten tavallaan voi päättää, että mihin menee ja mitä tekee, on niinku hyvässä tilanteessa omaa ammattia ajatellen”.

Puolet haastateltavista epäili, että lama on vaikuttanut heidän elämäänsä jopa niin, että se on heijastunut heidän nykyiseen elämäänsä. Lama oli syyllinen näiden haastateltavien vanhempien työttömyysjaksoihin, mutta jaksot olivat väliaikaisia. Ne aiheuttivat kuitenkin heikennystä näiden perheiden toimeentuloon. Tämä vaikutti heidän suhtautumiseensa rahaan nuorena aikuisena. Lama ei kuitenkaan vaikuttanut heidän elämäänsä siinä suhteessa, että joku näistä neljästä haastateltavasta olisi itse jäänyt vaille koulutusta tai olisivat olleet työttömänä.

”Tietyllä tapaa oon semmoinen aika tarkan markan ihminen. Mullahan oli todella tiukkaa yhteen aikaan ja niinku oikeesti elettiin ihan kädestä suuhun. Sillon mä päätin, että kun mä pääsen työelämään, niin mä en koskaan halua sellaista tilannetta itselleni...välillä oon vähän suurpiirteinen, mutta sitten niinku tietyllä tapaa on olemassa tietty pesämunna”.

Jokainen pohti sitä, että silloinen kansallinen tilanne on vaikuttanut heidän elämäänsä, vaikka se ei ole liikaa kielteisiä seuraamuksia heidän lapsuudenperheissään aiheuttanutkaan. Lapsuuden muistot lamasta, erityisesti rahan riittämättömyydestä ja työttömyydestä sekä lähiettä ystäväpiirissä, aiheuttivat sen, että lama oli läsnä ja vaikutti heidän elämäänsä.

Laman vaikutukset eivät näkyneet haastateltavien elämässä negatiivisina, vaan haastatteluista kumpusi tyytyväisyys, sitkeys, sinnikkyys ja kiitollisuus, joka on heijastunut hyvänä heidän nykyiseen elämäänsä. Taloudellisen itsenäisyyden pitkittyessä ja vaikeutuessa, vaikeutuu itsenäistymisen prosessi ja aikuisen aseman saavuttaminen hankaloituu (Oinonen 2001, 112). Haastateltavilla ei ollut tällaisia haasteita ja lama ei koskettanut haastateltaviani sellaisella tavalla, jolla se kolhi joitain muita vuoden 1987 syntymäkohorttilaisia.

Tuon esiin seuraavassa kappaleessa keskeisiä eroja aineistoni ja syntymäkohorttitutkimuksen välillä.

THL:n syntymäkohorttitutkimuksessa nousi esiin, että vanhempien koulutuksella on merkittävä yhteys lasten hyvinvointiin. Tutkimus toi esille äidin ja isän koulutustason ja vakaan talouden vaikutuksen nuorten myöhempään kouluttautumiseen ja muuhun hyvinvointiin. (Ristikari ym. 2016, 97, 99.) Vaikka tutkimukseni haastateltavien vanhempien koulutustaso oli yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta matalampi kuin haastateltavien, olivat haastateltavat kouluttautuneet enemmän ja korkeammin kuin vanhempansa. Tosin syntymäkohorttitutkimuksessa viitataan myös koulutuksen tasa-arvoistumiseen yhteiskunnassamme – tämä on ollut omiaan kaventamaan taustoista johtuvia eroja koulumenestyksessä ja kouluttautumisessa (Em. 99).

Kaikilla haastateltavillani ei ollut varmuutta tai selkeää tietoa vanhempiensa koulutustasosta. Yhden haastateltavan molemmilla vanhemmilla oli ylempi korkeakoulututkinto ja yhden haastateltavan äidillä oli alempi korkeakoulututkinto. Suurimmalla osalla haastateltavien vanhemmista oli keskiasteen tutkinto tai ei mitään tutkintoa (Kts.taulukko 4, s. 38). Syntymäkohorttitutkimuksen mukaan kaikkiaan noin joka neljännellä kohortin jäsenellä ainakin toisella vanhemmalla oli korkeakoulututkinto (Ristikari ym. 2016, 89). Haastattelemini vanhemmista kolmella (20 %) oli korkeakoulututkinto. Näiden korkeasti koulutettujen määrä oli siis pienempi verrattuna syntymäkohortin tulokseen. Kohortin äideistä joka kuudennella ja isistä joka neljännellä ei ollut peruskoulun jälkeistä tutkintoa (Em. 89). Minun tutkimuksessani koulutus puuttui kolmella vanhemmalla (20 %); kahdella naisella ja yhdellä miehellä. Syntymäkohorttitutkimuksessa korkeimpaan sosioekonomiseen luokkaan

kuului ammatin perusteella 31,1 % (Ristikari 2016 ym., 89), kun minun tutkimuksessani korkeimpaan sosioekonomiseen luokkaan ammatin perusteella kuului neljä vanhempaa (26,7 %). Noin 10 % syntymäkohortin henkilön äideistä tai isistä kuului ns. ryhmään ”muut”, jossa oli mukana mm. yrittäjiä, kotiäitejä, maanviljelijöitä, eläkeläisiä ja opiskelijoita (em. 89), kun minun tutkimuksessani yksi oli ollut kotiäitinä ja kaksi vanhempaa olivat olleet yrittäjiä koko haastateltavan lapsuuden ja nuoruuden ajan (20 %).

Jokaisella kahdeksalla haastateltavalla oli peruskoulun jälkeinen tutkinto (100 %). Syntymäkohortin miehistä 20,7 % ja 16,1 % naisista olivat ilman peruskoulun jälkeistä tutkintoa. Ylioppilastutkinto oli 26,7 %:lla ikäkohortin naisella ja 27,4 %:lla ikäkohortin miehellä (yht. 54,1 %) (em. 16), kun kahdeksasta haastateltavastani neljällä oli ylioppilastutkinto (50 %). Kuudesta naisesta kahdella (25 %) ja molemmilla haastateltavillani miehillä (100 %) oli ylioppilastutkinto. Kahdella oli toisen asteen tutkintoja, viidellä ammattikorkeakoulututkinto ja yksi haastateltava oli tuplamaisteri.

”Mul kuuluu ihan äärettömän hyvää. Siis nyt on elämässä niinku kaikki mallillaan. Et tavallaan osaa ehkä vielä enemmän arvostaa sitä missä on nyt ja että niinku siinä on monta semmoista tienhaaraa, että mä oisin voinut lähteä tavallaan eri suuntiin”.

Toisena keskeisenä erona oli toimeentulo. Haastateltavani olivat pääsääntöisesti olleet työelämässä opiskelujensa jälkeen. Kukaan haastateltavista ei maininnut, että olisi joutunut hakemaan toimeentulotukea. Tätä asiaa ei haastattelussa kysytty, mutta aineistosta nousi esiin, että työttömyyttä ei haastateltavien keskuudessa ollut. Syntymäkohorttitutkimuksen mukaan toimeentulotukea kohortin naisista oli saanut 30,6 % ja miehistä 28,6 % vuoteen 2012 mennessä. Eniten toimeentulotukea saivat pelkän peruskoulututkinnon varaan jääneet henkilöt. (Ristikari ym. 2016, 21–22.) Haastateltujen kouluttautuminen selittää sen, miksi he eivät joutuneet turvautumaan yhteiskunnan tukeen.

Kolmanneksi tarkastelin kohorttitutkimuksessa tutkittujen muuttomäärien ja muuttokilometrien yhteyttä hyvinvointiin. Syntymäkohorttitutkimuksessa ne, jotka olivat muuttaneet useasti seuranta-aikana 1987–2012, voivat elämässään huonommin kuin ne, jotka olivat muuttaneet harvemmin ennen kahtakymmentäviittä ikävuotta. Mitä useampi muutto, sitä useammin henkilöt saivat toimeentulotukea, heillä esiintyi koulupudokkuutta ja mielenterveysongelmia. Muuttojen määrä oli yhteydessä myös rikoksiin ja lastensuojelun tekemiin sijoituksiin. (em.

84.) Haastateltavani muuttivat hyvin vähän lapsuudessaan ja nuoruudessaan. Muuttojen ja hyvinvointiongelmien välillä on positiivinen lineaarinen yhteys (Ristikari 2016 ym., 84).

”Ehkä niinku yläkoulu- ja lukioikäsenä muistan miettineeni sitä, että kyllä mä niinku haluan täältä jossain kohtaa pois. ja tavallaan ahdisti se, että kun kaikki tuntee toisensa ja oikeesti piirit on pienet. Ain mulle on ollu selvää, että joku Helsinki olis taas ihan liian suuri, ei missään tapauksessa, mutta ehkä jotain Tampere tai Turku...Mutta sitten se vaan meni jossain kohtaa, että mä olin lukiossa, sit kävin intin, sit tuli se opiskelupaikka täältä. Sitten tavallaan ajautui sinne työelämään ja ei ole ollut semmosta luontevaa hetkeä lähteä täältä”.

Vähäisen liikkuvuuden lisäksi pysyvyyttä haastateltujen elämään toivat heidän vanhempien pitkät ja säilyneet parisuhteet. Yhden haastateltavan vanhemmat olivat eronneet, yhden äiti oli ollut yksinhuoltaja ja yhden äiti oli kuollut. Viidellä haastatellusta oli lapsi tai lapsia, ja yksi haastateltava odotti perheelleen ensimmäistä lastaan. Kahta haastateltavaa lukuun ottamatta haastateltavilla oli biologisia sisarusia yhdestä neljään. Näillä kahdella, joilla ei ollut biologisia sisarusia, oli puolisisarusia.

”Se on kyllä tosi tärkeätä, että on semmoinen vahva, luja sisarussuhde itsellä. Koen, että se on niinku yks mun mielenterveyttä tukeva asia ja yksi parhaimmista ystäväistä on mun isosisko”.

”On kamalaa, kun huomaa itsestään, että ei viitsi mää oon niin porilainen. Ehkä mä oon sellainen...turvallisushakuinen. Mä haluan, että mun vanhemmilla on mahdollisimman hyvä olla, niin mä en kestä, että mä revin itseni tosi kauaksi ja sitten ne on yksinään täällä”.

Kaikille laman lapsille ei kuitenkaan kuulu hyvää. Lama sai Suomessa aikaan henkistä inflaatiota ja se aiheutti myös paljon syvää toivottomuutta. Haastateltujen lausunnoissa tällaista toivottomuutta ei esiintynyt. Toiveikkuus ja usko tulevaisuuteen nousi esiin jokaisen haastatellun puheenvuorossa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella, millaisia muistoja ja kokemuksia vuonna 1987 syntyneillä satakuntalaisilla on lapsuudestaan laman aikana ja onko lama vaikuttanut heidän

elämäkulkua. Lisäksi tavoitteenani oli tarkastella haastateltavien lapsuudenperheen rahankäyttöä ja heidän omaa suhtautumistaan rahaan nuorena aikuisena.

Tutkimuksessani tarkastelin elämäkulkua iän ja erilaisten virstanpylväiden kautta. Elämäkulkua on luokiteltu normatiivisesti iän jaksottamiin vaikutuksiin ja tämä iän mukainen luokittelu on mahdollisesti keskeisin nyky-yhteiskunnassa. Normatiiviset historian jaksottamat vaikutukset heijastuvat myös elämäkalkuun. (Antikainen 1998, 112.) Lama oli tällainen historian jaksottama tekijä, joka vaikutti haastateltavien ja syntymäkohortin lapsuudenperheiden varallisuuteen ja rahankäyttöön.

Elderin (kts. s. 29) neljä elämäkalkuun vaikuttavaa periaatetta, jotka ovat historiallisuuden, elämän ajoituksen, eri yksilöiden elämään kietoutuneisuuden ja toimijuuden periaatteet, tunnistaa myös minun aineistossani. Kuten yllä viittasin, historiallinen periaate toteutuu lama-ajan merkityksessä. Elämän ajoituksen periaatteessa kullekin tapahtumalle on oma aikansa. Jos tapahtuma on ikänormitettu, sen väärästä ajoituksesta koituu yksilölle usein vaikeuksia. Yksilöiden elämään kietoutuneisuudesta kertoo sen, että ihminen tarvitsee yhteyden perheeseen, omaisiin, ystäviin ja työtovereihin. Näin myös useimmat elämäntapahtumat saavat merkityksensä. Ja viimeiseksi toimijuuden periaate määrittelee, että huolimatta siitä, että yhteiskunta saattaa vaikuttaa tapaamme toimia tai ajatella, se ei kuitenkaan sanele meidän valintojamme. Tämä periaate auttaa ymmärtämään sitä, että yksilöllisten elämäkalkujen välillä voi olla suuriakin variaatioita. (Marin 2008, 36–37.)

Kahdeksan satakuntalaisen muistot ja kokemukset, ja niiden tuottama aineisto oli mittakaavaltaan hyvin pienimuotoinen vertailtaessa sitä kansalliseen syntymäkohorttitutkimukseen vuonna 1987 syntyneistä, jossa dataa oli kerätty yli 60 000 henkilöltä. Tätä syntymäkohorttitutkimusta kohtaan tuntema kiinnostukseni oli syynä siihen, että halusin tutkia juuri tuona samana vuonna syntyneiden satakuntalaisten muistoja ja kokemuksia lama-ajasta ja sen vaikutuksista elämäkalkuun. Pienellä aineistolla tehty laadullinen tutkimus edesauttoi saamaan tietoa tämän ikäryhmän subjektiivisista kokemuksista paremmin kuin laaja kyselytutkimus. Lisäksi tutkimuksen kohderyhmän valikoituminen perustui henkilökohtaiseen kiinnostukseen omaa kotimaakuntaa kohtaan.

Elämäkalkua määrittelee paljolti erilaiset tapahtumat ihmisen elämän eri ikävaiheissa. Koska tarkastelin laman vaikutuksia yksilöiden tasolla, olen tutkinut ilmiötä heidän perheensä, läheisten ja ystävien, kodin, koulun, vapaa-ajan, harrastusten ja rahankäytön lähtökohdista käsin. Erityisesti säästämiseen ja kuluttamiseen liittyvät teemat nousivat aineistossa

merkittävään rooliin. Olin myös kiinnostunut kuulemaan, mitä haastateltavilleni kuuluu tänä päivänä ja onko lama vaikuttanut heidän rahankäyttöön nuorena aikuisena.

Lamaan liittyvään kirjallisuuteen ja media-aineistoon tutustuttaessa, saattaa syntyä assosiaatio pelkästään laman kielteisistä vaikutuksista. 1990-luvun lama on synnyttänyt historiaan paljon sellaisia yleistyksiä, joita aineistostani nousevat kokemukset ovat kumonnet. Vuonna 1987 syntyneelle satakuntalaiselle lapselle lama-aika ei ollut vain niukkuutta ja pahoinvointia, kuten lama-aikaan liittyvissä keskusteluissa usein viitataan, vaan monessa suhteessa haastateltavani elivät antoisaa ja rikasta lapsuuselämää.

Kieltämättä lama heikensi hyvinvointia niin yhteiskunnallisesti, yhteisöllisesti kuin yksilöllisesti. Laman aikana valtio velkaantui ja tähän reagoitiin leikkaamalla julkisia palveluja ja tulonsiirtoja. Tuloerot Suomessa kasvoivat nopeammin kuin muissa kehittyneissä maissa. (Taimio 2015, 6.) On selvää, että palvelujen karsiminen kosketti monia suomalaisia perheitä. Julkisten palvelujen leikkaukset tekivät monesta suomalaisesta hauraan ja riippuvaisen yhteiskunnan tuesta. Syntymäkohorttitutkimuksenkin mukaan Suomessa esiintyi sangen paljon pahoinvointia vuonna 1987 syntyneiden joukossa. Haastateltavieni joukossa ei ollut niitä kohorttilaisia, joilla hyvinvointia olisi heikentänyt esimerkiksi koulupudokkuus tai työttömyys. Toki kokemuksia lamasta ja sen vaikuttavuudesta löytyi jokaiselta haastateltavalta, mutta kenenkään elämässä ei ollut esiintynyt sellaisia vahingollisia tekijöitä, jotka olisivat olleet esteenä peruskoulun loppuunsaattamisessa tai työpaikan saannissa.

Tutkimukseni perusteella voi tehdä joitain yleistyksiä. Haastateltavieni elämänkululla on yhteisiä piirteitä, kuten tulen seuraavassa osoittamaan. Tässä on samankaltaisuutta Eriksonin kehitysteoriaan, joka tukee ajatusta, että ihmisten elämänkululla on tietyt yhteiset piirteet (Marin 2008, 32).

Lama on vaikuttanut haastateltavien elämään samansuuntaisesti. Tulokset osoittavat, että lapsuuttaan lama-ajan Suomessa ja Satakunnassa eläneet muistavat laman vaikuttaneen heidän elämäänsä, mutta lievästi. Samansuuntaisuutta ja yhteisiä piirteitä löytyy lapsuudenperheissä ja lähipiirissä koetuista työttömyysjaksoista ja myöhemmällä iällä omaksutuista rahankäyttötavoista.

Lama vaikutti jollakin tapaa jokaisen haastateltavan elämään heidän lapsuudessaan. Se ei kuitenkaan vaikuttanut siinä määrin, että se olisi aiheuttanut merkittäviä heikennyksiä haastateltavien tai heidän perheidensä hyvinvointiin tai toimeentuloon. Vaikka kuudessa haastateltavan perheessä oli kokemusta työttömyydestä tai työn vähenemiseen liittyvistä

ilmiöistä, ei se aiheuttanut näissä perheissä sellaista hyvinvoinnin laskua, joka olisi ollut haastateltaville pärjäämisen esteenä nuorena aikuisena.

Jokaisella haastateltavalla oli muisto turvallisesta elinpiiristä. Oma elinpiiri- ja ympäristö tarjosivat puitteet ja kehyksen yhteisöllisyydelle. Kaikilla oli mahdollisuus harrastaa ja siihen kannustettiin. Kaikkea sai harrastaa, vaikka kaksi haastateltavaa totesikin, että kalliita harrastuksia, kuten ratsastamista, eivät vanhemmat kustantaneet. Myös 'Lapset ja lama' - tutkimuksen mukaan lasten harrastusmenoihin puuttuminen oli perheissä viimeisimpiä säästökohteita (Salmi ym. 1996, 25–26).

Haastateltavat olivat muuttaneet lapsuudessaan suhteellisen vähän ja he olivat käyneet pääsääntöisesti samaa ala- ja yläkoulua koko peruskoulunsa ajan. Ankkuroituminen ja kiinnittyminen omaan elinpiiriin onkin tärkeä suojaava tekijä, joka luo lapselle turvaa ja luottamusta (ks. s. 48, 53). Lisäksi sosiaalisten suhteiden rakentaminen ja ylläpitäminen onnistuvat paremmin, kun asuinalue ja koulu pysyvät samana.

Koulusta nousi sekä positiivisia että negatiivisia muistoja. Positiiviset muistot liittyivät kouluviihtyvyyteen. Pääsääntöisesti haastateltavat viihtyivät koulussa. Haastateltavilla ei ollut muistikuvaa, että lamasta olisi puhuttu alakoulussa, mutta yläkoulussa ja lukiossa lamasta keskusteltiin. Negatiiviset muistot koulusta liittyivät kiusaamiseen. Kiusaaminen oli kohdistunut joko haastateltavaan tai luokkatoveriin. Suurin osa haastateltavista kävi koko peruskoulun korkeintaan kahdessa tai kolmessa eri koulussa.

Erityisen suojaava tekijä, joka nousi esiin niin omassa tutkimuksessani kuin syntymäkohorttitutkimuksessakin, on koulutus. Se liittyy tiiviisti henkilön terveyteen ja hyvinvointiin, sekä aikuisuudessa toimeentuloon (Paananen ym. 2012, 12). Jokainen haastateltava oli elänyt päämäärätietoisesti hakeutuen opintoihin ja saattanut ne loppuun. Vuoden 2012 loppuun mennessä, kun kohortin jäsenet olivat täyttäneet 25 vuotta, hieman yli 40 % miehistä ja noin 30 % naisista oli suorittanut keskiasteen tai alemman korkea-asteen koulutuksen. Ylemmän korkeakoulututkinnon oli kohorttilaisista suorittanut 5,3 % naisista ja 2,0 % miehistä. (Ristikari ym. 2016, 16.) Haastateltavistani kuudella oli alemman korkea-asteen koulutus, yhdellä kaksi keskiasteen koulutusta ja yhdellä oli kaksi ylempää korkeakoulututkintoa. Sijoittuminen koulutuksen jälkeen työelämään on tuonut taloudellista turvaa, suojaa ja hyvinvointia haastateltaville. Jokainen haastateltava oli käynyt jo teini-ikäisenä kesätöissä.

Laman vaikutuksista haastateltavien lapsuudenperheissä löytyy yhtäläisyyksiä. Kuten aiemmin totesin, työttömyys ja töiden väheneminen kosketti kahdeksasta haastateltavasta kuuden perhettä. Vuosien 1990–2000 aikana työttömyys Satakunnassa kasvoi 10,8 prosentista 16,1 prosenttiin (Sotkanet 2022). Haastateltavien isät olivat pääsääntöisesti työelämässä lukuun ottamatta kahta isää, joilla oli joitain työttömyysjaksoja. Yhdellä ei ollut mainintaa isästään. Haastateltavien äideistä taas kuudella oli kokemusta työttömyydestä ja kotiäitiydestä. Työttömyyttä esiintyi haastateltavien ollessa alle kouluikäisiä ja alakouluikäisiä. Kahden haastateltavan äidit, joilla ei ollut työttömyysjaksoja, olivat molemmat kunnalla töissä.

Syntymäkohortin jäsenistä 38 prosentilla oli vanhempi, joka oli vuosina 1987–2008 saanut toimeentulotukea (Ristikari ym. 2016, 88). Kukaan haastateltavista ei kertonut, että vanhemmat olisivat saaneet toimeentulotukea. En tätä tosin suoraan haastateltavilta kysynytäkään.

Haastateltavilla oli sukulaisia ja ystäväperheistä, jotka joutuivat laman vuoksi työttömiksi tai tekivät konkurssin. Muistikuvat luokkatoverien tai naapuruston lasten kulahtaneemmista vaatteista tai siitä, että ystävän äiti tai isä oli päivisin kotona, liittyivät lähinnä yleiseen taloustilanteeseen, josta haastateltavat eivät osannut sanoa, oliko syynä lama tai jokin muu syy.

Lapsuudenkodissa opittu säästäväisyys ja maltillinen kulutuskulttuuri, olivat olleet omiaan synnyttämään haastatelluille järkevän suhtautumisen rahankäyttöön ja kuluttamiseen heidän ollessa nuoria aikuisia. Vanhemmilta omaksutaankin käytösmalleja, jotka ohjaavat lasta käyttäytymään tietyllä tavalla (Jalovaara 2014, 150). Yhtä lailla kuin muutkin käytösmallit, niin myös taloudenpitoon liittyvät käytösmallit voivat periytyä vanhemmalta lapselle. Vanhempien säästämisestä huolimatta kukaan haastateltavista ei kokenut jääneensä mistään paitsi. Ainoat huomautukset liittyivät aiemmin mainittuun ratsastusharrastukseen. Kukaan ei myöskään kertonut kokevansa olevan eriarvoisessa asemassa, vaikka rahaa ei ollut lapsuudenperheessä liiaksi. Haastateltavien muistoissa muidenkin samanikäisten lasten tilanne oli vähän samanlainen kuin itsellä.

Haastateltavien lapsuudenperheessä säästettiin pääsääntöisesti elämiseen. Myös matkustamiseen liittyvät muistelot olivat samankaltaisia lukuun ottamatta yhtä haastateltavaa. Seitsemästä perheestä kahdeksassa matkustaminen oli hyvin vähäistä ja se keskittyi kotimaahan tai risteilyihin. Tämän yhden haastateltavan perheen matkustamiseen liittyvät syyt olivat mitä suuremmalla todennäköisyydellä varallisuudessa. Molemmat hänen vanhempansa olivat korkeasti koulutettuja ja olivat sijoittuneet merkittäviin asemiin työelämässä.

Matkustamiseen liittyviä kokemuksia tutkittaessa, voisivat tulokset kahden kohortin välillä olla erilaisia. Tässä tutkimuksessani useasti viittaamani kohorttitutkimuksen lisäksi on Suomessa tehty kohorttitutkimus myös vuonna 1997 syntyneistä suomalaisista. Väittäisin, että näiden nuorempien -97 syntyneiden ja kymmenen vuotta vanhempien -87 syntyneiden perheiden varallisuuteen ja kuluttamiseen liittyen löytyisi paljonkin eroavaisuutta. Uskon, että nuorempi kohortti on päässyt paljon aktiivisemmin matkustamaan lapsuudessaan. Varallisuuden kasvun lisäksi syynä saattavat olla myös halpalentoyhtiöiden tarjoamat edulliset lennot, joista ensimmäinen syntymäkohortti ei päässyt vielä lapsuudessaan nauttimaan.

Kotona ei puhuttu lamasta, mutta rahan riittävyydestä murehdittiin. Tämä on saattanut vaikuttaa heidän suhtautumiseensa rahaan aikuisuudessa. Lapsuudenperheessä noudatettu säästäväisyys ja nuukuus toimivat monen haastateltavan taloudenpidon ohjenuorana, vaikka kulutusjuhla-aikojakin olivat haastateltavat viettäneet. Lapsuudenperheissä säästäminen ”pahan päivän varalle” on muovannut haastateltavista suhteellisen järkeviä rahankäyttäjiä.

Aineistosta nousi monia suojaavia tekijöitä, jotka olivat tehneet haastateltavien elämästä hyvää. Monen haastatellun puheenvuoroissa nousi esiin arvostus omia vanhempia kohtaan ja kiitollisuus siitä, että on saanut elää turvallista lapsuutta. Lapsuuden merkitys ihmisen myöhemmälle elämälle onkin huomattava. Aineistoni tukee jo hyvin tutuksi tullutta lausahdusta: ”Hyvinvoinnin perusta luodaan lapsuudessa”. Hyvät ja läheiset suhteet vanhempiin, isovanhempiin, sisaruksiin, sukulaisiin ja ystäviin toimivat tärkeinä puskureina ja elämää suojaavina tekijöinä. Elämäntapahtumien liittyvää tärkeää sosialisatiota syntyi perheessä ja muiden läheisten ihmisten parissa.

Haastateltavilla oli ollut erilaisia elämäntapahtumia, jotka ovat muovanneet heidän elämäntapahtumiaan. Elämäntapahtumat voivat ilmiönä olla sekä sosiaalisia että psykologisia. Lama oli yhteiskunnallisena tapahtumana tai ilmiönä sosiaalinen ja sen kokeminen on voinut muuttaa yksilön kokemismailmaa. (Marin 2008, 34.) Vaikka haastateltavien lapsuudessa elettiin lama-aikaa, joka kosketti koko ikäluokkaa, se ei kuitenkaan vaikuttanut kaikkiin samalla tavoin. Yhteiskunnalliset tekijät vaikuttavat vahvasti yksilön elämäntapahtumien ja kehitykseen, mutta toisaalta yksilön tekemät valinnat ja niistä seuranneet tilanteet muovaavat myös elämäntapahtumia. (Vilkko 2001, 74–75.)

Vaikka yhteiskunnassa elettiin taloudellisen epävarmuuden aikoja haastateltavien lapsuusaikoina, luottamus tulevaisuuteen oli vahva. Tämä myönteinen asenne ja yleinen havainto haastateltavista kertovat suhteellisen hyvästä mielenterveydestä. Luvussa 3 viitta-

seurantatutkimukseen tamperelaisista, jossa myös tulokset osoittivat, että yksilön omat ja ympäristöön liittyvät voimavarat, kuten läheiset ihmissuhteet ja hyvät välit omiin vanhempiin, suojaavat myöhemmältä masennukselta (Mustonen ym. 2013, 71). Mielenterveyden tila syntymäkohortin jäsenillä ei ollut kuitenkaan kovin hyvä. Melkein joka kolmas oli 25 vuoden ikään mennessä saanut lääkitystä mielenterveysongelmiinsa tai saanut psykiatrista erikoissairaanhoidon. Satakunnassa 26,1 % syntymäkohortista kävi joko psykiatrian erikoissairaanhoidon tarjoamissa poliklinikka- tai osastohoidoissa sekä käytti psyykenlääkkeitä. (Ristikari ym. 2016, 11, 68.)

Onnellinen lapsuus heijastuu pitkälle ihmisen tulevaisuuteen. Lapset ja nuoret, joiden elämää ovat leimanneet erityisen haavoittuvat ja haastavat perheolosuhteet ja tarpeet lastensuojelullisille toimille, ovat syntymäkohorttitutkimuksen mukaan kokeneet suurinta eriarvoisuutta. Syntymäkohorttitutkimus osoitti, että lasten ja nuorten hyvinvointi lähtee perheiden hyvinvoinnista, mutta myös muiden kasvuympäristöjen, kuten koulun ja harrastusten merkitys on suuri. (Ristikari ym. 2016, 1–2.) Turvallisella ja rakastavalla vanhemmuudella on iso merkitys. Tutkimukset osoittavat myös sen, että niillä lapsilla, joilla ei ole turvallista sidettä vanhempiinsa, on suurempi riski kehittää päihdeongelmia ja kokea huonoja ihmissuhteita (Larkin 2013, 47).

Mahdollinen syy haastateltavien pärjäämiseen piilee siinä, että he ovat asuneet kodeissa, joissa on ollut läsnä hyviä, turvallisia ja luotettavia aikuisia. Heistä suurin osa oli muuttanut lapsuudessaan hyvin vähän, ja jokainen oli suorittanut tutkinnon tai tutkintoja peruskoulun jälkeen. Heillä on ollut ystäviä sekä vapaa-ajalla että kouluissa. He ovat kaikki harrastaneet ja heidän perheissään on ollut ns. talkoohenki rahankäyttöön liittyvissä asioissa.

Syntymäkohorttitutkimuksessa havaittiin, että hyvinvointia vaaransi lukuisat muutot ja pelkkä perusasteen tutkinnon suorittaminen. Vuoden 2012 loppuun mennessä, kun kohortti oli saavuttanut 25 vuoden iän, 13,7 % oli vaille peruskoulun jälkeistä tutkintoa ja toimeentulotukea oli saanut 30,1 % kohortista. (Ristikari ym. 2016, 5, 13.) Nämä kaksi tekijää eivät esiintyneet haastateltavien elämässä. Syntymäkohorttitutkimuksessa nousi esille myös, että ne ikäluokan lapset, jotka olivat olleet sijoitettuna kodin ulkopuolelle, joutuivat nostamaan toimeentulotukea ja käyttämään enemmän psyykenlääkkeitä ja psykiatristia osastojaksoja. Nämä kohortin jäsenet olivat myös kouluttamattomampia ja alttiimpia päätyämään käyttämään päihteitä. (Em. 102.) Kodin ulkopuolelle sijoitetuilla lapsilla on myös muita suppeammat sosiaaliset verkostot, jolloin läheisiltä saatava rahallinen tukikin voi olla vähäisempää. Vuoden 2016

Nuorisobarometriaan vastanneista kotoa pois muuttaneista nuorista aikuisista peräti 58 % kertoi saaneensa taloudellista tukea vanhemmiltaan viimeksi kuluneen kuukauden aikana. (Ristikari 2016 ym., 57.) Haastateltavat olivat asuneet omien vanhempiensa kanssa. Heistä kukaan ei haastattelussa maininnut, että olisi ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Tätä asiaa ei haastattelussa kysytty, mutta lapsuudesta puhuttaessa se ei tullut ilmi kenenkään muistelussa.

Erityinen painoarvo ja vaikutus ihmisen elämänsäkuun näyttää olevan ihmisen mielenterveydellä. Sitä tukee ja uhkaa erilaiset tekijät ihmisen elämässä. Mielenterveyshäiriöt saavat alkunsa erilaisista tapahtumista ja ne voivat aiheuttaa heikkoa sosiaalista toimintakykyä. Heikko sosiaalinen toimintakyky taas johtaa syrjäytymiseen. Tämä on sekä inhimillinen tragedia että taloudellinen menetys. Niin yksilölle kuin yhteiskunnalle. (Kajanoja 2005, 240.) Pahan olon purkaminen ja sen vähentäminen onkin kansantaloudellisesti järkevää. Onneksi tabu mielen sairastumisesta on väistymässä ja ihmiset osaavat hakeutua hoitoon herkemmin. Myös monessa suhteessa kysyntä esimerkiksi mielenterveyspalvelujen suhteen on lisännyt tarjontaa. Myös lasten ja nuorten osalta on opittu havaitsemaan tarpeita, joita tämä väestön osa tarvitsee, erityisesti mielenterveyden, mutta myös koulutuksen, kasvatuksen kuin ohjauksen suhteen. Vanhemmuuden tukeminen ja perheorientoiva työtapa tulisi ottaa jatkossa vieläkin korostuneempaan rooliin yhteiskunnassamme. Yhteiskunnan antama tuki vanhemmille ja turvallisen lapsuuden edellytyksistä huolehtiminen ovat tärkeitä palvelumuotoja, jolla voidaan ehkäistä lasten ja nuorten mielenterveysongelmia. Meillä Suomessa on onneksi moni asia hyvin ja ihmisten hyvinvointiin halutaan panostaa. Suomen perustuslaissa kuvataan jokaiselle perustoimeentulon turvaa, kun ihminen jää esimerkiksi työttömäksi tai sairastuu. Jos joku ei pysty hankkimaan itselleen ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on hänellä oikeus toimeentuloon ja huolenpitoon. (Honkanen 2015, 190.)

Jatkaisin tämän teeman tutkimista niin, että tekisin laajemman muistitietotutkimuksen satakuntalaisille lama-ajalla lapsuuttaan eläneille henkilöille. Jatkotutkimuksen kohderyhmä ei olisi sidottu tiettyyn ikävuoteen, kuten tässä minun pro gradu -tutkielmassani. Toteuttaisin tutkimuksen kyselytutkimuksella ja kirjoituspyynnöllä. Minusta tämä on nyt erityisen tärkeää, koska elämme juuri tällä hetkellä globaalisesti fataalista aikaa, jota sävyttää myös väkevä taloudellinen kriisi. Tämän taloudellisen kriisin vaikutukset ulottuvat jokaisen yksilön elämään erilaisina hinnankorotuksina ja jotkut ovat valitettavasti tulleet lomautetuksi tai irtisanotuksi töistään. Ehkä liiankin yksinkertaista on ajatella, että talouskasvu enteilee hyvinvoinnin kasvua,

mutta monet asiat elämässä sujuvat mutkattomammin, kun ihmisellä on riittävä määrä rahaa käytettävissä elämiseen ja viihtymiseen. Yhtä lailla, kuten tässä pro gradu -tutkielmassani, myös jatkotutkimuksessa minua kiinnostaa kotitalouksien kuluttamiseen ja säästämiseen liittyvät teemat. Kotitalouksien näkökulmasta kulutuksen kasvu kertoo elintason ja hyvinvoinnin paranemisesta. Kulutus on vaihtunut kertakulutustavaroiden kulutuksesta palveluiden kulutukseen. Ihmiset kuluttavat enemmän rahaa mm. viihdykkeisiin, kuten ravintolassa syömiseen ja vapaa-ajan viettoon. (Raijas 2014, 477.) Tämän trendin huomaa mm. ystävä- ja tuttavapiirissä. Ihmiset kuluttavat rahojaan elämyksiin ja palveluihin, joilla he tavoittelevat parempaa hyvinvointia itselleen ja läheisilleen. Olisi kiehtovaa tutkia rahankäyttökulttuurin kehittymistä lama-ajoista tähän päivään. Vaikuttavatko lama-ajan lapsuuden säästöopit laajemmaltikin satakuntalaisten naisten ja miesten rahankäyttöön, ja miten tämän päivän inflaatio ja hintojen nousu tulevat vaikuttamaan yksilöiden ja perheiden taloudenpitoon. Lisäksi voisi tarkastella nykypäivän ekologis-eettishenkisen arvomaailman vaikutuksia yksilöiden kulutukseen ja peilata niitä lama-ajan lapsuudessa olosuhteiden pakosta opittuihin kulutuskäytäntöihin.

Toiseksi olisi mielenkiintoista jatkaa tutkimusta niin, että toteuttaisin vastaavanlaisen tutkimuksen vuonna 1997 syntyneille satakuntalaisille, koska Suomessa on tehty toinenkin syntymäkohorttitutkimus; vuonna 1997 syntyneistä. Tämä nuorempi ikäryhmä on elänyt hieman erilaisessa Satakunnassa ja Suomessa, ja olisi mielenkiintoista kerätä tämän nuoremman polven muisteluja lapsuudesta ja lapsuudenperheen rahankäyttöön liittyvistä tavoista. Väittäisin, että tämä nuorempi kohorttiryhmä on päässyt nauttimaan mm. materialismista ja matkustamisesta paljon enemmän mitä tutkimani ikäryhmä. Suurin osa vuonna 1997 syntyneiden vanhemmista on syntynyt 1970-luvulla ja olleet 1990-luvun laman aikaan nuoria tai nuoria aikuisia. Minkälainen rahankäyttökulttuuri on periytynyt näille vuonna 1997 syntyneille henkilöille heidän vanhemmiltaan?

Mielenkiintoni vuoden 1997 syntymäkohorttitutkimukseen on henkilökohtainen. Vuonna 1997 syntynyt esikoistyttäreni ja minä olemme osa toista kansallista syntymäkohorttitutkimusta. Henkilökohtaisen intressin lisäksi olen kiinnostunut siitä, miten esimerkiksi kouluttautuminen, työllistyminen, erilaisten sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestäminen ja niiden saatavuus, on kehittynyt Satakunnassa näine viimeisten vuosikymmenten aikana.

Elämässään ihminen miettii, miksi on sellainen kuin on. Miten erilaiset tapahtumat ja valinnat ovat vaikuttaneet siihen, miten elämä on edennyt ja miten nämä tekijät ovat muovanneet ihmistä itseään. Myös kriisin keskellä ihminen tukeutuu turvalliseen ja tuttuun. Erilaiset ihmisen perusturvallisuutta koettelevat ja heikentävät tapahtumat saavat suurimman osan meistä tukeutumaan läheisiin. Ehkä juuri tällainen solidaarisuus ja sydämellisyys nousee hädän keskellä herkemmin esiin meissä ihmisissä kuin stabiilissa elämäntilanteessa. Laman esiintymisen demokraattisuus Suomessa ei ollut tasavertaista, mutta ei myöskään eriarvoistavaa. Se kosketti jokaisen suomalaisen elämää jollakin tavalla; käytännössä, ajatuksissa, asenteissa ja totumuksissa. Kuten muutkin tragediat keskuudessamme.

Tätä tutkimusta kirjoittaessani, ihmiset ovat eläneet viruspandemian keskellä ja tänä talvena 2022 väki on murheellisena seurannut sotaa Ukrainassa. Nämä tragediat ovat koskettaneet myös meitä satakuntalaisia ja suomalaisia. Huoli läheisten ja omasta terveydestä, hintojen noususta, lämmityksen, ruuan ja toimeentulon riittävydestä, ovat saaneet meidät pohtimaan, onko tämänhetkinen tilanne vähän samanlainen mitä 1990-luvun laman aikaan oli.

Muistot ja kokemukset lapsuudesta ja nuoruudesta ovat tärkeitä tekijöitä nuoren aikuisen hyvinvoinnissa. Myönteisten ja turvallisten kokemusten olemassaoloa ei voi vähätellä. Vaikka taloudellisten resurssien puute nousee usein tutkimusjulkaisuissa ja puheenvuoroissa hyvinvointia heikentäväksi tekijäksi, ihmisen elämässä syntyy onnellisuutta ja hyvinvointia kuitenkin hyvin yksinkertaisista asioista.

”On mulla vielä yks semmoinen lapsuusmuisto, kun asuttiin Viikkarissa. Meillä oli äidin kanssa semmoiset korvalappustereot ja sitten me saatettiin rentoutua silleen päivällä, että hän makasi sängyllä ja minä jossain säkkituolissa ja kuunneltiin mm. Dingon kappaleita ja mitä sitten olikin äänitetty niihin C-kasetteihin. Että tavallaan se oli tosi onnellista aikaa. Että se vaan osoittaa, että se raha ei ole aina se, mikä takaa sitä onnellisuutta, että kyllä niitä onnellisia hetkiä voi olla ilmankin”.

LÄHTEET

Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa (2013) Johdanto: Aikuistumisen ehdot 2000-luvun yhteiskunnassa, teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 7–32.

Alanen, Leena (2008) Polvesta polveen. Sukupolvi sosiologisena käsitteenä ja tutkimuskohteena, teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 97–115.

Alastalo, Marja (2005) Tutkimushaastattelun historia yhteiskuntatieteissä, teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino, 57–77.

Antikainen, Ari (1998) Kasvatus, elämäntilanne ja yhteiskunta. Porvoo: WSOY

Blom, Raimo (1999) Lama ja henkinen ilmapiiri. Muutosten syklisyys ja tulevaisuusorientaatiot, teoksessa Raimo Blom (toim.) Mikä Suomessa muuttui. Sosiologinen kuva 1990-luvusta. Tampere: Gaudeamus, 192–211.

Blomberg, Helena & Hannikainen, Matti & Kettunen, Pauli (2002) Lamafatalismin historiallinen ja vertaileva kritiikki, teoksessa Helena Blomberg, Matti Hannikainen & Pauli Kettunen (toim.) Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin. Turku: Grafia Oy, 7–13.

Duodecim terveyskirjasto (2016) <https://www.terveyskirjasto.fi/ltt01668> viitattu 28.12.2021.

Eskola, Jari & Suoranta, Jari (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.

Eskola, Jari & Suoranta, Jari (2001) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.

Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla-Maija (2006) Muistitieto ja tutkimus, teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–24.

Fingerroos & Haanpää (2006) Muistitietokysymyksen ydinkysymyksiä, teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 25–48.

Gilleard, Chris & Higgs, Paul (2016) Connecting life span development with the sociology of the life course: a new direction. *Sociology* 2016, Vol. 50(2) 301–315. London: SAGE Publications.

Hentunen, Marjo (2017) Puhu rahasta. *Lapsemme*, 04/2017. <https://www.mll.fi/lapsemme-lehti/puhu-rahasta/> viitattu 19.3.2022.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (1997) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Honkanen, Pertti (2015) Perusturvan kehityssuuntia 2010-luvulla, raportissa Heikki Taimio (toim.) Hyvinvointivaltio 2010-luvulla – mitä kello on lyönyt? Raportteja 30. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos. https://www.jhl.fi/wp-content/uploads/legacy/hyvinvointivaltio_2010-luvulla.pdf viitattu 14.12.2021.

Houtsonen, Jarmo & Kauppila, Juha & Komonen, Katja (2000) Koulutus, elämäntilanteita ja identiteettiä. Kasvatustieteellisiä avauksia suomalaisten oppimiseen. Sosiologian tutkimuksia, Joensuun yliopisto, sosiologian laitoksen julkaisuja N:o 3. Joensuu: Joensuu University Press.

Huttunen, Kaisa & Autio, Minna & Strand, Teija (2010) Sukupolvien kamppailu kulutuksen ihanteista, teoksessa Anu-Hanna Anttila & Kristiina Kuussaari & Tiina Puhakka (toim.) Ohipuhuttu nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja. Helsinki: Yliopistopaino, 105–118.

Hämäläinen, Ulla & Tuomala, Juha (2013) Faktaa nuorisotyöttömyydestä. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. <https://vatt.fi/-/faktaa-tyottomyydesta> viitattu 31.12.2021.

Hämäläinen, Ulla & Kangas, Olli (2010) Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tarkastelua, teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: KELA, 7–27.

Ilmarinen, Juhani (2001) Työikäiset ja elämäntilanteet, teoksessa Eino Heikkinen & Jussi Tuomi (toim.) Suomalainen elämäntilanteet. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 173–193.

Isola, Anna-Maria (2009) Miten köyhä pärjää? Lapsiperheiden ja yksinelävien kokemuksia köyhyydestä, teoksessa Heikki Taimio (toim.) Kurssin muutos: kestäväan kasvuun ja hyvinvointiin. Helsinki: Työväen Sivistysliitto, 211–227.

Isola, Anna-Maria & Suominen, Esa (2016) Suomalainen köyhyys. Helsinki: Into Kustannus.

Jalovaara, Marika (2014) Perheet ja perhedynamiikka, teoksessa Jani Erola & Pekka Räsänen (toim.) Johdatus sosiologian perusteisiin. Helsinki: Gaudeamus, 150–167.

Johnsson, Karoliina (2021) Lapsuuteni lama: Pääkaupunkiseudun lasten ja nuorten kokemuksia 1990-luvun lamasta. Pro gradu -tutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta. Yhteiskunnallisen muutoksen maisteriohjelma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Jokinen, Arja (2014) Kokemusnäkökulma. Teoksessa Kirsi Günther & Kirsi Hasanen (toim.) (2014) Laadullinen tutkimus. Moodleverkkokirja, 14.1.2022.

Järventie, Irmeli (2001) Eriarvoisen lapsuuden muotokuvia, teoksessa Irmeli Järventie & Hannele Sauli (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY, 83–124.

Järventie, Irmeli (2006) Teorioiden ja metodien lapset: oikean ja väärän tuloksen dilemma tutkimuksessa, teoksessa Irmeli Järventie & Miia Lähde & Juulia Paavonen (toim.) Lapsuus ja kasvu ympäristöt – tutkimuksen kuvia. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus, 15–40.

Kajander-Ruuth, Sanna (2021) Laman lapset. Mitä meille tapahtui? Helsinki: Kustantamo S&S.

Järventie, Irmeli (2001) Lapset muutosten maailmassa, teoksessa Sirpa Sulku & Juha Aromaa (toim.) Kohtaamispaikkana lapsuus. Vuoropuhelua lapsen maailmasta. Helsinki: Edita, 36–43.

Kajanoja, Jouko (2005) Hyvä lapsuus – avain menestyvään kansantalouteen?, teoksessa Pentti Takala (toim.) Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin? Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 234–247.

Kalakoski, Virpi (2014) Miksi muisti pettää? Muistin rajoitukset kognitiivisen psykologian näkökulmasta, teoksessa Jani Hakkarainen, Mirja Hartimo & Jaana Virta (toim.) Muisti. Acta Philosophica Tampereensia. Tampere: Suomen Yliopistopaino, 15–29.

Kananen, Jorma (2017) Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 234. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kangas, Olli (2003) Laman varjo ja nousun huuma. Suomalainen yhteiskunta 1990-luvun lopulla, teoksessa Olli Kangas (toim.) Laman varjo ja nousun huuma. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 72. Helsinki: Edita Prima Oy, 13–21.

Keurulainen, Marita (1998) Elämää perheinä 1990-luvun Suomessa: kulttuuritaustaltaan erilaisten perheiden rakentuminen ja elämänhallinta taloudeltaan taantuneessa, mutta avautuvassa ja kansainvälistyvässä Suomessa. Tampere: Tampereen yliopisto.

Ketokivi, Kaisa (2013) Aikuistumisen ja perheen perustamisen ristiriidat pidentyneessä nuoruudessa, teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 100–137.

Kiander, Jaakko & Vartia, Pentti (1998) Suuri lama. Suomen 1990-luvun kriisi ja talouspoliittinen keskustelu. Helsinki: Taloustieto.

Kiander, Jaakko (2001) 1990-luvun taluskriisi. Suomen Akatemian tutkimusohjelma: Laman opetukset. Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Kiander, Jaakko (2002) 1930-luvun pulakausi ja 1990-luvun taluskriisi. Talouspolitiikan ja taloudellisen ajattelun vertailua, teoksessa Helena Blomberg, Matti Hannikainen & Pauli Kettunen (toim.) LAMA-kirja. Näkökulmia 1990-luvun taluskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin. Turku: Kirja-Aurora, 47–69.

Kiiski, Jouko (2002) Rakkaus lamassa. Parisuhdeongelmat ja 1990-luvun taluskriisi. Sarja A Nro 77. 2002. Jyväskylä: Kirkon tutkimuskeskus.

Koivuniemi, Jussi (2006) Uudistumisen pakko. Porin rakennemuutos 1970–1990-luvuilla, teoksessa Antti Saloniemi (toim.) Työ, tutkimus, Satakunta. Tampereen yliopiston Porin yksikön julkaisuja, 95–112.

Kontula, Osmo & Viinamäki, Heimo & Koskela, Kaj (1998) Köyhiä ja kipeitä. Taloudellisen laman terveysvaikutuksia 1990-luvulla. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D, 34/1998. Helsinki: Väestöliitto.

Korkiamäki, Riikka (2013) Kaveria ei jätetä! Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuhteissa. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Nuorisotutkimusverkosto.

Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu (1998) Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Helsinki: Tammi.

Kouvo, Antti (2014) Sosiaaliset verkostot, teoksessa Jani Erola & Pekka Räsänen (toim.) Johdatus sosiologian perusteisiin. Helsinki: Gaudeamus, 137–149.

Kraav, Inger (2006) Lasten turvattomuus: vertaileva tutkimus Suomessa ja Virossa, teoksessa Irmeli Järventie, Miia Lähde & Juulia Paavonen (toim.) Lapsuus ja kasvu ympäristöt. Tutkimuksen kuvia. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus, 91–116.

Kulha, Keijo K. (2000) Kuilun partaalla. Suomen pankkikriisi 1991–1995. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Kuronen, Ilpo (2010) Peruskoulusta elämäkouluun. Ammatillisesta koulutuksesta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten aikuisten tarinoita peruskoulusuhteesta ja elämäkulusta peruskoulun jälkeen. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

KT Kuntatyöntekijät (2021) Kunta työntekijänä. <https://www.kt.fi/tilastot-ja-julkaisut/henkilostotilastot/kunta-tyonantajana> viitattu 8.1.2022.

Kuula-Luumi, Arja (2018) Vastuullinen tiede. Tutkimusetiikka ja tiedeviestintä Suomessa. <https://vastuullinentiede.fi/fi/jatkokaytto/turvaa-tutkittavan-anonymiteetti> viitattu 29.11.2021.

Lapsen oikeudet (2017) Petriina Perkiömäki. Minullakin on kerrottavaa. <https://www.lapsenoikeudet.fi/blogi/minullakin-on-kerrottavaa/> viitattu 20.2.2022.

Larkin, Mary (2013) Health and well-being across the life course. London: SAGE Publications.

Leinonen, Jenni (2004) Families in struggle: Child mental health and family well-being in Finland during the economic recession of the 1990s: The Importance of Parenting. Raportti 143. Helsinki: Stakes.

Leppo, Kimmo (2013) Terveyspolitiikan lähtökohtia ja perusteita Suomessa ja kansainvälisesti, teoksessa Marita Sihto, Hannele Palosuo, Päivi Topo, Lauri Vuorekoski & Kimmo Leppo (toim.) Terveyspolitiikan perusta ja käytännöt. Tampere: Suomen Yliopistopaino, 86–102.

Marin, Marjatta (2008) Tarkastelukulmia ikään ja ikääntymiseen. Elämä – syntymän ja kuoleman välinen tila, teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 17–48.

Marin, Marjatta (2008) Aikuisuus ja keski-ikäisyys, teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 225–265.

Metsämuuronen, Jari (2008) Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia-sarja 4. Helsinki: International Methelp.

Moisio, Pasi (2005) Yhteenvedo, raportissa Pasi Moisio (toim.). Lapsiperheiden taloudellisen tilanteen kehitys Suomessa 1990–2002. Raportteja 4/2005. Helsinki: Stakes, 78–80.

Mononen, Suvi (2021) Jyväskylän yliopisto. Kenttätyö korona-aikaan. <https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/hela/ajankohtaista/blogi/aikasemmat-blogitekstit/kenttatyo-korona-aikaan> viitattu 17.1.2022.

Mustonen, Ulla & Huurre, Taina & Kiviruu, Olli & Berg, Noora & Aro, Hillevi & Marttunen, Mauri (2013) Elämänkulku, mielenterveys ja hyvinvointi. Seurantatutkimus 16-vuotiaista tamperelaisnuorista 22-, 32- ja 42-vuotiaina (TAM-projekti). Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin tutkimuskeskus. Raportti 17/2013. Tampere: THL.

Mäkinen, Olli (2006) Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Niemelä, Mikko & Rajas, Anu (2010) Lapsiperheiden kulutus ja perheen sisäinen päätöksenteko, teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: KEELA, 118–143.

Ojanen, Kaija (2001) Onko lapselle tilaa, teoksessa Sirpa Sulku & Juha Aromaa (toim.) Kohtaamispaikkana lapsuus. Vuoropuhelua lapsen maailmasta. Helsinki: Edita, 72–78.

Oinonen, Eriikka (1999) Perheet ja pärjääminen, teoksessa Raimo Blom (toim.) Mikä Suomessa muuttui? Sosiologinen kuva 1990-luvusta. Helsinki: Gaudeamus, 163–191.

Oinonen, Eriikka & Alestalo, Matti (2006) Aikuisuuteen siirtyminen Euroopassa: vertailevan tutkimuksen metodologisia ongelmia, teoksessa Irmeli Järventie & Miia Lähde & Juulia Paavonen (toim.) Lapsuus ja kasvuympäristöt – tutkimuksen kuvia. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus, 193–218.

Oinonen, Eriikka (2015) Aikuistumisia, teoksessa Matti Hyvärinen, Eriikka Oinonen & Tiina Saari (toim.). Hajoava perhe. Romaani monitieteisen tutkimuksen välineenä. Tampere: Vastapaino, 53–75.

Oinonen, Eriikka (2021) Aikuistuminen kriisiaikaan. Luento kurssilla 30.3.2021. Tampereen yliopisto.

Oinonen, Eriikka (2001) Perheellistyminen ja vanhemmuus aikuisuuden määrittäjinä, teoksessa Tapio Kuure (toim.) Aikuistumisen pullonkaulat. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura & Nuoriasiainneuvottelukunta & Stakes, 109–125.

Opetushallitus (2019) Kysely: Lapset ja nuoret viihtyvät koulussa – paljon on vielä tehtävääkin. <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2019/kysely-lapset-ja-nuoret-viihtyvat-koulussa-paljon-viela-tehtavaakin> viitattu 24.1.2022.

Oksa, R. (2021). Esimerkkejä sisällönanalyysistä. Moodlen luentomateriaali ja luentodiat. Rajattu pääsy. Haettu 15.10.2021 osoitteesta https://moodle.tuni.fi/pluginfile.php/1962703/mod_resource/content/1/Sis%C3%A4ll%C3%B6nanalyysi_Oksa_2021_Moodleen.pdf

Paananen, Reija & Ristikari, Tiina & Merikukka, Marko & Rämö, Antti & Gissler, Mika (2012) Lasten- ja nuorten hyvinvointi – Kansallinen syntymäkohortti 1987-tutkimusaineiston valossa. Raportti 52/2012. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin tutkimuskeskus.

Paananen, Reija & Eriksson, Johan & Santalahti, Päivi & Solantaus, Tytti & Taanila, Anja & Gissler, Mika (2012) Aikuisten ongelmat, lasten murheet – lapsuus ja myöhempi hyvinvointi,

teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.) *Kansanterveys, yksilön hyvinvointi*. Helsinki: Gaudeamus, 37–51.

Raijas, Anu (2014) *Kotitalouksien kulutuksen kehitys 2000-luvulla Suomessa ja Ruotsissa*. *Kansantaloudellinen aikakauskirja – 110.vsk. – 4/2014*, 477–491.

Raitanen, Marko (2008) *Aikuistuminen. Uusi vaihe elämässä vai uusi elämä vaiheessa?*, teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. Tampere: Vastapaino, 187–224.

Rantamaa, Paula (2008) *Ikä ja sen merkitykset*, teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. Tampere: Vastapaino, 49–95.

Rautava, Päivi (2001) *Lapsuusajan terveyden merkitys elämäkululle*, teoksessa Eino Heikkinen & Jussi Tuomi (toim.) *Suomalainen elämäkulku*. Vantaa: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 138–154.

Ristikari, Tiina & Törmäkangas, Liisa & Lappi, Aino & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Merikukka, Marko & Hautakoski, Ari & Pekkarinen, Elina & Gissler, Mika (2016) *Suomi nuorten kasvu ympäristönä. 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 101. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Ristikari, Tiina & Keski-Säntti, Markus & Sutela, Elina & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Pekkarinen, Elina & Kääriälä, Antti & Aaltonen, Mikko & Huotari, Tiina & Merikukka, Marko & Salo, Jarmo & Juutinen, Aapo & Pesonen-Smith, Anna & Gissler, Mika (2018) *Suomi lasten kasvu ympäristönä. Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 210. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Ritakallio, Veli-Matti (1994) *Köyhyys Suomessa 1981–1990. Tutkimus tulonsiirtojen vaikutuksista*. Akateeminen väitöskirja. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes. Tutkimuksia 39. Helsinki: Stakes.

Ronkainen, Suvi & Pehkonen, Leila & Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen, Eija (2014) Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: WSOYpro.

Rosenqvist, Pia & Blomqvist, Jan & Koski-Jännes, Anja & Öjesjö, Leif (eds.) (2005) Life Course and addiction. Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift vol. 22. 2005. NAD Publication 44. Nordic Council for Alcohol and Drug Research 2004, 195–197.

Ruckenstein, Minna (2013) Lapsuus ja talous. Helsinki: Gaudeamus.

Ruuskanen, Osmo (2009) Pankkikriisit – syyt, seuraukset sekä kriisien hallinta. Helsinki: Finanssi- ja vakuutuskustannus.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_4.html viitattu 31.12.2021

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html viitattu 17.1.2022.

Saari, Juho & Eskelinen, Niko & Björklund, Liisa (2020) Raskas perintö. Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Salmi, Minna & Huttunen, Jouko & Yli-Pietilä, Päivi (1996) Lapset ja lama. Stakes sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 1996. Raportteja 197. Helsinki: Stakes.

Salmi, Minna (2020) Lapsiperheiden köyhyys pitää yllä köyhyyden kierrettä, teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 37–71.

Salmi-Niklander, Kirsti (2006) Tapahtuma, kokemus ja kerronta, teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 199–218.

Samk (2022) <https://www.samk.fi/tietoa-meista/> viitattu 26.3.2022.

Satakunta.fi (2022) Satakunta lukuina. <https://satakunta.fi/info/tietopaketti-satakunnasta/satakunta-lukuina/> viitattu 6.3.2022.

Satakunta.fi (2020) Satakunnan teollisuuden kasvuohjelma Teollisuuspilotti. Esitys teollisuuden kehittämisohjelmaksi Satakunnassa. <https://satakunta.fi/wp-content/uploads/2020/11/teollisuuspilotti.pdf> viitattu 6.3.2022.

Satamittari (2018) Tilasto-, tutkimus- ja ennakointitietoa Satakunnasta. <https://satamittari.fi/koulutustaso/> viitattu 26.3.2022.

Sauli, Hannele (2001) Lasten osuus yhteiskunnan voimavaroista 1990-luvulla, teoksessa Irmeli Järventie & Hannele Sauli (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY, 149–170.

Schuller, Tom & Preston, John & Hammond, Cathie & Brassett-Grundy, Angela & Bynner, John (2004) The Benefit of Learning. The impact of education on health, family life and social capital. 1. publ. London u.a.: Routledge Falmer.

Sinclair, Stephen (2016) Introduction to Social Policy Analysis: Illuminating Welfare. Bristol: Policy Press.

Sinkkonen, Jari (2012) Nuoruusikä. Miten lapsesta tulee nuori aikuinen? Helsinki: WSOY.

Siltala, Juha (2013) Nuoriso – mainettaan parempi? Nykynuorten sopeutumiskaisut historiassa. Helsinki: WSOY.

Solantaus, Tytti & Santalahti, Päivi (2013) Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelut, teoksessa Marita Sihto, Hannele Palosuo, Päivi Topo, Lauri Vuorenkoski & Kimmo Leppo (toim.) Terveyspolitiikan perusta ja käytännöt. Tampere: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 309–313.

Solantaus, Tytti & Leinonen, Jenni & Punamäki, Raija-Leena (2004) Children's Mental Health in Times of Economic Recession: Replication and Extension of the Family Economic Stress Model in Finland. Developmental Psychology, volume 40 (3), s.412–429. <https://oce-ovid-com.libproxy.tuni.fi/article/00063061-200405000-00008/HTML> viitattu 14.3.2022.

Sorri, Hannu (2001) Lama ja ahdinko. Henkinen pahoinvointi palvelevan puhelimen soittojen valossa. Kirkon tutkimuskeskus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja (1994:1) Kotitalouksien taloudelliset muutokset nousukaudesta lamaan 1988–1993. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Sotkanet.fi (2022) Tilastotietoja suomalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szYKBAA=®ion=szZ3BwA=&year=sy5Lt07U0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228> viitattu 27.1.2022.

Sotkanet.fi (2021) Gini-kerroin, käytettävissä olevat tulot. Satakunta.
https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=s_YNBgA=®ion=szZ3BwA=&year=sy5zsjbS0zW01jW3zgDSAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228 viitattu 28.1.2022.

Sotkanet.fi (2021) Gini-kerroin, käytettävissä olevat tulot. Koko maa.
https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=s_YNBgA=®ion=s07MBAA=&year=sy4rts7Q0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228 viitattu 20.2.2022.

Sotkanet.fi (2022) Avioeroja 25–64-vuotiailla / 1000 vastaavanikäistä naimisissa olevaa. Koko maa.
<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szbxBQA=®ion=s07MBAA=&year=sy5zsi7T0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228> viitattu 21.2.2022.

Sotkanet.fi (2022) Avioeroja 25–64-vuotiailla / 1000 vastaavanikäistä naimisissa olevaa. Satakunta.
<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szbxBQA=®ion=szZ3BwA=&year=sy5zsi7T0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228> viitattu 21.2.2022.

Sotkanet.fi (2022) Pitkäaikaistyöttömät % työvoimasta.
<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=sw5xBwA=®ion=szZ3tzZytdY1cgcA&year=sy4rts7V0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228> viitattu 5.3.2022.

Sotkanet.fi (2022) Työlliset, % väestöstä (vuosi 2020 ennakkotieto).
<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=s3bMBwA=®ion=szZ3BwA=&year=sy5zsjbS0zW01jW3zgXSAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228> viitattu 6.3.2022.

Sotkanet.fi (2022) Koulutuksen ulkopuolelle jääneet 17–24-vuotiaat, % vastaavan ikäisestä väestöstä.
https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=s_bPAgA=®ion=szZ3jTeyNnIFAA==&year=sy5zsi7T0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228 viitattu 6.3.2022.

Sotkanet.fi (2022) Elinkeinorakenne Satakunnassa.
<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=s47MttY1iTc1sdY1jzcEkmbx5ta6RkAeAA==®ion=szZ3BwA=&year=sy6rAgA=&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228> (taulukko) ja
<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/kaavio?indicator=s47MttY1iTc1sdY1jzcEkmbx5ta6RkAeAA==®ion=szZ3BwA=&year=sy6rAgA=&gender=t&t=bar> (kaavio) viitattu 6.3.2022.

Sotkanet.fi (2022) Lapsiperheet, % perheistä.
<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szYKAAA=®ion=szZ3BwA=&year=sy5zti7X0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228> viitattu 6.3.2022.

Sotkanet.fi (2022) Perheen koettu taloudellinen tilanne kohtalainen tai sitä huonompi, 8. ja 9.luokan oppilaista.
<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szMzAcA®ion=szZ3BwA=&year=sy5zti7X0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228> viitattu 6.3.2022.

Sotkanet.fi (2022) Toimeentulotukea saaneet lapsiperheet % lapsiperheistä.
<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szZzAQA=®ion=szZ3BwA=&year=sy5zti7X0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228> viitattu 6.3.2022.

Sotkanet.fi (2022) Korkea-asteen koulutuksen saaneet, % 20 vuotta täyttäneistä.
https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=s_aLAAA=®ion=szZ3tzZyBQA=&year

[=sy5zti7X0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228](https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=s_YLAWA=®ion=szZ3tzZyBQA=&year=sy5zti7X0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228) viitattu 26.3.2022.

Sotkanet.fi (2022) Keskiasteen koulutuksen saaneet, % 20 vuotta täyttäneistä. https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=s_YLAWA=®ion=szZ3tzZyBQA=&year=sy5zti7X0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228 viitattu 31.3.2022.

Sotkanet.fi (2022) Käyttää alkoholia viikoittain, % 8. ja 9. luokan oppilaista. <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szMNAYA®ion=szZ3BWA=&year=sy5zsi7T0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228> viitattu 3.4.2022.

Sotkanet.fi (2022) Nuorisotyöttömät, % 18–24-vuotiaasta työvoimasta. <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szaKAgA=®ion=szZ3tzZyBQA=&year=sy4rts7V0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228> viitattu 22.4.2022.

Sulku, Sirpa (2001) Seikkailu lapsen maailmassa, teoksessa Sirpa Sulku & Juha Aromaa (toim.) Kohtaamispaikkana lapsuus. Vuoropuhelua lapsen maailmasta. Helsinki: Edita, 21–28.

Tiina Raevaara (2013) Laman lapset voivat huonommin kuin – ketkä? <https://suomenkuvalehti.fi/tarinoitatieesta/laman-lapset-voivat-huonommin-kuin-ketka/> viitattu 27.12.2020.

Suoninen, Eero & Vuori, Jaana (2020) Laadullisen tutkimuksen aineistot. Haastattelut. Teoksessa Kirsi Gunther & Kirsi Hasanen (toim.) (2014) Laadullinen tutkimus. Moodleverkkokirja, 30.11.2021.

Taimio, Heikki (2015) Johdanto, raportissa Heikki Taimio (toim.) Hyvinvointivaltio 2010-luvulla – mitä kello on lyönyt? Raportteja 30. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos. https://www.jhl.fi/wp-content/uploads/legacy/hyvinvointivaltio_2010-luvulla.pdf viitattu 14.12.2021.

Taskinen, Sirpa (2005) Lasten ja lapsiperheiden palvelut, raportissa Pasi Moisio (toim.) Lapsiperheiden taloudellisen tilanteen kehitys Suomessa 1990–2002. Raportteja 4/2005. Helsinki: Stakes, 18–29.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2021). <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kansallinen-syntymakohortti-1987>. viitattu 15.12.2021

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2022). Aineistot. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kansallinen-syntymakohortti-1987/aineisto> viitattu 29.1.2022

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2021). Pandemia ja nuorten mielenterveys – Kouluterveyskysely 2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143129/URN_ISBN_978-952-343-738-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y viitattu 1.1.2022.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2017). Lasten ja nuorten hyvinvointi 2017. Kouluterveyskyselyn tuloksia. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136748/URN_ISBN_978-952-343-115-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y viitattu 4.4.2022.

Tietoarkisto (2021). Laadullinen sisällönanalyysi. Haettu 15.10.2021 osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/>

Tiittula, Liisa & Ruusuvuori, Johanna (2005) Johdanto, teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 9–21.

Tiittula, Liisa & Rastas, Anna & Ruusuvuori, Johanna (2005) Kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta tietokonevälitteiseen viestintään. Virtuaalihaastattelun näkymiä, teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 264–271.

Tilastokeskus (2021). Työllisyys kasvoi ja työttömyys väheni marraskuussa. https://www.tilastokeskus.fi/til/tyti/2021/11/tyti_2021_11_2021-12-21_tie_001_fi.html viitattu 31.12.2021.

Tilastokeskus (2021). Elinolotilasto. Köyhyys- tai syrjäytymisriski 25–34-vuotiailla. https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_eli_eot_koyh/statfin_eot_pxt_131u.px/table/tableViewLayout1/ viitattu 31.12.2021.

Tilastokeskus (2021). Tavanomainen elinpiiri. <https://www.stat.fi/meta/kas/tavomelinpiiri.html> viitattu 6.1.2021.

Tilastokeskus (2017). Pienituloisuuden kehitys Suomessa 1966–2017. https://www.stat.fi/til/tjt/2017/01/tjt_2017_01_2019-03-01_kat_001_fi.html viitattu 2.1.2022.

Tilastokeskus (2022) Käsitteet. Gini-kerroin. https://www.stat.fi/meta/kas/gini_kerroin.html viitattu 28.1.2022.

Tilastokeskus (2022) Suomi lukuina. Kansantalouden tilinpito. https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.tilastokeskus.fi%2Fstatic%2Fmedia%2Fuploads%2Ftup%2Fsuoluk%2Fsuomilukuina_tau_kan002.xlsx&wdOrigin=BROWSELINK viitattu 5.3.2022.

Tilastokeskus (2019) Työvoimatilastoja 60 vuotta. https://tilastokeskus.fi/til/tyti/2018/16/tyti_2018_16_2019-12-03_tie_001_fi.html viitattu 5.3.2022.

Tilastokeskus (2012) Länsi-Suomen katsaus 2012. Helsinki: Tilastokeskus.

Tilastokeskus (2021) Pääkaupunkiseutu menetti väestöä muualle Suomeen vuonna 2020. https://www.tilastokeskus.fi/til/muutl/2020/muutl_2020_2021-05-12_tie_001_fi.html viitattu 6.3.2022.

Tilastokeskus (2022) Väestön koulutusrakenne. https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_kou_vkour/statfin_vkour_pxt_12bq.px/table/tableViewLayout1/ viitattu 6.3.2022

Tietoarkisto. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. (2021). Tutkimusetiikka. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/tutkimusetiikka/tutkimusetiikka-ihmistieteissa/> viitattu 29.11.2021.

Toikka, Enna & Haanpää, Leena (2020) Vanhempien huono-osaisuuden yhteys lasten subjektiiviseen hyvinvointiin, teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 119–142.

Tolonen, Tarja (2013) Sosiaalinen tausta, sukupuoli ja paikallisuus nuorten koulutussiirtymissä, teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 35–65.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomisto, Pekka (2001) Tasapuolisesti harrastus- ja toimintamahdollisuuksia, teoksessa Sirpa Sulku & Juha Aromaa (toim.) Kohtaamispaikkana lapsuus. Vuoropuhelua lapsen maailmasta. Helsinki: Edita, 69–71.

Lapintie, Nelli (2018) Kolumni: Laman lapsilta trendi-ilmiöksi. Tylkkäri, Turun Ylioppilaslehti <https://www.tylkkari.fi/mielipiteet/kolumni-laman-lapsilta-trendi-ilmioksi> viitattu 11.1.2022

Ukkonen, Taina (2006) Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa, teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 175–198.

Uusitalo, Hannu (2017) Eläkevakuutus, teoksessa Pauliina Havakka Pauliina & Mikko Niemelä & Hannu Uusitalo (toim.) Sosiaalivakuutus. Helsinki: Finva Finanssikoulutus, 86–126.

Valtioneuvosto (2020) Oppivelvollisuus laajenee elokuussa 2021 – edellytyksiä nuorten oppimiseen ja hyvinvointiin parannetaan, työllisyysastetta nostetaan. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/oppivelvollisuus-laajenee-elokuussa-2021-edellytyksia-nuorten-oppimiseen-ja-hyvinvointiin-parannetaan-tyollisyysastetta-nostetaan> viitattu 14.1.2022

Vilkka, Hanna (2015) Tutki ja kehitä. 4. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vilkka, Hanna (2021) Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vilkkö, Anni (2001) Elämänkulku ja elämänkulkukerronta, teoksessa Eino Heikkinen & Jussi Tuomi (toim.) Suomalainen elämänkulku. Vantaa: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 74–85.

Yle uutiset (2014) THL: Porilaiset ovat maan onnellisimpia. <https://yle.fi/uutiset/3-7682672> viitattu 28.1.2022.

Yle uutiset (2019) Kosonen, Petri. Köyhyys. <https://yle.fi/uutiset/3-10770043> viitattu 29.12.2021

Ylikännö, Minna (2017) Työttömyysvakuutus, teoksessa Pauliina Havakka Pauliina & Mikko Niemelä & Hannu Uusitalo (toim.) Sosiaalivakuutus. Helsinki: Finva Finanssikoulutus, 154–176.

Yliopistokeskus (2022) <https://ucpori.fi/fi-fi/meista/2/> viitattu 26.3.2022.

LIITE

HAASTATTELUKYSYMYKSIÄ GRADUUN

”JOTENKI KAIKIL OLI AIKA SAMANLAINE TILANNE”

1990-LUVUN LAMAN VAIKUTUKSET VUONNA 1987 SYNTYNEIDEN SATAKUNTALAISTEN
ELÄMÄÄN JA ELÄMÄNKULKUUN

1. Nimesi
2. Siviilisäätyysi
3. Mitä teet työksesi? Kerro koulutuksestasi.
4. Kerro lapsuudestasi ja nuoruudestasi Porissa.
lisäkysymyksiä aiheeseen liittyen:
 - Missä päin Poria asuitte?
 - Mitä kouluja kävit? (ehkä lisälisäkysymykseksi: *Piditkö koulunkäynnistä? Mikä on paras koulumuistosi? Mikä on pahin koulumuistosi?*)
 - Missä vietit aikaasi? (puistot, kerhot, harrastukset, nuorisotalo jne.)
5. Kerro perheestäsi. Millainen lapsuuden perheesi oli?
lisäkysymyksiä aiheeseen liittyen:
 - Oliko Sinulla sisaruksia?
 - Olivatko vanhempasi yhdessä?
 - Olivatko vanhempasi työelämässä?
 - Minkälainen koulutus vanhemmillasi on?

MITÄ MUISTAT TAI MILLAISIA MUISTOJA 1990-LUVUN ALKUPUOLI (TAI LAMA-AIKA) SINUSSA
HERÄTTÄÄ?

Sitten tarkentavia kysymyksiä, kuten

6. Puhuttiinko teillä kotona lamasta? Miten se vaikutti perheeseen? Miten se vaikutti lähipiiriin?
7. Näkyikö lama koulussa? Muistatko, käsiteltiinkö koulussa lamaan liittyviä asioita?
8. Muistatko kokeneesi, että vanhempasi olisivat murehtineet kodin raha-asioita?
9. (Koitko lapsena, että teillä oli puutetta rahasta? Jos, niin koitko eriarvoisuutta muihin lapsiin nähden rahan vähäisyyden vuoksi?)
10. (Missä asioissa perheesi säästi? Mihin asioihin perheessäsi kulutettiin?)
11. Näkyikö lama kaveripiirissä? (Muistatko, että joku kavereistasi tai luokkatovereistasi olisi asunut perheessä, jota lama kosketti (esim. vanhemmat jääneet työttömäksi)?)
12. Oliko lähipiirissäsi ihmistä, jota lama-aika olisi koskettanut; tullut lomautetuksi, jäänyt työttömäksi, kokenut konkurssin tms.?
13. Onko 90-luvun lama vaikuttanut Sinun elämääsi aikuisena?
14. Onko lama vaikuttanut siihen, minkälaisia valintoja olet tehnyt aikuisiälläsi?
(Henkilökohtainen rahankäyttö, suhtautuminen velkaan, lapsuudenperheen vaikutukset omaan rahankäyttökulttuuriin)